J 12

R. Simon

בדין אלעזר בארוך ובמלוגה

מגילת אסתר

פרק ראשון

[א] ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המלך אשר מלך מהודו ועד כוש על שבע ומאה ועשרים מדינה: [ב] בימים ההם כאשר שב המלך אחשורוש לשבת על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה: [ג] בשנת שלש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו חיל פרס ומדי הפרתמים והסגנים לפניו: [ד] בהראותו את עשר עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדלתו ימים רבים שמונים יום: [ה] וכאשר כלו הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן משתה שבעת ימים בחצר גנת ביתן המלך: [ו] חוורת כרפס ותכלת אחזת בחבלים שש וארגמן על גלילי כסף ועמודי שיש מטות זהב וכסף על רצפת בהט ושיש ודר וסחרת: [ז] ומשקים בכלים מכלים שונים וכלי המלוכה רב כיד המלך: [ח] והשתיה כדת אין אנס כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש: [ט] גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות אשר למלך אחשורוש: [י] ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אמר למהומן בזתא חרבונא בגתא אבגתא זתר וכרכס שבעת הסריסים המשרתים את פני המלך אחשורוש: [יא] לבלתי הביא את ושתי המלכה לפני המלך בכתר מלכות להראות העמים והשרים את יפיה כי טובת מראה היא: [יב] ותמאן המלכה ושתי לבוא בדבר המלך אשר על יד סריסיו ויקצף המלך מאד וחמתו בערה בו: [יג] אז אמר המלך לחכמים יודעי העתים כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין: [יד] והקרב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממוכן שבעת שרי פרס ומדי רואי פני המלך הישבים ראשונה במלכות: [טו] כדת מה לעשות לשתי המלכה אשר לא עשתה את מאמר המלך אחשורוש ביד סריסים: [טז] ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים לא על המלך לבד עוותה שתי המלכה כי אם על כל השרים ועל כל העמים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש: [יז] כי יצא דבר המלכה לכל נשים לבזות בעליהן בעיניהן באמרם המלך אחשורוש אמר לבוא את שתי המלכה אל פני המלך והיא לא באה: [יח] ואמרת היום שרות פרס ומדי אשר שמעו את דבר המלכה אל כל שרי המלך ובזון וקצף הרבה: [יט] אם על המלך טוב יצא דבר מלכותי מלפניו וכתב בדתי פרס ומדי ולא יעבר אשר לא תבוא ושתי לפני המלך אחשורוש ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה: [כ] ונשמע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו כי רבה הוא וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן למגדול ועד קטן: [כא] ויטב הדבר בעיני המלך ובעיני השרים ויעש המלך כדבר ממוכן: [כב] וישלח ספרים אל כל מדינות המלך אל מדינה ומדינה ככתבה ואל עם ועם כלשונו להיות כל איש מרעים בביתו ומדבר כלשון עמו:

פרק שני

[א] אחר הדברים האלה כשוך חמת המלך אחשורוש זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה: [ב] ויאמרו נערי המלך משרתיו יבקשו לנערות בתולות טובות מראה: [ג] ויפקד המלך פקידים בכל מדינות ממלכתו ויקבצו את כל נערות בתולות טובות מראה אל שושן הבירה אל בית הנשים אל יד הגי סריס שמר נשים ונתן תמרוקיהן: [ד] והנערה הטובה בעיני המלך תהי למלכה תחת ושתי וישב הדבר לפני המלך ויעשהו: [ה] איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני: [ו] אשר הגלה מירושלים עם הגלה אשר הגלה עם יכניה מלך יהודה אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל: [ז] והי אמן את הדסה היא אסתר בת דודו כי אין לה אב ואם והנערה יפת תאר וטובת מראה ובמות אביה ואמה לקחו מרדכי לו לבת: [ח] והי כהשמע דבר המלך ודתו ובהקבץ נערות רבות אל שושן הבירה אל יד הגי ותלקח אסתר אל בית המלך אל יד הגי שומר הנשים: [ט] ותיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו ויבהל תמרוקיה ומנותיה לתת לה ושבעת הנערות הראיות לתת לה מבית המלך וישנהו וטובה לנערותיה: [י] לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד: [יא] ומרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר ואת אשר יעשה בה: [יב] ובהגיע תור נערה ונערה לבוא אל המלך אחשורוש אחרי היות לה כדת הנשים שנים עשר חדש כי כן יתמלאו ימי מרוקיהן שנים עשר חדש בשמן המר וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים: [יג] ובזאת תבוא הנערה אל המלך כל אשר תאמר יתן לה לבוא עמה מבית הנשים עד בית המלכות: [יד] בערב הוא בא ובבקר הוא שב אל בית הנשים שני אל יד שעשגז סריס המלך שומר הפילגשים לא תבוא עוד אל המלך כי אם חפץ בה המלך וקרתה בשם: [טו] ובהגיע תור אסתר בת אביחיל דוד מרדכי אשר לקח לו לבת לבוא אל המלך לא בקשה דבר כי אם את אשר אמר הי הגי סריס המלך שומר הנשים ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל רואיה: [טז] ותלקח אסתר אל המלך אחשורוש אל בית מלכותו בחדש העשירי הוא חדש טבת בשנת שבע למלכותו: [יז] ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות וישם כתר מלכות בראשה וימליכהו תחת ושתי: [יח] ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו את משתה אסתר ומדינות נתן שלח לכל שרי המלך ועבדיו ומשא המלך: [יט] ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי ישב בשער המלך: [כ] אין אסתר מגדת מולדתה ומעמה כאשר צוה מרדכי אשר לקחה לו לבת ואת מאמר מרדכי אין אסתר עשה: [כא] בהיות מרדכי יושב בשער המלך קצפו בגתן ותרש שני סריסי המלך שומרי הסף ויבקשו לשלח יד במלך אחשורוש: [כב] ויודע הדבר לפני מרדכי ויגד לאסתר המלכה ותאמר אסתר למרדכי בשם המלך: [כג] ויבקר הדבר ויתבשר ויתלו שניהם על עץ ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך:

פרק שלישי

[א] אחרי הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא האגגי וישאהו וישם כסאו מעל כל השרים אשר אתו: [ב] וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כרעים ומשתחוים למן כי כן צוה לו המלך ומרדכי לא כרע ולא משתחוה: [ג] ויאמרו עבדי המלך אשר בשער המלך למרדכי מדוע אתה עבר את מצות המלך: [ד] והי כאמרם אליו יום יום ולא שמע אליהם ויגידו למן לראות העמדים דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי: [ה] וירא המן כי אין מרדכי כרע ולא משתחוה אליו ויתמלא המן חמה: [ו] ויבז בעיניו לשלח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי ויבקש המן להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש עם מרדכי: [ז] בחדש הראשון הוא חדש ניסן בשנת שתים עשרה למלך אחשורוש הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום אל יום ומחדש אל חדש שנים עשר הוא חדש אדר: [ח] ויאמר המן אל המלך אחשורוש יש עם אחד מפוזר ומפרד בין העמים בכל מדינות מלכותך ודתיהם שונות מעם כל העם ודתי המלך אינם עשים ואין שוה למלך להניחם: [ט] אם על המלך טוב יכתב להאבידם ועשרת אלפים ככר כסף אשקול על ידי עשי המלאכה לבוא אל גנזי המלך: [י] ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה אל המן בן המדתא האגגי צר היהודים: [יא] ויאמר המלך אל המן הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך: [יב] ויקראו סופרי המלך בחדש הראשון ביום שלשה עשר בו ויכתב ככל אשר צוה המן אל אחשדרפני המלך ואל הפחות אשר על מדינה ומדינה ואל שרי עם ועם מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשונו נכתב בשם המלך אחשורוש ונחתם בטבעת המלך: [יג] וישלחו ספרים ביד הרצים אל כל מדינות המלך להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלשה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם בז יבזו: [יד] פתשגן הכתב נתן דת בכל מדינה גלוי לכל העמים להיות עתדים ליום הזה: [טו] הרצים יצאו דחופים בדבר המלך ודת נתנה בשושן הבירה והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה:

פרק רביעי

[א] ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו ויתלבש שק ואפר ויצא בתוך העיר וזעק זעקה גדולה ומרה: [ב] ויבא עד לפני שער המלך כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק: [ג] ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיעים אבל גדול ליהודים צום וספד ושק ואפר יצע לרבים: [ד] ותבאנה נערות אסתר וסריסיה ויגידו לה ותתחל המלכה מאד ותשלח בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר שקו מעליו ולא קבל: [ה] ותקרא אסתר להתך מן סריסי המלך אשר העמיד לפניה ותצו אל מרדכי לדעת מה זאת ועל מה זאת: [ו] ויצא התך אל מרדכי אל רחוב העיר אשר לפני שער המלך: [ז] ויגד מרדכי לו את כל אשר קרהו ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקל על ידי עשי המלאכה בגנזי המלך בעד היהודים לאבדם: [ח] וגם פתשגן הדת אשר נתן בשושן לאבדם נתן לתת לרואה אסתר ולהגיד לה ולצוות עליה לבוא אל המלך לבקש מלפניו ולהתחנן לפניו בעד עמה: [ט] ויבא התך ויגד לאסתר את דברי מרדכי: [י] ותאמר אסתר לתך ותצו אל מרדכי: [יא] כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים אשר כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך אל החצר הפנימית אשר לא יקרא דתו להמית לבד מאשר יושיט המלך לו שרביט הזהב וחיה ואני לא נקראתי לבוא אל המלך זה שלשים יום: [יב] ויגידו מרדכי את דברי אסתר: [יג] ויאמר מרדכי לשיב אל אסתר אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים: [יד] כי אם החרש תחרשי בעת הזאת רוח והצלה יעמד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלוכה: [טו] ותאמר אסתר לשיב מרדכי: [טז] לך כנס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום גם אני ונערותי אצום כן ואבא אל המלך אשר לא כדת אשר אבדתי אבדתי: [יז] ויעבר מרדכי ויעש ככל אשר צותה עליו אסתר:

פרק חמישי

[א] ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות ותעמד בחצר הפנימית אשר בית המלך נגד בית המלך והמלך ישב על כסא מלכותו בבית המלכות נגד פתח הבית: [ב] והי כראות המלך את אסתר המלכה עמדת בחצר נשאת חן בעיניו ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב אשר בידו ותקרב אסתר ותגע בראש השרביט: [ג] ויאמר לה המלך מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי המלכות ותנתן לך: [ד] ותאמר אסתר אם על המלך טוב יבא המלך והמן היום אל המשתה אשר עשיתי למלך: [ה] ויאמר המלך מהרו את המן לעשות את דבר אסתר ויבא המלך והמן אל המשתה אשר עשתה אסתר: [ו] ויאמר המלך לאסתר במשתה היין מה שאלתך ותנתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש: [ז] ותען אסתר ותאמר שאלתי ובקשתי: [ח] אם מצאתי חן בעיני המלך ואם על המלך טוב לתת את שאלתי ולעשות את בקשתי יבא המלך והמן אל המשתה אשר אעשה להם ומחר אעשה כדבר המלך: [ט] והמן יצא ביום ההוא שמח וטוב לב וכראות המן את מרדכי בשער המלך אשר לא קם ולא זע מעליו ויתמלא המן חמה על מרדכי: [י] ויתאפק המן ויבא אל ביתו וישלח ויבא את אהביו וזרש אשתו: [יא] ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו ואת כל אשר גדלו המלך ואשר נשאו אתו מעל כל השרים ועבדי המלך: [יב] ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם המלך אל המשתה אשר עשתה כי אם אני ואם לי הוא מחר אל המלך: [יג] ובכל זאת אינו שוה לי בראותי את מרדכי היהודי יושב בשער המלך: [יד] ותאמר לו זרש אשתו ואהביו יעשו עץ גבה חמשים אמה ובבקר אמר אל המלך ויתלו את מרדכי עליו ואז תבא עם המלך אל המשתה שמח ויטב הדבר לפני המן ויעש העץ:

פרק שישי

[א] בלילה ההוא נדדה שנת המלך ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים ויהי נקרא לפני המלך: [ב] ויבא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתן ותרש שני סריסי המלך שומרי הסף אשר בקשו לשלח יד במלך אחשורוש: [ג] ויאמר המלך מה נעשה יקר ומעלה למרדכי על זאת ויאמרו נערי המלך משרתיו לא נעשה עמו דבר: [ד] ויאמר המלך מי בחצר והמן בא לחצר בית המלך החיצונה לאמר למלך לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו: [ה] ויאמרו נערי המלך אליו הנה המן עמד בחצר ויאמר המלך יבא: [ו] ויבא המן ויאמר לו המלך מה לעשות באיש אשר חפץ המלך ביקרו ויאמר המן בלבו למי יחפץ המלך לעשות יקר יותר ממני: [ז] ויאמר המן אל המלך איש אשר חפץ המלך ביקרו: [ח] יביאו לבוש מלכות אשר לבש המלך בו וסוס אשר רכב עליו המלך אשר נתן כתר מלכות בראשו: [ט] ונתון הלבוש והסוס ביד איש מן שרי המלך הפרתמים ולבשו את האיש אשר חפץ המלך ביקרו והרכיבו אותו על הסוס ברחוב העיר וקראו לפניו כה יעשה לאיש אשר חפץ המלך ביקרו: [י] ויאמר המלך אל המן מהר קח את הלבוש והסוס כאשר דברת ועשה כן למרדכי היהודי אשר ישב בשער המלך אל תפל דבר מכל אשר דברת: [יא] ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש את מרדכי וירכיבהו רחוב העיר ויקרא לפניו כה יעשה לאיש אשר חפץ המלך ביקרו: [יב] ואחר כן שב מרדכי אל שער המלך והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש: [יג] ויספר המן לזרש אשתו ולכל אהביו את כל אשר קרהו ויאמרו לו חכמיו וזרש אשתו אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלת לנפל לפניו לא תוכל לו כי נפל תפול לפניו: [יד] עודם מדברים עמו והנה סריסי המלך הגיעו ויבהלו להביא את המן אל המשתה אשר עשתה אסתר:

פרק שביעי

[א] ויבא המלך והמן לשתות עם אסתר המלכה: [ב] ויאמר המלך לאסתר גם ביום השני במשתה היין מה שאלתך אסתר המלכה ותנתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש: [ג] ותען אסתר המלכה ותאמר אם מצאתי חן בעיניך המלך ואם על המלך טוב תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי: [ד] כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרג ולאבד ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי כי אין הצר שוה בנזק המלך: [ה] ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה מי הוא זה ואיה הוא אשר מלאו לבו לעשות כדבר אסתר: [ו] ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה ובהלה המן לפני המלך והמלכה: [ז] והמלך בחמתו קם מיין המשתה אל גנת הבירן והמן עמד לבקש על נפש אסתר המלכה כי ראה כי כלתה אליו הרעה מאת המלך: [ח] והמלך שב מגנת הבירן אל בית משתה היין והמן נפל על המטה אשר אסתר עליה ויאמר המלך הגם לכבש המלכה עמי בבית אך כדבר יצא מפי המלך ופני המן חפו: [ט] ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים לפני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך עמד בבית המן גבה חמשים אמה ויאמר המלך תלו אותו עליו: [י] ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי ואז חרה אף המלך:

פרק שמיני

[א] ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן צר היהודים ומרדכי בא לפני המלך כי הגידה אסתר מה הוא לה: [ב] ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי ותשם אסתר את מרדכי על בית המן: [ג] ותוסף אסתר ותדבר לפני המלך ותפל לרגלי המלך ותבך ותתחנן אליו להעביר את רע המן האגגי ואת מחשבתו אשר חשב על היהודים: [ד] ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב ותקם אסתר ותעמד לפני המלך: [ה] ותאמר אם על המלך טוב ואם מצאתי חן לפניו וטוב הדבר לפני המלך ואני יפה בעיניו יכתב להשיב את הספרים מחשבת המן בן המדתא האגגי אשר כתב לאבד את היהודים אשר בכל מדינות המלך: [ו] כי איכה אוכל וראיתי ברעה אשר יגיע אל עמי ואיכה אוכל וראיתי באבדן מולדתי: [ז] ויאמר המלך אחשורוש לאסתר המלכה ולמרדכי היהודי הנה בית המן נתתי לאסתר ואותו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודים: [ח] ואתם כתבו אל היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך וחתמו בטבעת המלך כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך אין להשיב: [ט] ויקראו סופרי המלך בעת ההיא בחדש השלישי הוא חדש סיון בשלשה ועשרים בו ויכתב ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים ואל האחשדרפנים והפחות והשרים אשר מהודו ועד כוש מאה ועשרים ושבע מדינה מדינה וכתבה ועם ועם וכלשונו ואל היהודים ככתבם וכלשונם: [י] ויכתב בשם המלך אחשורוש ויחתם בטבעת המלך וישלח ספרים ביד הרצים רכבי הרכש אל אחשדרפני המלך אל הפחות אשר על מדינה מדינה וכתבה ועם ועם וכלשונו ואל היהודים ככתבם וכלשונם: [יא] אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר לנקהל ולעמד על נפשם לשמד להרג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אותם וטף ונשים ושללם לבז: [יב] ביום אחד בכל מדינות המלך אחשורוש בשלשה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר: [יג] פתשגן הכתב נתן דת בכל מדינה גלוי לכל העמים להיות עתדים ליום הזה: [יד] הרצים יצאו דחופים בדבר המלך ודת נתנה בשושן הבירה: [טו] ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור וכתר זהב גדול ותכריך בוץ וארגמן והעיר שושן צהלה ושמחה: [טז] ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר: [יז] ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיעים שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם:

פרק תשיעי

[א] ובחדש השנים עשר הוא חדש אדר בשלשה עשר יום בו אשר הגיע דבר המלך ודתו להעשות ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלט בם והפך הוא אשר ישלטו היהודים בשונאיהם: [ב] נקהלו היהודים בעריהם בכל מדינות המלך אחשורוש לשלח יד בדרשי רעתם ואיש לא עמד לפניהם כי נפל פחדם על כל העמים: [ג] וכל שרי המדינות ואלופים ומושלים ועשי המלאכה המלך נשאים את היהודים כי נפל פחד מרדכי עליהם: [ד] כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך מרדכי בכל המדינות כי האיש מרדכי הולך הלוך גדול: [ה] ויכו היהודים מכת חרב והרג ואבדן בכל שונאיהם: [ו] ובשושן הבירה הרגו היהודים ואבדו חמש מאות איש: [ז] ואת פרשן ואת דלפון ואת אספתא: [ח] ואת פורתא ואת אדליא ואת אריסי: [ט] ואת פרמשתא ואת ארידתא ואת ויזתא: [י] עשרת בני המן בן המדתא צר היהודים הרגו ובבז לא שלחו את ידם: [יא] ביום ההוא בא מספר הרגים בשושן הבירה לפני המלך: [יב] ויאמר המלך אל אסתר המלכה בשושן הבירה הרגו היהודים ואבדו חמש מאות איש ואת עשרת בני המן בשאר מדינות המלך מה עשו ומה בקשתך עוד ותנתן לך ומה שאלתך עוד ותעשה: [יג] ותאמר אסתר אם על המלך טוב יתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום ואת עשרת בני המן יתלו על העץ: [יד] ויאמר המלך להעשות כן ותנתן דת בשושן ואת עשרת בני המן תלו: [טו] ויקהלו היהודים אשר בשושן גם ביום הארבעה עשר לחדש אדר ויהרגו בשושן שלש מאות איש ובבז לא שלחו את ידם: [טז] ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו ועמדו על נפשם ונוח מאויביהם והרג בשונאיהם חמשה ושבעים אלף ובבז לא שלחו את ידם: [יז] ביום אחד בשלשה עשר לחדש אדר ונוח ביום הארבעה עשר בו ועשה אותו יום משתה ושמחה: [יח] והיהודים אשר בשושן נקהלו ביום שלשה עשר בו וגם ביום הארבעה עשר בו ונוח ביום חמשה עשר בו ועשה אותו יום משתה ושמחה: [יט] על כן היהודים הפרזים הישבים בערי הפרזות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלוח מנות איש לרעהו: [כ] ויכתב מרדכי את הדברים האלה ויבא ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים: [כא] לקים עליהם לעשות את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה: [כב] כאשר נוחו היהודים מאויביהם ולחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים: [כג] ויקבל היהודים את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם: [כד] כי המן בן המדתא צר היהודים חשב על היהודים לאבדם ופור הפיל הוא הגורל לשמם ולאבדם: [כה] ובבאה לפני המלך אמר בספרים ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ: [כו] על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור על כן על כל דברי האגרת הזאת ומה ראו על זאת ומה הגיע אליהם: [כז] הקים היהודים וקבלו עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים עליהם ולא יעבור להיות עשים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה: [כח] והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם: [כט] ותכתב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי את כל תקף לקים את אגרת הפורים הזאת השנית: [ל] וישלח ספרים אל כל היהודים אל מאה ועשרים ושבע מדינות מלכות אחשורוש דברי שלום ואמת: [לא] לקים את ימי הפורים האלה בזמניהם כאשר קים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו על נפשם וזרעם דברי הצומות וזעקתם: [לב] ומאמר אסתר קים דברי הפורים האלה וכתב בספר:

פרק עשירי

[א] ויטל המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים: [ב] ומעשה תקפו ותגבורתו ופרשת גדלת המלך אשר גדלו אותו הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס: [ג] כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש ונגדול ליהודים ורצוי לרב אחיו דרש טוב לעמו ודבר שלום לכל זרעו:

הלכות קריעה

שמ ענין הקריעה שיעורה ומקומה ועל מי קורעין ובאיזה זמן קורעין. ובו ל"ט סעיפים:

א (א) [א] מי שמת לו מת והוא מהמתים
א (ב) [ב] שראוי להתאבל עליהם (א) **ב** חייב
לקרוע עליו [ג] וצריך שיקרע מעומד [ד] ואם קרע
מיושב לא יצא [ב] (וצריך לחזור ולקרוע) (עור בשם רי"ז
גיאות והרא"ש והגהות מיימוני וב"י לדעת רא"ש. וריף ורמב"ן
ומרדכי פס"מ) (ולכתחלה [ה] צריך לקרוע [ג] קודם (ג) שיסתום פני
המת) (כ"י בשם הפ"ק):

ב [ה] מקום הקריעה בכל מקום בבית הצואר לפניו
[ו] אבל אם קרע לאחריו [ג] (אם בשולי הבגד) (י סול)
או מן הצדדין (ב) לא יצא:

[ד] וי"ל שיעלה אם קורע בשולי הבגד וכן נהגו להקל לקרוע בשולי הבגד (אלו מהגהות תמלא בשם"ק
ובמהרי"ו ובמרדכי מנודה ובכל בו) **ד** כשקורעין על (ג) בגדי מתים שאין מתאבלין עליהם אבל על המתים
שהם קרובים ומתאבלים עליהם אינו יוצא בקריעה זו וצריך לקרוע בבית הצואר וכן נהגו:

ג [ז] שיעור קריעה טפח [ח] ואם קרע על מת ובא להוסיף באותה קריעה על מת
אחר **ה** [ה] אם (ד) אחר ז' סגי בכל שהוא ואם הוא בתוך ז' צריך טפח [ו] יועל
אביו ואמו אפילו אחר ז' קורע עד שיגלה את לבו:

ד [ט] כשם שקורע על קרובו שמתאבל עליו כך קורע בפני קרובו על מת שמת
לקרובו כיצד הרי שמת בן בנו או אחי בנו (א) או אם בנו חייב לקרוע
בפני בנו [ז] וכן קורע ו' על חמיו וחמותו והאשה קורעת על חמיה וחמותה.
(ואין נוהגין עכשיו כן וכמו שיתבאר לקמן סי' שע"ד לענין אבלות):

ה [י] העומד בשעת יציאת נשמה (ב) של איש ז' [ח] (ג) או (ה) אשה מישראל
חייב לקרוע. (עור בשם רמב"ן וב"י לף לדעת רש"י) [יא] [ט] [יב] ואפילו אם לפעמים (ד) עשה
עבירה לתיאבון או שמניח לעשות מצוה בשביל טורח:

הגה [יג] **ה** אבל רגיל לעשות (ו) עבירה אין מתאבלין עליו (מרדכי סוף מ"ק) וכל שכן על מומר לעבודת כוכבים
(בשם ופוסקים וכן מוכח מש"ס פי' גמר הדין וכתה דוכתי) [יא] **ט** וי"ל שמומר (ג) (ז) שמרגיל בידי
עובד כוכבים ד' מתאבלים עליו (הגהת מגיני' פרק א"מ ומ"ז) [יב] וכן מומר קטן שהמיר עם אביו או אמו דהוי
מעוס (מרדכי ה"מ בשם ר"י ומכיתו ב"י סימן שמ"ה) [יג] וי"ל דאין מתאבלין (ה) וכן עיקר (בשם בשם ר"מ).
הפוסקים מדברי גאון תע"ב שאין מתאבלין עליהם בביטה (מ"ז) (וע"ל סי' שמ"ה):]

יא [יד] על (ו) אדם כשר שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה
ולא סני שומעניה [יד] אע"פ שאינו גדול בתורה אע"פ שלא עמד בשעת
יציאת נשמה חייב לקרוע עליו [טו] יב והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה
יג (ז) [טז] ותלמידי חכמים פטורים מקריעה זו:

הגה [יח] וי"ל דאין חייב לקרוע על אדם כשר אלא אם כן עומד עליו בשעת יציאת נשמה אבל מייב לנכות ולהתאבל
עליו (כ"ן פ' האורג והגהות מיימוני פי"א בשם רא"ה) וכן נהגו להקל:

שמ (א) או אם בנו. פירוש אם גירשה: (ב) של איש או
אשה. בעור בשם הרמב"ן הכריע כן דלא כפירש"י הטעם
דאמה לפ"ת שבשרה היינו שעדיין היה יכול ללמוד וא"כ לא היה צריך
לקרוע על אשה דקאמר על זה היאך יקרע על שהיה הטעם
דמיון בעלמא הוא לפ"ת שבשרה
אלא שפסד גדול וחרדה רבה ועל
ן קורעין גם על אשה וכתב רש"ל
עפי' פרש"י מעמא דקורעין על קטן
אבל בפרק האורג פירש"י ומהרא"ם
הגה"ם שאין לך ריק ביטולא שאין
ם חוזה ומצות ואם כן מ"ה קורעין
מי על אשה ולא על קטן וכל"ל עכ"ל
אחב מו"ה ז"ל מיהו בקטן שלומד
שקרא צריך לקרוע לכ"ע עכ"ל:
(ג) שנהרג בידי עובד כוכבים כו'.
על ידי כן הוא ליה כפרה. רבינו
ולהון יצב על בנו שהמיר ומת י"ד
וס דק"ו לבכיה י"ד יוס כ"ב
עגהות אמר"י סוף פ' אלו מגלחין:
על

הלכות קריעה

(ד) אם (ד) אחר ז' סגי בכל שהוא ואם הוא בתוך ז' צריך טפח [ו] יועל
אביו ואמו אפילו אחר ז' קורע עד שיגלה את לבו:

(ה) כשם שקורע על קרובו שמתאבל עליו כך קורע בפני קרובו על מת שמת
לקרובו כיצד הרי שמת בן בנו או אחי בנו (א) או אם בנו חייב לקרוע
בפני בנו [ז] וכן קורע ו' על חמיו וחמותו והאשה קורעת על חמיה וחמותה.
(ואין נוהגין עכשיו כן וכמו שיתבאר לקמן סי' שע"ד לענין אבלות):

(ו) העומד בשעת יציאת נשמה (ב) של איש ז' [ח] (ג) או (ה) אשה מישראל
חייב לקרוע. (עור בשם רמב"ן וב"י לף לדעת רש"י) [יא] [ט] [יב] ואפילו אם לפעמים (ד) עשה
עבירה לתיאבון או שמניח לעשות מצוה בשביל טורח:

הגה [יג] **ה** אבל רגיל לעשות (ו) עבירה אין מתאבלין עליו (מרדכי סוף מ"ק) וכל שכן על מומר לעבודת כוכבים
(בשם ופוסקים וכן מוכח מש"ס פי' גמר הדין וכמה דוכתי) [יא] **ט** וי"ל שמומר (ג) (ז) שמרגיל בידי
עובד כוכבים ד' מתאבלים עליו (הגהת מגיני' פרק א"מ ומ"ז) [יב] וכן מומר קטן שהמיר עם אביו או אמו דהוי
מעוס (מרדכי ה"מ בשם ר"י ומכיתו ב"י סימן שמ"ה) [יג] וי"ל דאין מתאבלין (ה) וכן עיקר (בשם בשם ר"מ).
הפוסקים מדברי גאון תע"ב שאין מתאבלין עליהם בביטה (מ"ז) (וע"ל סי' שמ"ה):]

יא [יד] על (ו) אדם כשר שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה
ולא סני שומעניה [יד] אע"פ שאינו גדול בתורה אע"פ שלא עמד בשעת
יציאת נשמה חייב לקרוע עליו [טו] יב והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה
יג (ז) [טז] ותלמידי חכמים פטורים מקריעה זו:

הגה [יח] וי"ל דאין חייב לקרוע על אדם כשר אלא אם כן עומד עליו בשעת יציאת נשמה אבל מייב לנכות ולהתאבל
עליו (כ"ן פ' האורג והגהות מיימוני פי"א בשם רא"ה) וכן נהגו להקל:

שמ (א) מי כו'. (בעור כתב ומעמו מיתה כידי אמיס אם אינו קורע) מ"ק ב"ד אבל
שלא פרע כו': [ב] וצריך לחזור כו'. גם שם (בעורכת דתמיר) וכתי' הראשון
הרא"ש: [ג] או בשולי כו'. גם שם: [ד] וי"א שיזאא כו'. ול' בס"ק תניא (בתוספת שמעתא פ"ט) הקורע לאמה או מן הצדדין לא יצא ר' יהודה אומר יצא ונראה דהלכה
[ה] אם אחר כו'. פסק להקל דמה"ר ורא"ה אסמכתא בעלמא הוא (וע"ל ס"ק מ"ט):
[ו] ועל כו'. שם איסור כריב"ב: [ז] וכן כו'. (בס כ"ו ב'. ודוקא תמיו ומתומו כמ"ם) שם (כ' ב') לא אמרו לבבור כו' (ומ"ם ומלאכה כו'. ל' סי' שע"ד ס"ק ז'):
[ח] או כו'. מרלא מהרץ בפי"ג דשבת ושם (בעמ"ק כ"ה ל') בבה"ג ור' מאיר וב"י בשם תה"א: [ט] ואפילו כו'. וראיה מאבשלום שאביו בכה עליו: [י] אבל רגיל כו'.
גם"ש בפ"ו דמנחדרין (מ"ז ל') יכול פרשו אבותיו כו' וכן בהרוני ב"ד בבמנחדרין שם דוחי כמר להבעים כיון שהתיר
עצמו לטיתה וכמ"ש בפס"ש דחולין (מ"א ל') כיון שהתיר כו': (ליקוט) אבל רגיל כו' וכ"ש כו': מה"ח דאין מתאבל דחד דינא
(פ"ד) דמנחדרין קמני עיר הנדחת שהורחו עמה ר"א נהרגין וחכ"א אין נהרגין ע"כ ל"ם דבון אלא לענין נהרגין אבל לענין אבילות מודו דאין מתאבלין וסברא ראשונה ס"ל
דלאו ראיה משם דשם מיירי שנרולים קצת ותבורו עבודת כוכבים אבל קפן שא"י בין יטיו לשמאלו חשב כישראל ועוד דיר הנדחת לא שייכא לשאר מקומות דקמן שעבר
עבודת כוכבים אף ר"א אינו נהרג. מרדכי פ' הזי בוחקין (ע"ב): [יד] אע"פ כו' אע"פ כו'. גם' שם ושם: [טו] והוא שעומד כו'. מדלא קרעו על רב ספרא ואמרו לא
ומיהא כו' ובמס' שמחות (פ"ט) הכם שמת כל שעומדים בשעת מיתתו קורעין עליו ושאינן עומדין בשעת מיתתו אין קורעין עליו ופ"ם מ"ש חזכם וצ"ל אדם כשר. הרא"ש
ותוא"ל: [טז] ות"ח כו'. כמו שאין חייבין בטהרה לפני הקפנים כמ"ש בפס"ב דב"ם דדוקא ת"ח שבבבל כו'. חה"א: [יז] וי"א כו'. הר"ן בשם י"א (ולגירסא שלנו בס"ק
ליה ל' ולו אדם כשר הוא מיהו מתחייב לשוקבע מנהלה בקבלת הלגונה. ול"ל דקבלת אחרונה ל"ג מיכה לשוקבע ולגירסא לשנה וכן בס"ק דמ"ק שם ליתא) וכן משמע לבאורה

א מימרא דרב תמיהא דוכי
מ"ק דף כ"ד ע"ב: ב יתבאר
בסי' שע"ד: ג שם דף כ'
ע"ב ולילף לה מאיזה דכתיב
ויקם פירוש ויקרע: ד מעוכדת
דתמיהר שם כדעת הרי"ן ג"ל מת
והרא"ם בבתים בטור ובי"ב
מדברי הרמב"ם בפ"מ מהל'
אבל ונם הרי"ם אסבר דסבי
ס"ל בית יוסף: ה כריתה שם
דף כ"ו ע"ב: ו רמב"ם שם:
ז וכן כ' הרמב"ם שם בפ"ה מה
מלמנים כלשון הכריתה וכסיבו
הכ"מ שם בפ"ו דין ו': ח כריתה שם: ט ם ל"ז שם:
י שם בכריתה ובהרי יהודה
בן בתולה שם: יא מעוכדת
דתמיהר שם דף כ' ס"ב:
יב כריתה דהכב"ל שם דכ"ה
ע"ב: יג עור. בשם מהר"מ
מרוטנבורג: יד עור ובדברי
הלכ"ר דמוקי לעוכדת דרב
פפנא שם דף כ"ב ע"ב דאלו
הכמים לא סיו בם בשעת
פטיתתו אלא בתו לאחר
קבורתו וכיתו הרמב"ן שם

ברכי יוסף

(סימן ש"מ ש"ע ס"א) חייב
לקרוע וכו'. מנהג הפוסק
לנכון על הקיומה דיון לאמת
בשם ומלכות ובכוך שהעשה
מעשה מלי דתמן על שמועות
רעות וכו'ומו תנן אמרו לו מת
אביו מנכך דיון לאמת ויכון
שמקנו לכרקעל הסיומה לאמרו
הכלכה הזו על הקיומה וכ"ל
פרק בנס"ג אלא שהוא מנמנע
בדבר ומתעיין עיניו תמיונה
מיסבים דאין מקפוק בדבר
ובקבל יומיבה נמנום הרב
ז"ל ותוק מלי מעמא דבר:

גליון מהרש"א

(סי' ש"מ) הלכות קריעה
באבל דוקא הלבה כדברי
המיקל לא בקריעה ס' ואלו
מגלחין דף כ"ו ב'. וע"ל ש"ך
א' זה ס"ק כ"ה: (ש"ע ס"א)
מי שמת. וכן בליקום עצמות
סי' ח"נ: (שם) חייב לקרוע.
מצד ימין ועל אביו ואמו
מצד שמאל ס"ו סק"ו ולענין
ברכה ע' גליון בסמוך ריש
סעיף ו': (סעיף ג') אפי'
אחר ז'. עי' סעיף י"ח ופעיף
כ"ג: (שם) עד שיגלה. רמ"א
שניטל ממנו מצות כבוד:
(סעיף ד') בפני קרובו
דוקא. ואם לא היה בעיר
וכא חוץ ז' אינו קורע ת"
רשב"א סי' קל"ט: (סעיף ה')
העומד בשעת י"ב. כל שיכול
לראות אע"פ שאינו רואה אכל
מי שאינו יכול לראות אע"
שהוא באותו חדר פסור
מלקרוע. הה"ל: (שם סב"ה)
אבל רגיל. ע' ש"ך סי'
שס"ה סק"ה: (שם) שנהרג
בידי עובד כוכבי מתאבלין.
ואומרים בגיו עליו קדיש עי'
ש"ך סי' שפ"ו וע' גליון ש"ך
שם: (שם) אין אמו. ע' סעיף
סי' קנ"ם. וסי' שמ"ה ס"ו
(סעיף ו') על אדם כשר.
ומברך עליו ברכת דיין אמת
בשם הגר"ח ובכה"נ ריש סימן
כאן מפקפק לאומרו בשו"מ
גם על מת דיריה וס"ש בס'
הדיראה אמרו לו מת אביו
מברך דיין האמת. הגהות
על ברכות דאמסכה לבהם"ו

באר היטב

שמ (ב) שראוי. כתבר יתבאר לקמן סי' שע"ד: (ג) שיסתום פני המת
בקבר. ועיעל סי' של"ט ס"ג נהבאר דכמבמגיע לדיין המת בקבר
(דהיינו במקום שהגנו לומר לידוק רדיין עם יציאת נשמה): (ג) שאר.
כשעומדין שם בשעת יציאת נשמה כדלקמן ס"ה: (ד) אחר. כלו' אם מת לו מת
אחר ז' סגי כדלקמן סב"ח: (ה) אשה. כתב רש"ל שלפרש"י משמע דקורעין
על קטן אבל כפ' האורג פרש"י והרא"ם שאין לך ריק ביטולא שאין בו הוכה
ומצות אם אינו קורעין אמי על אבל ולא על קטן. וכתב הב"ח מיהו בקטן שלומד
מקרא צריך לקרוע עליו לכ"ע (ובספר ערך לחם כתב בשם הרדב"ז סימן תק"ח
שקורעין אפי' על הקטן אבל לא על הקטנה וכתב עוד בשם הכ"ל דלא קל"נ
אמר בשעת יציאת נשמה בשעת פטור מלקרוע בס"ם): (ו) עבירה. אפילו
לתיאבון אין קורעין ואין מתאבלין עליו. ש"ך: (ז) שנהרג. כיון דלא מיקטל
כיון ד"ל דיתהו כפרה כשנהרג ומתאבלים עליו ס"ם פרק גמר הדין וכ"מ
ושם מייב לקרוע כיון שיכול לתלות וכל מי שאין יכול לתלות אע"פ שהוא בעת אחר עם המת אינו מתאבל
אלא מיקפא כ"ד אם לא עשה לבשעה רק לתיאבון קונשים עליו אם לא שהמיר דת. הפלא"מ ס"ב: (ח) אדם כשר.
דין בספר תפ"מ שהתב דע"ש אם אמה כשרה ב"כ דיעה הכי כיון דתיהו תלוי בתוריה או יא"ל דע"ל בעל תורה מבא"ה אמה ס"ם: (ט) ות"ח שמורים. ש"ך ס"ק י"ב
אמנם דמדברי הרא"ש והרא"ם נראה דלא ת"ח מיוכים ס"ם ושיין בספר תגודת חוזב בקונטרס תלון בעות דרוש ל' שהשיב עליו ובתב דבר כאן לא כתבו בס"ם שמורים מקריעה זו אלא
(יו"ד ח"ב)

פתחי תשובה

שמ (א) חייב לקרוע. כתב בי' כל קריעה עוב שהמיה ס"י אתר דמתבריה ממנו ומיכא
עגמת נפש אחר קורע בסתרו ובוא שוקר ומקבל עליו דינו ומבנך. מבר'
מלבו בס' ס"י סימן ס"מ (וע"ל סעיף י"ב). ובתב עוד אם קבע לו מבוהו יוחר מבתי מייב
ד"ל לעודק ולא על ידי עצמו אינו בשלי לקרוע אלא כדינו דקא מבר על כל תמיות:
(ב) לא יצא. ובתב בתב"ל בלל ק"כ דין ב' דשם בדב"ז מ"ג סימן תק"ם וכן אם קבע
לוחבה בבגד לא יצא אלא מבני אחין נגאה אבא אלא בנאה שקע אלא נגאה שקע עצמו ע"ם:
(ג) או אשה. עבה"ע ומ"ם בשם הרדב"ז עמ' ביאלתא בשבת כו' הוא בס"ב סימן
תפ"מ ושיין בספר תפ"מ שבתב דמייב לקרוע בעמלתי שבת (ובלתם מפרק האוכב דף ק"ם
ע"ב ע"ם. ומשם מוכח נמי דגם על הקטנה קורעין דלא בהרדב"ז ס"ם [ודוק] אן בתב
דכיינו דוקא כ"ז שלא נקבר אבל אי לא קבע עד אחר קבורה פעור ע"ם [ועיין בת' תתם
ספר בי' אב"ג שאין דעתו כן ובתב דלמודר עדון הוא דכיון שלא קבע בזמנו שוב אינו
קובע אח"כ אינה בוה מיום מדם והוא בס"ק כ"ם כי מ בשבים דבב בשבת לא קבעו בכנן כו'
בבור מה דהוה בוה מ"ל אבני בוגעת מהם כל זמן שעוסקין בהספדו וכו' מבואר מוה דאדם
אחר אינו מבם מה דהוה בוה וכיון שלא קבע בשעת יציאת נשמה שוב לא יקבע והוא בשעה
ע"ם) ושיין עוד בהרדב"ז שם שבתב דמי שבוה שם אחת אינו אחיר פעו בשעת יציאת
הנשמה אמרו לו מת אביו מברך דיין האמת. הגהות
על ברכות דאמסכה לבהם"ו

באר הגולה

(ד) מסת שאומרים כן דהת
יתבר לעשות כן דהת
בפס כדכתב אחר כן
ו והוה קירוב מיתה
דקשה לי לעת הבתיב
לעמו ולא גם שם
והוה כמעמן עוינו
ד שאין לגזוג שיתה
(ג) והוא יחידי
מסתוממת בשעה
: (ד) שבשבוגת
לפי שבמלאך המות
דם המות והקשבוגה
עור*) אלא דבכתובו
בתוס' דשבוגה הייגו
מריגן סוף פרק קמא
: בלתקלי"ם פרשם
ת מיתה יזהר שלא
ינו מון למעה והפלגו
מזכר בזה:
שיסרד אבל אם יש שם
ים (ד) מלה על לשון
(") (הכל בשבגת
ר להתאבל עליו
ת קורע האבל:
ת נפשו (ג) והוא
מתת כי ילאה מבמים
ת המת:
ס כתב הרב שאין
ר' אבל ב'
שו של מת שכל היתים
ניף א' ס"א ש"ם ס"ב דם"ק
א דאין כו'. מהב"ל ולא
ובר לבו: [ד] אומרים
ביאו בתה"א:
לשתך. ומוב לעשות כן
בשבת אין לשתך המים.
ו' ר"ד) כתב דאם בירר
ל מה דמשבר כתן
קירוב מיתה. ס"ן:
ובמס' שמחות מסייב
ובבה): (ג) קבר.
דבר מיהו לריך ליזהר
ל בתולו שבת ואם לא
ל מעגרין אם יומת
ספיק לחזור ולמלאות
ל סי' מקמ"ן סי"ל
ם דכלל ע"י זה מיון
ב"ל: (ה) לשפוך.
כתב שרלה מ' דם"
נער בו אלא לפחות
ל שמתה ואלו לתכם
מסמך לת סכינו בסיס
מ"ם ובס כתוב שלין
ע"ם בס"ז וכתב דכן
דשבוגה הייגו אלמה
דהכלה קרי שבוגה מי
: דבשעת מיתה יזהר
ר מזכר בזה:
ינו מבמסף סכינו בסיס
לתמון פנו ידיו ורגליו
ינגא בדבר בים בו אם
לם דסיינו שפיו בקרבים
בנים אם המת:
: בס' ברכי יוסף
דם:
ר של בית תמת. ואם

ביאור הגר"א

שמ [א] מי כו'. (בעור כתב ומעמו מיתה כידי אמיס אם אינו קורע) מ"ק ב"ד אבל
שלא פרע כו': [ב] וצריך לחזור כו'. גם' שם (בעורכת דתמיר) וכתי' הראשון
הרא"ש: [ג] או בשולי כו'. גם' שם: [ד] וי"א שיזאא כו'. ול' בס"ק תניא (בתוספת שמעתא פ"ט) הקורע לאמה או מן הצדדין לא יצא ר' יהודה אומר יצא ונראה דהלכה
[ה] אם אחר כו'. פסק להקל דמה"ר ורא"ה אסמכתא בעלמא הוא (וע"ל ס"ק מ"ט):
[ו] ועל כו'. שם איסור כריב"ב: [ז] וכן כו'. (בס כ"ו ב'. ודוקא תמיו ומתומו כמ"ם) שם (כ' ב') לא אמרו לבבור כו' (ומ"ם ומלאכה כו'. ל' סי' שע"ד ס"ק ז'):
[ח] או כו'. מרלא מהרץ בפי"ג דשבת ושם (בעמ"ק כ"ה ל') בבה"ג ור' מאיר וב"י בשם תה"א: [ט] ואפילו כו'. וראיה מאבשלום שאביו בכה עליו: [י] אבל רגיל כו'.
גם"ש בפ"ו דמנחדרין (מ"ז ל') יכול פרשו אבותיו כו' וכן בהרוני ב"ד בבמנחדרין שם דוחי כמר להבעים כיון שהתיר
עצמו לטיתה וכמ"ש בפס"ש דחולין (מ"א ל') כיון שהתיר כו': (ליקוט) אבל רגיל כו' וכ"ש כו': מה"ח דאין מתאבל דחד דינא
(פ"ד) דמנחדרין קמני עיר הנדחת שהורחו עמה ר"א נהרגין וחכ"א אין נהרגין ע"כ ל"ם דבון אלא לענין נהרגין אבל לענין אבילות מודו דאין מתאבלין וסברא ראשונה ס"ל
דלאו ראיה משם דשם מיירי שנרולים קצת ותבורו עבודת כוכבים אבל קפן שא"י בין יטיו לשמאלו חשב כישראל ועוד דיר הנדחת לא שייכא לשאר מקומות דקמן שעבר
עבודת כוכבים אף ר"א אינו נהרג. מרדכי פ' הזי בוחקין (ע"ב): [יד] אע"פ כו' אע"פ כו'. גם' שם ושם: [טו] והוא שעומד כו'. מדלא קרעו על רב ספרא ואמרו לא
ומיהא כו' ובמס' שמחות (פ"ט) הכם שמת כל שעומדים בשעת מיתתו קורעין עליו ושאינן עומדין בשעת מיתתו אין קורעין עליו ופ"ם מ"ש חזכם וצ"ל אדם כשר. הרא"ש
ותוא"ל: [טז] ות"ח כו'. כמו שאין חייבין בטהרה לפני הקפנים כמ"ש בפס"ב דב"ם דדוקא ת"ח שבבבל כו'. חה"א: [יז] וי"א כו'. הר"ן בשם י"א (ולגירסא שלנו בס"ק
ליה ל' ולו אדם כשר הוא מיהו מתחייב לשוקבע מנהלה בקבלת הלגונה. ול"ל דקבלת אחרונה ל"ג מיכה לשוקבע ולגירסא לשנה וכן בס"ק דמ"ק שם ליתא) וכן משמע לבאורה

חידושי רע"ק

(סי' ש"מ סעיף ה' בהסג"ה) **אין** מתאבלין עליו. ע' לקמן (סי' שמ"ה) בש"ך (סק"ה):

ספרא

שמ [א] מי שמת לו מת. (בעור כתב ומעמו מיתה כידי אמיס אם אינו קורע) מ"ק ב"ד אבל
שלא פרע כו': [ב] וצריך לחזור כו'. גם' שם (בעורכת דתמיר) וכתי' הראשון
הרא"ש: [ג] או בשולי כו'. גם' שם: [ד] וי"א שיזאא כו'. ול' בס"ק תניא (בתוספת שמעתא פ"ט) הקורע לאמה או מן הצדדין לא יצא ר' יהודה אומר יצא ונראה דהלכה
[ה] אם אחר כו'. פסק להקל דמה"ר ורא"ה אסמכתא בעלמא הוא (וע"ל ס"ק מ"ט):
[ו] ועל כו'. שם איסור כריב"ב: [ז] וכן כו'. (בס כ"ו ב'. ודוקא תמיו ומתומו כמ"ם) שם (כ' ב') לא אמרו לבבור כו' (ומ"ם ומלאכה כו'. ל' סי' שע"ד ס"ק ז'):
[ח] או כו'. מרלא מהרץ בפי"ג דשבת ושם (בעמ"ק כ"ה ל') בבה"ג ור' מאיר וב"י בשם תה"א: [ט] ואפילו כו'. וראיה מאבשלום שאביו בכה עליו: [י] אבל רגיל כו'.
גם"ש בפ"ו דמנחדרין (מ"ז ל') יכול פרשו אבותיו כו' וכן בהרוני ב"ד בבמנחדרין שם דוחי כמר להבעים כיון שהתיר
עצמו לטיתה וכמ"ש בפס"ש דחולין (מ"א ל') כיון שהתיר כו': (ליקוט) אבל רגיל כו' וכ"ש כו': מה"ח דאין מתאבל דחד דינא
(פ"ד) דמנחדרין קמני עיר הנדחת שהורחו עמה ר"א נהרגין וחכ"א אין נהרגין ע"כ ל"ם דבון אלא לענין נהרגין אבל לענין אבילות מודו דאין מתאבלין וסברא ראשונה ס"ל
דלאו ראיה משם דשם מיירי שנרולים קצת ותבורו עבודת כוכבים אבל קפן שא"י בין יטיו לשמאלו חשב כישראל ועוד דיר הנדחת לא שייכא לשאר מקומות דקמן שעבר
עבודת כוכבים אף ר"א אינו נהרג. מרדכי פ' הזי בוחקין (ע"ב): [יד] אע"פ כו' אע"פ כו'. גם' שם ושם: [טו] והוא שעומד כו'. מדלא קרעו על רב ספרא ואמרו לא
ומיהא כו' ובמס' שמחות (פ"ט) הכם שמת כל שעומדים בשעת מיתתו קורעין עליו ושאינן עומדין בשעת מיתתו אין קורעין עליו ופ"ם מ"ש חזכם וצ"ל אדם כשר. הרא"ש
ותוא"ל: [טז] ות"ח כו'. כמו שאין חייבין בטהרה לפני הקפנים כמ"ש בפס"ב דב"ם דדוקא ת"ח שבבבל כו'. חה"א: [יז] וי"א כו'. הר"ן בשם י"א (ולגירסא שלנו בס"ק
ליה ל' ולו אדם כשר הוא מיהו מתחייב לשוקבע מנהלה בקבלת הלגונה. ול"ל דקבלת אחרונה ל"ג מיכה לשוקבע ולגירסא לשנה וכן בס"ק דמ"ק שם ליתא) וכן משמע לבאורה

והנה בענין זה כתבתי דעתי לאומן הגדולים שבאלוני. ואתם עשו מה שילאה טוב בעיניכם. ואתה וכל אשר לך שלום כנפש דורש שלומך וטובתך

אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל

ט

השאלת אם צריך להתאבל על משומד. הכי תניא בתס' שמחות[1] הפורש מדרכי צבור אין מתעסקין בו כל עיקר ואין אוניס ואין מתאבלין עליהם.

י

מעשה במשומד אחד שנתן ירושתו שהיה לו לירש מאביו לאמו כאשר מת אביו, ותבעה אמו הנכסים, ומובעת בת המשומד גם כן הנכסים. ונשאל הדבר למורי ה"ר אשר ז"ל וזו תשובתו. לולי אהבתך אלופי יקירי שארי ה"ר יעקב לא הייתי מזקק להשיבך כי איני רגיל להשיב כי אם לדיינים. וגם כי נתנכרו מעשיו לאביו שבשמים מלוה לבטל מעשיו ולא תסוב נחלה. הנה כתב רבינו יהודה הכהן בספר הדינים[1] משובה אחת לרבנא משולם בן רבינו קלונימוס שמשומד אינו יורש את אביו, וז"ל כי אשתמד לא איקרי זרעיה ולא ירית ליה לאבוה כדכתיב[2] להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך וגו', וכתיב[3] ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך וגו', וכתיב[4] ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי, מי שזרעו מיוחס אחריו יצא משומד שאין זרעו מיוחס אחריו עכ"ל. ונראה לי דאסמכתא בעלמא היא וקרא מיירי בדין כהונה עשרה כהנים שהיו עומדים ופירש אחד מהם ובעל[5], דמשומד אעפ"י שחטא ישראל הוא ובנו הוא לכל דבר ופוטר את אמו מן הינוס, אבל קנס הוא שקנסוהו חכמים ואסמכוה אקרא. וכיון שאינו יורשו לאלתר כשמת אבי המשומד זכתה בת המשומד בנכסי אבי אביה ולא היה למשומד זכייה בהם ומתנתו אינה מתנה כלל. וכן איתא בפרק מי שמת[6] בן שמכר בנכסי אביו בחיי אביו בנו מוציא מיד הלקוחות, וזו היא שקשה בדיני ממונות, דאמרינן ליה אבוך מזכין ואת מפקת, מאי קושיא לימא אנא מכח אבוה דאבא קאתינא. ועוד קאמר התם בבור שמכר בבורתו בחיי אביו ומת בנו מוציא מיד הלקוחות, דקאמר מכח אבוה דאבא קאתינא ובמקומו קאימנא. ועוד ראיה מכתובות[7] דלא ירית לאבוה[8], ואי ס"ד משהגדילה יכולה למחות יהבינן לה קנס דאזלה ואכלה בגיותה. אלמא קנס דאורייתא לא יהבינן לה בגיותה, ה"ה ירושה. ובגדון זה מאחר שהפקיעו חכמים ירושתו עמדה הנה במקומו וזכתה בנכסי אבי אביה וכל עלדקי דמלו למעבד מיהדות וגיות להעמיד הנחלה בחזקתה אין עונש בדבר. ושלום כנפש

אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל

יא

ושאלת משומד שגרש בשם שהיה לו כשהיה יהודי ולא הזכיר בגט שם שקראו לו הגוארים. כתב ר"ת ז"ל[1] דלכתחלה לא יכתבו בגט אלא שם של יהודי ואילו מלהזכיר של גיות בגט. ולא גרע מכתב חייכתן דאמרי' דכשר, ופי' בערוך[2] שלא כתב שם המובהק שלו אלא שם כנויו כשר. ושם יהודות שלו לא גרע משם כנוי שלו. והא דתנן בפרק בתרא דגיטין[3] וכן היו נקיי הדעת שבירושלים עושין, פירוש כהאי גוונא דקאי אריש דכתב חייכתן כשר. ועוד שניהו בתוספתא[4] גר ששנה שמו לשם גוי כשר, וכן בגיורת. וכל שכן במשומד שגרש בשם יהדות דכשר. ועוד שהרי נכתב בגט וכל שום אחרן ותיכא דאית ליה. הילכך גט זה כשר הוא. וגם דין הוא שיהא בגט י"ב שורות בלא שורה של תחימת העדים.

אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל.

יב

ומה שכתבת באדם אחד שנשתמד אביו והיה שמו יוסף בן שמעון ואחר שנשתמד אביו הניח שם אביו וקרא שמו יוסף בן שמואל. לימים גרש את אשתו באותו שם האדם והכשירו הגט. תמה אני על המכשירין אף אם יוכל אדם לשנות את שמו ולקרות לו שם אחר כדאמרינן[1] שלשה דברים מבטלין את הגזרה וכו', וי"א אף שנוי השם, כמו שמלינו באברהם ושרה אבל שם אביו היאך יכול לשנות. והרואים הגט וכתוב בו יוסף בן שמואל יאמרו אינה מגורשת כי שם בעלה יוסף בן שמעון.

כלל שמונה עשר

דיני גוים וערכאותיהם וערבותם ונאמנותם ושבועתם ודין שליחות לגוי ודין טענה מהם ודין בא מחמת גוי ודין דינא דמלכותא ודין ההולכים בחצר המלך

א

אשר שאלת ראובן שמסר לשמעון שטר חוב שיש לו על לוי שמסרו לו גוי שהיה לו עליו, ושמעון תבע ללוי ולכל הנשאים מכחו. ומצא קרקע ביד יהודה שלקחה מלוי[1] ותבע אותו לפני ערכאות של גויים, ויהודה טוען יהודים אנחנו איני רוצה לטענו אלא לפני דייני ישראל. ושמעון השיב מכח הגוי

ט 1 פ"ב הל' י'.

י 1 הספר אינו מצוי עתה בידינו, וראה: א. גרוסמן, ר' יהודה הכהן וספרו "ספר הדינים", עלי ספר א (תשל"ה), ע' 21. 2 בראשית יז, ז. 3 שם יז, ח. 4 שם טו, יח. 5 יבמות ק, ב. 6 ב"ב קנט, א. 7 יא, א. 8 צ"ל: דאמרינן התם.

יא 1 תוספות גיטין לד, ב ד"ה והוא. 2 ערך חנן. 3 פז, ב (פ"ט מ"ח). 4 גיטין ו, ו (מהדורת צוקרמנדל ה, ד).

יב 1 ר"ה טז, ב.

א 1 נוסח זה סותר למה שנאמר בהמשך התשובה אחרי "אמנם לדין זה

הרוגי ב"ד אין מתעסקין עמהם בכל דבר וכו' עד אלא אוננין. נתחל רבי פרק ג' (ה"ז) ומסיקנא לענין הרוגי (מלכות) [בית דין] בפרק גמר הדין (סנהדרין מו:) דכיון דליקטול הוה להו כפרה נקטלא וקבורה חלא הייגו טעמא דאין מתאבלין עליהם משום דאבלות אימת מתחלא מסמיכת הגולל טו] כפרה אימת הויא להו מכי חזו לערא דקברא פורתא הילכך הואיל ונדמו ולא נראו להתאבל עליהם נעידן דחיילא אבלות שוב אין מתאבלין עליהם: ומ"ש ולא היו מברין עליהם. גם זה נתחל רבי פרק ג' (ה"ע) ויהיב התם טעמא משום דכתיב (ויקרא יט כו) לא תאכלו על הדם וכתבו הרא"ש בסוף מועד קטן (שם):

ה כל הפורשים מן הציבור וכו'. שם (ה"י) כל הפורשים מדרכי ציבור אין מתעסקין עמהם לכל דבר אחיהם וקרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושמחים שאבדו שונאיו של מקום שנאמר (תהלים קלט כא) הלא משנאיך ה' אשנא וגו': ומ"ש והם שפורקים עול [מצות] מעל צוארם וכו' והמשומדים והמוסרים. כל זה הוא פירוש פורשים מדרכי ציבור וכן כתב הרמב"ם בפרק ג' (ה"י). [בדק הבית] וכן כתב הרשב"א בתשובה (ח"ה סי' ולו) דפורש מן המס אינו בכלל פורש מדרכי ציבור ואינו אלא כאחד מבעלי עבירה או כגזלנין ודלא כנמוקי יוסף שפירש בסוף מועד קטן (יח. ד"ה הפורשין) הפורשים מן הציבור שאין רוצים להצטער בצערם של ציבור ולשאת את משאם במסים וארנוניות אין מתעסקים במותם להתבטל ממלאכתם טז] [עד כאן]. וכן כתב הרא"ש בתשובה כלל י"ז (סי' ט) דמשומד בכלל פורש מדרכי ציבור הוא ואין מתעסקין בו כל עיקר ואין אוננים ואין מתאבלין עליו. והמרדכי במועד קטן (סי' תתפו) והגהות מיימון בפרק י"ל (דפוס קושטא ה"ב) כתבו שרבינו גרשום נתחל על בנו שנשתמד אמנם אין ללמוד ממנו דלאפוקי לערא הוא דעבד שלא זכה לשוב בתשובה:]

ולא מספידין עליו ולא עוד אלא שמבזין אותו וסוקלין ארונו והני מילי באפקירותא שעבר על דברי תורה אבל בממונא כיון שמת פטור מגזירתם ואין סוקלין ארונו ומספידין אותו כראוי. הרוגי בית דין אין מתעסקין עמהם בכל דבר אלא אחיהם וקרוביהן באין ושואלין בשלום הדיינין ובשלום העדים לומר שאין בלבנו עליכם כלום שדין אמת דנתם (ד) ולא היו מתאבלין עליהם (ד*) אלא אוננין ולא היו מברין עליהם: ה כל הפורשים מן הציבור והם שפורקין עול מצות מעל צוארם ואינם בכלל ישראל בעשיית המצות ובכיבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות ומדרשות (ה) והמשומדים והמוסרים אין מתעסקין עמהם בכל דבר אלא אחיהם וקרוביהם לובשים לבנים (ד) ומתעטפים לבנים (ו) ואוכלין ושותים ושמחים. וכתב הרי"ץ גיאת מכאן שהאבלים וקרובי המת לובשים שחורים. (ז) ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב וכל מקום

17 וכתוב עוד שם (במרדכי) קטן בן שנה או שנתים שנשתמד עם אמו ומת אומר ר"י שהיה נראה שמתאבלין דודאי גדול אין מתאבלין עליו כדאמרינן בפרק גמר הדין (סנהדרין מו:) [ואמרינן בגמרא (שם לו:)] נאבוד רשעים רנה (משלי יא י) אבל קטן מה שהטמילוהו בטמילתם מה מעלה ומה מוריד והוה ליה כאילו נשתמד בעל כרחו ורבינו תם אומר שאין מתאבלין עליו והביא ראיה מתוספתא דסנהדרין (פי"ד ה"ח). וכתב עוד המרדכי מחלוקת זו בפרק היו בולקין (סנהדרין סי' תשטו): כתבו הגהות אשיר"י פרק אלו מגלחין (סי' עט) נהרג בידי גויים מתוך רשעו הוי ליה כפרה ומתאבלין עליו יז] רבינו גרשון נתאבל על בנו שנשתמד יח] ארבעה עשר יום קל וחומר לשכינה ארבעה עשר יום עכ"ל: וכתב נמוקי יוסף בסוף מועד קטן הפורשים מן הציבור אין רוצים להצטער בצערם של ציבור ולשאת את משאם במסים וארנוניות אין מתעסקין במותם להתבטל ממלאכתם (ה):] וכתב הרי"ץ גיאת (מא"ש הל' אבל עמ' ע) מכאן שהאבלים וקרובי המת לובשים שחורים. כן כתבו בשמו הרמב"ן בתורת האדם (עמ' פה) והרא"ש בסוף מועד קטן (שם) וכתבו שהביא כמה ראיות לדבר כא]: ומ"ש רבינו בשם הרא"ש ובכל מקום יש לעשות כפי מנהגו. לא ידעתי למה כתבו בשם הרא"ש שהרי סוף דברי הרי"ץ גיאת הם (שם עמ' עא)

דרכי משה

לדעת כל שכן הכא שנהרג ביד גוים במיתה משונה וביסורים גדולים שלא כדין תורה ולא מיקרי מאבד עצמו לדעת אלא בהרוגי בית דין שקיבל התראה ואמר על מנת כן אני עושה ועוד הכא לא הוי איבד עצמו לדעת דשמא סבור היה לברוח למקום שלא יוכלו לרדוף אחריו לתפסו ומה שכתוב בהלכות שמחות ובלבד שלא יהא גנב טעות סופר הוא אלא יש לו להיות משנתייאשו לשאול אבל לא לגנוב ומ"ש שכל הגונב כאילו שופך דמים וכו' לא ידענא פירושו דודאי יש לו חלק לעולם הבא דלא גרע מהרוגי בית דין שיש לו חלק לעולם הבא אפילו עובד עבודה זרה ועוד כיון שקיבל היסורים הגדולים יסורים ממרקין עון אף על פי שהיו בעל כרחו עכ"ל משמע מדברי מהר"י ווייל דסבירא ליה דמתאבלין על גנב שנהרג בידי גוים משום גניבתו וכן נראה לי לנהוג וכמו שכתב רבינו לקמן הרוגי מלכות אין מונעין מהם דבר: ומה שכתב (מהרי"ו) ולא ידעתי פירושו כתב ב"י סימן שע"ה (שט. ד"ה הרוגי) דהכי פירושו דלפעמים באים לידי סכנה וצריכין לבוא לידי חילול שבת ועבודה זרה וגילוי עריות עכ"ל ומהרא"י ישבו בפסקיו (תרוה"ד) סימן קכ"ב בענין אחר עיין שם: (ד) עיין לעיל סימן ש"מ (אות ב) כתבתי אם מתאבלים על משומד קטן או משומד גדול שמת בלא תשובה או נהרג אם יש לו כפרה: (ה) וכבר כתבתי לעיל ריש סימן זה (אות א) דהרשב"א חולק דלא מיקרי פורש מן הציבור הפורש מן המס ואפשר דלענין להתבטל ממלאכתן הרשב"א מודה. ובמרדכי סוף מועד קטן (סי' תתקלו) האריך בזה יט] וכתב עוד על אשה שהפקיעה ירושת בעלה להכעיס דאין מתאבלין עליה דראוי לעשות גדר והוי כאילו פירשה מדרכי הציבור. ועיין לעיל סימן ש"מ כ] איזה נקרא פורש מדרכי ציבור:

פרישה

(ד) ולא היו מתאבלים עליהן וכו'. אף על גב דקטלא וקטורה מכפרת מכל מקום כיון דאבלות מתחלא מסמיכת הגולל וכפרה לא הוה להו אלא מכי חזו לערא דקטורה פורתא הילכך כיון דנדמו ולא נראו להתאבל עליהם נעידן דחייל אבלות שוב אין מתאבלין: (ד*) (אלא אוננין. דאין לטיטת אלא אבל בלבד ואין זה כנגד להרוג ואין כפרתו נמנעת נכן. עד כאן המגיה):

(ה) והמומרים והמוסרים. גם אלו בכלל פירוש הפורשים מן הציבור. אשיר"י: (ו) ואוכלים ושותין ושמחים. דכתיב נאבוד רשעים רנה שנאבדו שונאים של השם יתברך: (ז) וא"א הרא"ש ז"ל כתב וכל' וכו'. זה לשון כ"י לא ידעתי למה כתבו בשם הרא"ש הלא גם זה דברי הרי"ץ גיאת הן כמו שמבואר בתורת האדם:

הגהות והערות

טז] עיין לקמן ריש סי' שעה: טז] עיין להלן ד"ה וכתב נמוק"י ובד"מ סק"ה: יז] עיין לעיל סי' שמ בד"מ סק"ב ובשו"ע שם ס"ה: יח] לפנינו בהג"א הגירסא "כשהמיר דתו" בכ"ף וכן במקורו באו"ז הל' אבלות סי' תכח הגירסא "כשנשתמד" ומזה הבינו רבים וכן החכ"א בסי' קנו ס"ו דבשעת ההמרה מיירי אמנם המעיין שם כל הענין מתחילתו יראה בעליל דבשעת מיתתו מיירי וכ"מ בהלי' שמחות למהר"ם סוף סי' לז וביותר בתשובותיו ד"פ סי' תקמד וכ"מ בהגהות סמ"ק סי' צז עמ' ע אות ז וכן הבין הלבוש סי' זה והט"ז לעיל סי' שמ סק"ג וכן מפורש בתשובות חת"ס יו"ד סי' שכו עי"ש ועיין בספר כל בו על אבלות עמ' 317 ובס"ח סי' קצ הביאו בבל"י בשו"ע כאן: יט] פירוש בדין פורש מן הציבור בכללו אבל ענין המס לא זכר שם: כ] בטור דף רפח ע"א ובב"י ד"ה וכתב המרדכי: כא] עיין לקמן סי' שנב:

באדם לא [ג] ידון ולא יוחיר בהן לעולם דבר אחר ויאמר ה' לא ידון אמר המקום אינו מחויר רוחי לנדנה ר' מנחם ברבי יוסי אומר לא ידון אמר המקום אינו דן בשעה שאני משלם שכר [ד] לצדיקים אבל רוחן של רשעים קשה להם יותר מן הכל שנאמר (ישעיה ל"ג) רוחכם אש תאכלכם (ה') דור המגדל אין להם חלק לעולם הבא ואינן חיין לעולם הבא שנאמר (בראשית י"א) ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ בעולם הזה. ויחדלו לבנות לעולם הבא (ב) אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא ואינן חיין לעוה"ב שנאמר (שם י"ג) ואנשי סדום רעים (ו) וחטאים וגו' בעולם הזה לה' מאד לעולם הבא דבר אחר רעים איש על חבירו וחטאים בגילוי עריות לה' בע"ז מאד בשפיכות דמים (ז) מרגלים אין להם חלק לעולם הבא ואין באים לארץ שנאמר (במדבר י"ד) וכל מנאצי לא יראוה קרח ועדתו אין להם חלק לעולם הבא ואין חיין לעוה"ב שנאמר (שם פ"ז) ותכס עליהם הארץ וגו' בעולם הזה ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא (ח) דברי רבי עקיבא ר' יהודה בן בתירא אומר באין הן ועליהן הוא אומר (תהלים ק"ו) תעיתי כשה אובד וגו' נאמר כאן אבדה ונאמר להלן אבדה מה אבדה האמור להלן אבדה מתבקשת אף אבדה האמורה כאן אבדה מתבקשת (ט) דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא שנאמר (במדבר י"ד) במדבר הזה יתמו בעולם הזה ושם ימותו לעה"ב ואומר (תהלים ל"ה) אשר נשבעתי באפי וגו' דברי רבי עקיבא רבי אליעזר אומר באין הן ועליהם הוא אומר (שם נ') אספו לי חסידי וגו' מה תלמוד לומר באפי באפי נשבעתי ותוך אני בי רבי יהושע בן קרחה אומר לא נאמרו דברים אלו אלא כלפי דורות אספו לי (כל) חסידי על שום שעשו לי גמילות חסד כורתי בריתי על שום שנכרתו על ידי עלי זבח על שום שעילו אותי ונזבחו על ידי רבי שמעון (י) בן גנם אומר באין הן ועליהן הוא אומר (ישעיה ל"ט) ופדויי ה' ישובון וגו' (י) עשרת השבטים אין להם חלק לעולם הבא ואינן חיין לעולם הבא שנאמר (דברים כ"ט) ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול בעולם הזה וישליכם אל ארץ אחרת לעולם הבא (יא) רבי שמעון בן גנם משם רבי יהודה איש כפר איכום כיום הזה אם מעשיהם כיום הזה אינן באין אם לאו באין הן (יב) ורבותינו אמרו אלו ואלו יש להם חלק לעולם הבא שנאמר (ישעיה י"ז) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור וגו' אשור אלו עשרת השבטים והנדחים בארץ מצרים אלו דור המדבר אלו ואלו והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלים:

פרק יד א

(א) עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות ולא נכתבה אלא לומר דרוש וטול שכר ר"ש בר רבי אליעזר אומר (ב) אין עושין ג' עיירות הנדחות בא"י (ג) אבל עושין אחת או ב' ר"ש אומר אף שתים לא יעשו אלא אחת ביהודה ואחת בגליל ובסמוך לספר אפי' אחת לא יעשו כדי שלא יפוצו נכרים ויחריבו את א"י (ד) כשהוא קיל ג"ל

כשהוא חומר באנשי עיר הנדחת קיל לביתן והעיר. כשהוא קיל באנשי העיר הנדחת חומר לביתן והעיר (כתוב בפקילה):

וביתן והעיר מותרת כשהן בסייף וביתן והעיר מותרת (ד) אם שהו שלשים יום הן בסייף וביתן והעיר אסורה (ה) לא שהו שלשים יום הן בסייף וביתן והעיר מותרת לעולם (ו) מדיה בסקילה וביתן והעיר אסורה (ז) הדיהוה נשים ולא אנשים קטנים ולא גדולים יכול תהא עיר הנדחת ת"ל (דברים י"ג) את יושבי עירם אחר יושבי עירם מהלך הדבר ואין הדבר מהלך אחר כל אלו יכול אפילו נתכנסו לתוכה (ח) גרים ועבדים משוחררין תהא נעשית עיר הנדחת תלמוד לומר (שם) את יושבי עירם אחר יושבי עירם הדבר מהלך ואין הדבר מהלך אחר כל אלו (ט) קטני בני אנשי עיר הנדחת שהודהו עמה אין נהרגין רבי אליעזר אומר נהרגין אמר ליה רבי עקיבא מה אני מקיים (שם יח) ונתן לך רחמים ורחמך ורבך אם לרחם על הגדולים הרי כבר נאמר (שם מז) והבה תבה אם לרחם על בהמתן הרי כבר נאמר (שם) ואת בהמתה לפי חרב מה אני מקיים ונתן לך רחמים אלו קטנים שבתוכה רבי אליעזר אומר אף גדולים אין נהרגין (י) אלא על פי עדים והתראה מה אני מקיים ונתן לך רחמים וגו' שמא יאמרו

נוסחאות כ"י

ג) ר"ש בן יהודה איש כפר עכום אומר אם מעשיהם כיום הזה הן באים ואם לאו אינן באים: ג) כדי שלא תחריבו את א"י: ד) התחרות והגמלה העוברת משקים למקום שלנו בתוכה והגדרת עמה הן בסייף ביתן והעיר אסורה:

מגן אברהם [א] מוכיח בדבר. פי' שנכסי נדיקים כתוכה לגזלין:

חכמי דור

יפפרס לין לכם חלק לא בתפ"מ ולא כמולם הבטחון ודרים ר"ש מדכתיב בכם ונמף שוכם לכם ונמף המה כיוכם הקנוים: דרוך המגדל לין לכם חלק לשוכ"ב ולא: בם בנמי דף ק"ח ויש כחלן ע"ם בדבני פ"ק ובגל"ל ויתמה לא בל היקום לחבר על פני לבלתם זה בשוכ"ן ומומו מן כלבן זה בשוכ"ב פי' דבמבר דיעם שומנו גם מלבן כתיים:

מצפה שמואל (ה) דור המגדל. [illegible]

דור

ורבותינו למדו מלו ולו לים לכם חלק בשוכ"ב. בגמ' ליומה ל' מומר ודומם דבר' ל"ד קרי לכו דמוחיו כמם המוכפי מ"ל קרי"ל כגל ר"י נמי דמחיים ולא ר"ל דבמו מבחה הדיים לי' מקלת המחמע לגל סוף דבר דכתיב לין לכם חלק לגל תלילו לומה כמחיים יכומו בם הבלוגים כמיפבר בשופר גדול בסבבה בימיו לחן:

חכמי דור

ר"ש אומר אף שתים לא יעשו. בגמ' ליומה ל' מומר ודומם דבר' ל"ד קרי לכו דמוחיו כמם המוכפי מ"ל קרי"ל כגל ר"י נמי דמחיים ולא ר"ל דבמו מבחה הדיים לי' מקלת המחמע לגל סוף דבר דכתיב לין לכם חלק לגל תלילו לומה כמחיים יכומו בם הבלוגים כמיפבר בשופר גדול בסבבה בימיו לחן:

מנחת בכורים

פרק יד א עיר כמחמה לגל סיפם. בס"ל דמומה לי' מלגל דמ"ע לקבן כל מלגה (מת.) לו מחים: לשלו מקומנן ומפרם בס"ם (מה:) דכיון בכ"ד לי' לבל כב' כחי דיים מומן ובם מפרם מלגמת דר"ש ובכן: בכמה קיל. ר"ב בכמם בסקילה (לגון מיומם כמיר) כיחסם ומבר מומם (לחיה בבמבר) בכמן בסייף (לומה בל עיר) ביחסם ומבר לחומם ולגשן לחבר ר"ב בכמה מומר לחבני עיר כמחמה (ומיומ מיומם המיר בנסקילה) קיל ובחמן ומבר מומם בשאת קיל ובר' ומבר לחומה ומיבם בכמן בסקילה בל"ל מיין בלגל מלגמ"ל בכמן: בם מבל. לחומן המלים בבם בבמים יום מנקרים יובבי מבר לחומה. במלומן לגומ: מומרת. בלין מלגמן לגומ: ובחמן ומבר לחומה. בכמדיחים המה מחומם מבר: לחבר יובבי מיבם. בל מבמיר מחיבם על ידם ובס"ם בבמן מ"ע יגבר מבים ובקבים יבל מבימים חוץ לם מ"ל ובבי מבר: על פי מבים ובסבלה. ולחומן מלגל המומבן לבן מבים ובקבים ובום ר"ש לין לבכבן מ"ל לבן מבים בקבים ובמ"ב מבים בקבי מלגל בבמבן לבן בל בבמן ומבר בבמבן בבמבן ומבן לך בחמים ובבמבן בבר לחבר ומ"ם מבלה ובחר בלי בבבם: ולגל מחלבלן. בבר בבמבן ומבן בבל בבמבי ב"ד בל מבינות מבבם ובמן מבבל בל לבבלה מבבם: ב ומומ. לבן בבמבם בבמבם מבבל בל בבבר לבן לבבם: מומרת. בלין מבבבן בבמבם מבבל בל בבבר לבן לבבם: ומבן לבן בבמ

לענין ג׳ של חביות (ה) נראה לר״מ ז״ל (״ולפי״) [״ולפי״] מה שכתוב ביתה מה שכתוב בה״ג אם שמע ביום ג׳ טוב ז׳ וז׳ והביאו ראיה מכאן דוקא דשמע בשבת ביום ג׳ אינה טוענת אלא יום ג׳ הא בחול כה״ג טוב ז׳ וג׳ וכתב הגלפאי וז״ל אינה מרבותיה דאמרי (״דהוי כמו ביום ג׳ ואחד ואיתאי״) [״דשמועה ביום שלשים כשמועה ביום שלשים ואחד ושוב טוב אלא יום ג׳ בלבד ואיתאי״] בהא דאמרינן בפרק יש בכור גמלא אמר רב אסי הכל מודים לענין חביות שלשים ביום שלפניו דאמר שמואל הלכה כדברי האומר בחבל ונמרינן מינה לענין שמועה וכן פי׳ ר״ת ולישנא דלענין כפל קאמר וכן פירש רש״י ורש״ג אומר כל שבתה בחדש (פ) (פי׳) ג׳ אינו אפל וקאמר לב אסי שאם מת ביום ג׳ כיפל חשוב דאי ביום שלפניו והיינו קולא ושוב לפי דבריהם הוה ליה למימר ביום שלאחריו דהיינו יום ג׳ א״ל אבל מדקאמר ביום ג׳ שלפניו הייינו כ״ע כדפרישים . והברלה לא נהגו בשמועה ראיקה משובדא דר׳ חייא שלא עשו לו הברלה (״אבל״) [״אלא״] משמע דלאחר לוה לאוקי כליו לאחרים לבית המרחץ : כתוב בה״ג ותחפד אם יפטר אביו או אמו בחול המועד שחייב לקרוא . בהלכות קריאה בחול המועד יש ג׳ מחלוקה בדבר בה״ג כתוב על ממו קורא ביום קבורה בשעה ולא ביום שמעה אם שמע בשעה אם שמע בחול המועד ורא״ם כתב דאפילו ביום הקבורה לא יקרע בחול המועד ורמ״ם כתב דאפילו ביום שמעה קורע בחול המועד ודבריו נראין וכן משמע בירושלמי וכן פי׳ המיימוני וקלרתי . ושוב יש ללמוד מדברי ר׳ אברהם שעשין הברלה בחיים״מ שהיו פי׳ במפני׳ אין מברין אם אבל בשעה בתוך ביתו אלא על מטות זקופות וכו׳ אלמא דיש הברלה בחיים״מ והיינו דאיתא בתוס״מ וכן כתב רא״ש והיינו דאיתא מן הירושלמי דנרסי׳ אתם אין מברין אלא קרובין אל מת ובלבד קרובים הראוים להתאבל כהדא ר׳ אבין דמך בשעה ולא נמצא ליה ר׳ מנא כו׳ אלמא דיש הברלה בשעה אבל ר״מ מאיעלעזר״ל כתב בהלכות אבל שלו דאין הברלה בשעה והביאו ראיה מירושלמי דנרסינן הכא ר׳ אתוסה דמך בחוסה ר׳ זוסא דמך ברים ירחא דניסן עבדין ליה הברלה ר׳ קרוספדא דמך בשעה ועבדין ליה אבריא מברין דהוה מדעתיה דרבי אמי אשתכח אלא הוה מדעתיה דרבי אמי מיהו יש לדחות שאם הברלה אלא דעתו דר׳ אמי אלא שאלוהו כדת מה עשות הברלה אלא מדעתם עצו מיהו יכול לחוות אם הוי שואלים אותו לא היה מוחה ואפילו אם היה מוחה מאן ליימא דאלכתה סותיה : על הא דאמרי׳ תתפה (דף כח) בשומר בשעת יציאת נשמה מיינ לקרוע כתב ה״ר יונה מטוליעולה בה״מ באחד שאינו רגיל לבל באחד חייב לקרוע אלא אם כן [זה] דומה לבה״מ שאם כן אינו רגיל לבל באחד חייב לקרוע דהא משקין הא לאמר [זה] דומה לבה״מ שאם כן אינו לו הורה ואלות לבך ראתה לו שחייב לקרוע על בכל בשעת יציאת נשמה לבד ממומר לעבודת כוכבים שכל המודה בה כאלו כופר בכל התורה כולה לו אם הוא מודה לבד מומר לעבודת כוכבים הרי הוא כשאבד עבודת כוכבים דקי״ל פ״ב דכריתות דשומר שכל מצוות לבעבים מין הוא וחייב דתנן במסכת שמחות תתפה על כל הפרס מדרבי לבור אין מתעסקין בו בכל דבר וקרוביהם לבעבים לבנים ואשכלין ושומן ומשמש שאבד שוראה של מקום שנאמר אלא מאמלין ר׳ אלעזר. אבל אם אדם עושה לפעמים עבירה לאיבהו לו שמעת מלוה אחת מלקיים בשביל עונה שעליו כגון זה חייב לקרוע בשעת יציאת נשמה כיון שאינו כופר ואינו עושה להבעים דכתיב והמלך בוכה ומתאבל על אבשלום אע״פ שכתב עבירות עשה שמרד באביו ומעלות בית דוד אלא כיון שלא עשה להבעים (״אבל״) [״אלא״] מהאות היה לחוות אלך דאלו להתאבל עליו ויטול לחוות שכך אמר ה״ר יונה מטוליעולה בתוס׳ שעשין להבעים . ולרבי מאיר שמע מפי ה״ר יצחק מווינא ברבינו נרשום מתאבל על בנו שהאמיר [״עם אמו ומה אמנם לית לומר שאין . מ״י] אמנם א״ל שאין לומר אמו אינו אמנם לשוב בתשובה ולא קשן בין שנה לו שנתים [״דין זה שוב בפרק נמצר הדין״] :

שהמיר עם אמו ומה אומר ר״י שהיה נראה שמתאבלים דודאי גדול הין מתאבלין עליו דאמרי׳ פרק נגמר הדין באחד דשנים רגה אבל קטן מה שהמירו בהמרתם מה מעלה ומה מוריד וה״ל כאלו המיר בעל כרתו . ור״ת אמר שאין מתאבלין עליו והביא ראיה מתוספתא דסנהדרין דתנית קמני עיר הנדחת שהיתה עמו ר״ח אומר נהרגין [״וחכמים אומרים אין נהרגין] ש״מ דלרבנן אין מתאבלין דמי פליגי באין נהרגין אבל לענין אבילות מודו דאין מתאבלין א : תתפה מ״ר כל האשור בפרשת הבכורים שמשמת לבם אבל מתאבל עליהם אבינו ואמו אבל בנו דאבו ואחיו ואחותו הבהולה (ולשמו) [ולשמו] הבהולה מלאו פירוש אע״ג דאין בהן ממשה לבם מתאבל עליהם ואחיו ואחותו בשאלה [ה] אין מתאבל בין מאחו פי׳ רבינו אברהם לו מתאבל לו ממאו וכן משמע בירושלמי דקרוי מתמה ואחיו ושאלה (י) וכן פי׳ ריב״ח וכן נמצא בהלכות קטנות . אבל רבינו יואל כשנפטרה אחותו שואלה מאחו הלך בו ביום לראות ולא מפני שהיה לריך לכך אלא להראות כך הלכה להלמידים כי היה רואה לפרס מתבוא ומאחו לדדין שהיא אחותו מן האב ומן האם אבל אחותו מן האב ולא [״ס״א לא״] מן האם לא ולא״ל כמו שהוכחתי מהירושלמי ומשקין כשם שמתאבלים על אותם מתים שפרסם לעיל כך מתאבלים על שניים שלהם כגון ״אבי אביו ואבי אמו לו בן בנו וכו׳ דברי ר׳ עקיבא רבי שמעון בן אלעזר אומר אין מתאבל אלא על אבי אביו ובן בנו בלבד והחכמים אומרים כל המתאבלין עליו מתאבלין עמו . ופריך בגמרא חכמים הייינו ת״ק לוכא בייתיה עמו בביה כי הא דאמר ר״ב לוכא בריה בייתיה עמו בביה כי הא דאמר ר״ב בריה בייתיה נהג אבילות אבא אבילות אלא בשאה לא הנהגת אבילות וקי״ל כרבנן בתרתי [״דוקא״] בפנוי אין אלא בפנוי לא בדאמר ליה רב לר׳ חייא בריה : ומבקשין דאין חייב להתאבל עם אחיו אלא בשמת אביה ואמה וכן עם בעלה אינה מתאבלת בפנוי אלא על אביו ואמו אבל בן אבל על שאר קרובים כגון אם אחיה בריה ואמה אחיה בריה וקרא עליהם [״בר״] ברא וקרא עליהם אלמנה דקריאה משמע ואם קרא מיושב מתר וקורא מעומד : [דף כא] פ״ל אלו דברים שאבל אסור בהן אסור במלאכה בדרהלה בסיכה בנעילת הסנדל ובהשמש המטה ואסור לקרות בתורה בנביאים וכתובים ולשנה ואגדה ואם היו רבים נריכין לו מותר ואין ממנו פי׳ דרשן שהרבים ברבים בשבת דרבים כל היום כולו ואסור להעמיד מהורגמן אלא הוא לוחש ליושב אלא ולוחש לתורגמן וכ״ש שאין לו לדרוש ברבים עצמו ואם לא דר׳ דדרש כל היום כולו לוחש לאחר אחר לתורגמן ומתורגמן ומשמע לרבים ורבינו אבי העזרי כתב שמתרגם הוא שאסקן בהלכות אבל ובדברים האחרים בהשנה באב ובמסכת שמחות מדאמרינן פרק בהלל דתענית כל מלות האמורה בתבל טוכת בהשנה באב ואמר לגבי ס״ב אבל קולא הוא אמקום שאין רגיל לקרות ושוחה הוא במקום שאינו רגיל לשנות וקורא בדברים הרעים שבירמיה ולוב לפי שאין בהם שמחת לב . וכן יש בירושלמי לענין אבילות שאינה במקום שאינו רגיל לשנות אלמא דלבל מלבייהו מדמיון לו (ורשא לתמיר ומיפא לתקל) [״לרשא וגם מיפא לתקל. מ״י

(6)

וגם בתבי״ה] : ת״ר (פ׳ שני דכתובות) רתתפה מבטלין תלמוד תורה לאלמה אמה וכו׳ . ומפרש הה בד״ת דמבטלין תלמוד תורה לאלמה אמה כשאין לו כל לרכו אבל יש לו לרכו אין מבטלין ואמה כל לרכו הריבר אלפי נברי ואיתא אלפי איטורא ומיכא דאמרי הריבר אלפי נברי ומייניהו שיהא אלפי איפורא שולא אמר כמאימה כך נשלהה אשיש רבות וה״ל למלן דקרי ותני אבל מלן דמתני ליה שיטורא . כתב בשאלתות דרב אחאי וממילא שמעינן למלן דלא קרי ולא תני אין מבטלין . אם יש לו מהעשקין כדי קטורה . ודוקא בשעת שאלה הוא דמבטלין אבל כל זמן שמעשל לקבורו אין מבטלין ת״ת אלא לא נדולים ולא קטנים דאפי׳ נבי תכם שמת תניא שבית מדרשו בטלה אבל לא שאר מדרשות וכתב הרי״ע מיוני הינוקות של ב״ר אין מבטלין אפילו בשעת שאלה אמה דאמרי׳ פרק כל כתבי דאפילו לבנין בהמ״ק אין מבטלין הינוקות דאין דומה הבל שיש בו חטא לבטל שאין בו חטא . ושוב אמרינן בירושלמי דאבוה דשמואל שדריה לשמואל לגליצין פירוש כדי ללמוד שמע דהוה נמיל חסדין שלא ליה המבלי אין קבריה בעבריה שלאחיך לגליצין הוא אמרה אין מבטלין הינוקות כי׳ ופי׳ ר׳ יאתק דהא דמבטלין ת״ת לאלמה אמה בכל מתים איירי אע״ג דאמרי׳ פ״ק דמגילה פשעינא מת מלוה וח״ת מת מלוה עדיף דמצינו מבטלין תלמוד תורה כי׳ ״ל דנקט מת מלוה אבל מילי אחריני דנקט ההם במת מלוה ושוב אומר ר׳ יאתק דלענין מלאכה לא מפלינ מידי כדאמרינן מת בעיר [״כל בני העיר״] אמורי׳ בעשיה מלאכה : נרסינן [״עוד״] (פרק קמא דכתובות) רתצ מי שהיה עובדו עובדו וייט מוצ ומת אביו של חבן לו אמה אל כלה מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובשל בטילת מלוה ופורש ונוטל שבעת ימי המשתה ואח״כ נוהג שבעת ימי אבילות . ומסיק (פרק קמא דכתובות) דוקא אביו של חבן לו אמה אל כלה דליכא אינש דעדיף לה אבל אפיכא לא . אומר ר״ת דמי שאין לו בנים דעתה ליפת אמה ולבעול הוך ג׳ דכל עיקרן של נשואין לא התירו אלא בשביל פריה ורביה ומה שיבן אל נשואין אם לא יוכל לבעול עד לאחר שלשים מיהו הוך שבעה ימי אבילות לא כדומכת פרק קמא דכתובות שהבאתי דלא שרי אלא אביו של חבן לו אמה אל כלה אבל אפיכא לא . ועוד נדולה מזאת האיר ר״ת בגערה אחת שהיה משודכת ומת אחיה לאחר הזמנת הקיולין סמוך לחופתה לנוסה הוך שלשים יום משום ביטול פריה ורביה דבעל מאחר שידוע שלא יפת אחרת [״אע״ג] דאיכו לא מיפקדא אפריה ורביה ומשלא אפילו לא היתה משודכת היה מתיר מאחר שחפץ בה מבאחרת כדאשכחן ביוסף הכהן משום פרנסת בני ביתו אישהראי אע״פ שהיה אבילה מאמותה : דגבד״ה ומה שהתבת אבל בהקל בחביות דאמה טפי מבחביות דאים לא ידעתי להבין דמעלי דרבנן אמה ואיש שוין ומסתברא דהקל בחיים טפי משום דאיפקד אפריה ורביה ובחביות דאיש ממי מקילינן טפי משום לחת דברא כשאין לו בנים דומיא דיוסף הכהן שנאמר אחיהם בנים הקבנות . ואם דלא שרי בהלמה מפני האיבול נמי שאין לו בנים משום דבעיא אמתה אלמה חדשים לבאמה ולענין דין שלשים אין מיקון בין לאמר מהיים כי אם לאחר שלשים יום ע״כ הבה״ה : יש אומרין רתצא ליפת נמי שמתאבל על אביו ועל אמו עד לאחר י״ב חדש מיני דהוה אחיה אל יכנס לבית המשתה כל י״ב חדש וג״כ שרבי בשואין בלא סעודה נמי אינה אומר אינה שמתה דלאמרי׳ פרק האולן ואמרי׳ כל שלשים לנשואין ולא מפליג בין אביו ואמו לשאר מתים ואי בלא סעודה שרי מכי אינה סעודה נמי שרי כך פי׳ רבינו הם וה״ל יוסף הביא ראיה לדבריו ממסכת שמחות על כל המתים אסור לילך לבית המשתה עד שישלימו שלשים יום על אביו ועל אמו עד שנים עשר חדש אל״ל דהתם אסור בסעודה של מצוה וכשהיא עושה הנשואין מצוה ולא קא עביד . [דף כב] על כל המתים כולן נכנסין לבית המשתה לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו לאחר שנים עשר חדש . אמר רבא בר רב הונא ולשמחת מרעותה כו׳ ולישנא קמא דרב הונא ס״ל דסעודת הרשות הוא דאסור אבל סעודה של מצוה מותר ליכנס הוך ג׳ יום ופריך ליה ולסיק בקושיא . ואמינא מאמי לה בלישנא אחרינא ולשמחת מרעותה מותר ליכנס לאלמה שאין שמחה בסעודת הרשות כמו שיש בסעודת מצוה ועמדו דברי אמינא בפרשותא אם עשה [ב] סעודה לחבירו המלה ומכשיו אינה מצוה לפרעו ולשלם נמולו מותר לאלמה אבל בהרשותא בלומר מלאה שיחתא הוא המלה לחבירו אסור (עד לאחר שלשים ועל אביו ועל אמו בין כך ובין כך עד לאחר י״ב חדש) אפילו אחר אחה עשה בו מהרגמי דלא רשי ביה וקשה לרבינו מאיר הא דתנית בחבל רבתי על כל המתים אסור ליכנס עד שלשים אל אב ואם י״ב חדש אל״ל דהתם לשם שמים משמע מהכא דסעודת מצוה יש בה היתר [״יותר״] מסעודת הרשות . ומפשר דהתי לשם שמים דשרי ליה הכא כגון שהיה מתיה יתום ויתומה אי עני ועניה לשם שמים שאם לא יעשה הוא ולא יכנס שם יבטל המעשה אבל בסעודה עשיר להשמיטו לסעודה כדי להתכבד [״בו״] אסור ליכנס שם . ובירושלמי יש אם היתה חבורה של מצוה אי קדוש החודש ומיבור הנה כדמפרש בירושלמי שהבאתי לעיל : כתב דאמר״ה דהא דאמרינן על אביו ועל אמו אינו נכנס לבית המשתה עד י״ב חדש דאפילו [אם] היתה שנה מעוברת דיי לו בי״ב חדש מדקתני י״ב חודש ולא קתני שנה . (וכן מנהגם עיין בה״ם פ׳ רי״ז) ודוקא לסעודה חופה אבל לילך (״לבית״) [״לברכת״] האירוסין ולברכת הנשואין מותר מיד אחר ז׳ שהרי אין שם שום שמחה לא ריקוד ולא שום טיפוח ומחוך ולאמר״ן כתב לאחר ג׳ דוקא ולא מהן טעם לדבריו : נרסינן בירושלמי רתנצב על כל המתים אסור לילך בחופה עד ג׳ יום על אב ואם עד שיעבו בו חבריו וילמדו לו לך מעמנו (״ל לא מעמנו) ודוקא לילך לחופה לאחר מרתקים בשייתא דאיכא פרסום וכעין שמחה מרעותה אבל כל שאר משא ומתן שרי לאחר ז׳ : רתצב מי שמת אביו ואמו ולא נודע לו עד אחר שנה אינו מונה י״ב חדש מיום השמועה אלא מיום קטורה ואם שמע לאחר י״ב חדש בטלה הימנו נזירה י״ב חדש לגמרי שהרי מיום קטורה מנינו וכבר עברו י״ב חדשים : נראה לרבינו מאיר דנזירה י״ב חדש הוי עומדת משום דאמרינן משפט דשמים בגיהנם י״ב חדשים ולהבי כל שנים עשר חדש שבנו מזכיהו יאמר הייני כפרת משכבו אפילו אם הוא רשע כבר קבל דייני בי״ב חדש שבעבו מיום הקטורה ומוב אין מתאבל על אביו ועל אמו אלא שעה אחת כדין שמועה רחוקה ומו לא : [דף כא] רתצד ה״ר אבל שלשה ימים הראשונים אסור לנעוץ הפילון כו׳ ומסקינן דאין אסור אלא שני יום ראשון אבל בשני ושני ולילך שחר ואם אם הגיע הפילון ביום ב׳ אפילו בלא פנים הדשות אינו אולן ומיהו שמע מינה [דוקא] דאם בלא פנים הדשות אינו אולן בשני אבל אם בלא קודם שהגיע הפילון אין מניחן עד שילנו דדוקא לאמר רבא כיון שהגיע אין אולן בשביל פנים הדשות אבל אינו מניח כל זמן

מדרשי אגשי שם

מהרי״ם א עיין בפ״דכי פרק מי בודקין דהה כאיתיה ומיהו כהה שם ע״ש ר״ח שכן מנהג שלא להאבל פנין :

[96]

הגהות מהרי״ם (ה) כן נראה : (ע) הו״ג : (י) ואשאלה :

הגהות מהר״ש ומהר״צ [ה] אבינו ואמאו : [ב] ובכתוב אחבו בשם הר״ח לאיסור לאבל עם המשמשין דאין לאבלה בין סעודה המשמשין לסעודה אמה :

יליף הכמה מימייב מיפלו לתלר לוכי ולפלו במועד דהיינו רבי שמעון בן אלעזר אומר הטומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע לומר הוא דומה לס"ת שנכתב לשם קדושה ולא קלי בשעת יציאת נשמה . ואם דאמרינן הכא שמת הכל קרוביו כתב רבינו מאיר ז"ל דוקא הכא שיודעין ומשמיעין שמתים אבל אם אין יודעין מהיזשיו כלום וגם פיו רבו לא מיחייב לקרוע עליו ביום שמועה לאחר קבורה מדקאמר ושל כל יומא שמעתתא בפומיו בני מדרשא ול"נ הכך דבריו משם מדקאמר ליה תבי מי קתני הרב שמת הכא שמת קתני ושוד כל יומא שמעתתא וכו' וס"פ ושוד אפילו לו הגן הרב שמת כל יומא שמעתתא בפומיו בני מדרשא והרי הוא רב אלו כדאמר בפרק לו מליאות (דף לג.) תלמידי חכמים שבבבל קורעין זה על זה ופרש"י קורעים זה על זה כדין רבו שאינו מלמדה לשלום דכל יומא שמעתתא דהדרי בפומייהו שאלו לענין קריעה עליה לין מילוק בין חכם לרבו מובהק ח"כ משמע דחכם לא בעינן דיהיו שמעתתא בפומיו. ירושלמי (הלכה ז) כשם שקורעים על החכמים כך קורעים על הלמידים איזהו ת"ח אמר מתוך שהיה מבטל תורה ועד הוה ת"ל רב אמר הדומה בדשמוה עכשיו אפילו אלמת. ר' אבהו בשם ר' יוחנן כל שמבטל עסקיו משום מצוה הרי הוא כל שבשלוק אותו והוא מוציא אמר רבי אושעיא קנון מן דלבנן משנימין *עליו ומן מיתיבון לה ת"ר אבל בר ממל כל שיודע בתורה ומלמד אפילו רבנין לא חכמין מבארה מתני' ובגמרא דיון בפרק ומלו קריים (דף קיד.) מ"ר יוחנן לתנא ת"ח כל שבשלוק אותו דבר אלה בכל מקום ואומרה כתב הרמב"ן ז"ל וכן לענין קריעה וכך מצינו בתוספתא אמר ה"ר משה איזה ת"ח שאין מוציא כל שבשלוק אותו דבר אלה בכל מקום ואומר אפילו במסכת אלה והא דאמרינן בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע כתב רבינו מאיר שמעת בשם ה"ר יונה ז"ל דה"מ בחדש שאינו רגיל אבל בחדש רגיל ותמיד אין חדש חייב לקרוע אלא אחרבה יש לשנות בתוך כתיבה בתוך רגשים רגיל וכתב דלא מיירא ליה דאמרינן בפרק אלו נבלות (דף קה:) אמר זה דומה לספר תורה שנתרף שחייב לקרוע ופרש"י אתם ולא כשמתו של ישראל דומה לו שאין לך ריק שבהן שאין בו תורה ומצות אלא נראה לי שחייב לקרוע על כל בשעה יציאת נשמה נבר ממומר לע"ז שכל הנשמה בה כופר בכל התורה כולה אי אם הוא שובר על אחת מכל מצות האמורות בתורה לכעוס הרי זה משובד ע"ז רק"ל בפרק בתרא דסוריות (דף יא.) דמומר דאיכל נבילות להכעיס עבריין הוא וחייב דאמרי' במסכת שמחות (פ"ב ה"י) הפורש מדרכי צבור אין מתעסקין בו בכל דבר אחיהם וקרוביהן לובשים לבשים ומתעטפים לבנים ואוכלין ושותין ומתחין שלחן שולחן של מקום שנאמר הלא מנשאך ה' אשתך והא קרא מייתי ליה בפרק כל כתבי הקדש (דף קנז.) נבי מיום ובפרק נגמר הדין (דף מז.) נמי הני יטול פירסו אבהון מדרכי צבור הלמוד לומר בעניין בשאה מעשה עמון ומיאבי הם על אכל חלב והפרש קרבן והמיר דמו ומל עור הגלחה שהן שונדי ע"ז ומשמע נמי שפירשו אבהון מדרכי צבור לוייי בכה"ג ומסיק דלא שנא מה מתוך רשע ול"ש מגרע מתוך רשע

*כיון שנהגו מתוך בית דין הבדין מיקטל לא ה"ל כפרה בשעת קבורה עד דחזו לעברא דקבורת פורתא ותכיולת מלוותו מתחלה מסתיימת הגולל ואחלל ובידמו נידמו וקאמר

הגהה *ונהגו בדי נבי חרוני ב"ד שלא היו הקרובים מתאבלין אלא לאונין דאין לאיטה אלא בלב והרוני ב"ד הוו נמי כמו לכבוים כיון שמבריים עצמם לאיבה כמאהרין בהן ואומר על מתה כן אני עשה דאי לא עבדין אלא לתיתבון מה לא למימר ע"מ כן אי עשה לכבי אין מתאבלין עליהן ועל כיוצא בו נאמר בתנוך רשעים רעה ותאת מייתי לה בפרק (גמר הדין) [אמר דיני ממונות (דף לז:)] ומאן תאמר מה לו לאוב בדמו של זה כבי כבר אמר בתנוך רשעים רעה אבל אם אדם עשה לפעמים עבירה להיתבון לו שמניח לקיים מצוה אחת בשביל הטורה על כגון זה חייב לקרוע בשעת יציאת נשמה כיון שלוא עשה לכעוס בהחיב ובאה המלך טובה ומתאבל על הבשעס אע"פ שעשה כמה עבירות ומרד בתביו ובמלכות ביה דוד ובא על פילגשי תביו אלא עשה לכעוס אלא מתאה היה למעון דאי לכבי לא ההאבל עליו ע"כ.עוד כתב רבינו מאיר לא ידענא מהו נקרא אדם כבר אמר לה כיון דלא סבו ליה שומעיה ולוו הוה עוד על שום עבירה ולא ביטל שום מצוה אלא שלוו גדול בתורה הוא נקרא כבר . כי מה נפשיה דרב ספרא לא קרעו לה קרעו רבנן עליה אמרי לא מגרינן מיניה פירש הרא"ש ז"ל שלא היו שם בשעת מיתה וקבורה אלא א"כ בלו ולא קרעו עליו דאמרו לא מגרינן מיניה וקבלה לן אמר רב ספרא אמר אדם כבר הוה והא הכל קרעין על אדם כבר ואפילו בתיו של מועד. וי"ל ה"מ הני השמדין שם בין מיתה לקבורה ואי לא לא מיתייבי והם הו כוברים דחכם דיבו לאדם כבר ומו לא אמ"כ הוה רבו מז בין בפניו בין שלא בפניו קורע ביום שמועה אפילו במועד ס"ל אביי אע"ג דהיינו אלא מה הוה הרב שמת אמר אמרי ולקמר הכל לקרוביו בין בפניו בין שלא בפניו ואי הקשי לך דך ירושלמי שהבאתי לעיל (סימן מח) ואמר קומיהון הא דתניא חכם שמת הכל לקרוביו בתוכן לענין דהוו נביה אמן לא הוין נביה *) אמר לומר הוא לא בקריעה אייבי אלא בהספד וקי"ל דאין מספדין במועד אלא בפניו. ושוד הא שמעתתא כל אמרו בפומין אבור מיעה מה דהוה הוה כיון שלא קרעו ביום השמועה אע"ג שהוא בתוך ג' שב אינו קורע דהא לא שעת חיוש הוא אמר לה אמר לה חכם כל זמן שנוסקין בהספדו והוא הוך שבעה לא לפי מה שהוא בהספד והא דתניא בתנא דבי (פ"ע) חכם שמת כל שנשמדין בשעת מיתתו קורעין עליו ומלין שומדין בשעת מיתתו אין קורעין עליו (י) *) נראה דשיטת הוא דאדם כבר שמת צריך לראות : נרסינן בפרק אלו מליאות (דף לג.) תלמידי חכמים שבבבל שומדין אם אפני זה וקורעין זה על זה פרש"י דקורעין זה על זה כדין רבו שאין מתאין לעולם דכל יומא שמעתתא דהדרי בפומייהו אלא בקריעה עצמה אין מוקם בין חכם לרבו מובהק דאמלה בשעת יציאת נשמה על כל אמתים חייב לקרוע ואפילו במועד אם לא יהיה מוכר ע"ז לא שבר על אחת מכל המצות הכתובים אלא בשעת יציאת נשמה אם לא אדם כבר אלא תשוד על שום עבירה ולא על ביטול שום מצוה

*) אינה לומר אלא לא לא הקריעה

הגהות הגרי"ם [א] בכאן גרס ר' אלנה שלא לר' חנינא בריה וחכי בשבריא פי' לאמור : [ב] בכאן גרס בקיבוץ שלמתין לבריה : [ג] לפנינו איתא לאיזה קריעה פי' בסהדרין דף ס ע"א :

תפארת שמואל

ובנרבות ס"ב כ' בפשיטות דלף עמה בעיר מותר דכיון הוא אדם כבר שמת ע"ל . ר"ל ובאדם כבר איכא למימר דכשמוד בשעת מיתתו ר"ל בפנינו בין מיתה לקבורה וכ"כ הרמב"ן בת"ה ודלא בהגנה בשור וכ"מ וכ"כ : (יח) אבל מיקר קריעה לא לפיק מלומדיה בהלמדיה וכו' . ר"ל שלא הוזקק לעוד מקרא דנע"ב סניתה ליה בכלא זו מדרש"ו ואמר ולא קרעו מכלל דפלר הכבדת הוא לשם לידע דחייבים לקרוע מכח הקי"ו דעל ומודיה לין מתאבלים וכו' ודו"ק כי דברים מוכיחים בפשט ומתאבלין דוקא ומה שבתבתי הוא בפשט הנכון :

בתלמוד שלפנינו . ול"ל שכך היה בגירסת של רבינו. ולכאה לומר דהא דקאמרי' בגמ' דאין מתאבלין אלא לאונין דאין מתאבלין אלא לאונין דאין מתאבלין אלא לאונין

והזה לאחריו. ולף שם היו כלים הלריכין הזאה: הזאתו פסולה. דנעשין כוונה לטהרה כדכתיב (במדבר יט) והזה הטהור על הטמא שיהא מתכוין לו: על הצדדין שבפניו. לדדין שיש ממנו ולהלן ולא לדדין שיש ממנו ולאחור. והכי נמי העומדין בלדדין של כהן הימנו ולהלן בכלל ברכה הן דכלפניו דמי אבל של תורה אור

אמר הימנו אע"פ שאין אחריהן ממש כלאחריו דמי: ובפתחו. וכשהתחיל. ובעזרת כתיב: עמדו. שתקו: שלא נטל ידיו. לפני עלותו לדוכן: במה הארכת ימים. מיזה זכות בידך שהארכת ימיס: קפנדריא. לקלר דרכו דרך בהכ"נ ליכנס בפתח זה ולצאת בשבו. ולשון קפנדריא מפרש בברכות (דף פב:) אלמקיפנא אדרי אישול בהא עד שאני מקיף סביב הסורות הללו אכנס בזה ואקלר דרכי ודרי סורות בתים: ולא פסעתי על ראשי עם קודש. שהיו יושבים המלמידין בבית המדרש על גבי קרקע והמהלך ביניהם כשהן יושבין ונכנס ליסב במקומו מרמיב פסיעותיו בעל כרחו והוא לשון מפסע(ה) ונראה כמפסע על ראשיהם לפיכך צריך להקדים לו יסב לו מבמון: ולא נשאתי כפי לברך. שכהן היה: בלא ברכה. ברכה דמפרש ואזיל מאי מברך: וכי עקר כרעיה. בעבודה למיסק והוא מחזיר פניו כלפי מיבה מאי אמר: וכי מהדר אפיה מציבורא. כשגומר ברכותיו מחזיר פניו לצד המיבה עד שיגמור שלש לבור המברך את עמו ישראל בשלום:

מה

כשרה - בירושלמי בפרק אין עומדין אמרי' הדא אמרה העומדין מן הלדדין בכלל ברכה: **כיון** שנפתח ספר תורה אסור לספר אפי' בדבר הלכה - מקשין מפרק קמא דברכות (דף מ.) דאמר רב ששת הוה מהדר אפיה וגרים אמר לעיבא בדידהו ואתן בדיתן ומיבע נמימר דמהדר אפיה אמאי לא נמי רב ששת אמאי משום דהוה מאור עינים והוה פטור מקריאה משום דהוה דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה וכיון דפטור מקריאה אפילו בשעה שמועה היה יכול לעסוק בדבר הלכה והייבו דקאמר אתן בדיתן כגון דברי הלכה (כגון) דברים דעל פה ואיעבו בדידהו דברים שבכתב מיהו מסתברא כפירוש ר"ח דפי' התם דוקא רב ששת וכיונא בו דמותרי אומנתו אבל אחידא כרבא סבירא לן דאמר רבא כיון שנפתח ס"ת וכו' והאי דהוה מהדר אפי' י"ל דלא היא אורחא דמילתא לאיעסוקי בדבר הלכה באפי ליטורא בעוד שהן עסוקין בשמועת התורה*:

כל כהן שלא נטל ידיו - פירש רש"י אמר לי רבי אם נטל ידיו שחרית ונטהר כהן אינו צריך ליטול ידיו בשעולה לדוכן וכמדומה שהועתק מהגהת תלמיד שהרי אין לשונו משמע כך דפירש שלא נטל ידיו לפני עלותו לדוכן משמע ממש ועוד דמייתי גמרא קרא שלא ידיכם קדש וברכו משמע מיכף לנטילת ידים ברכת כהנים דמשמע ליה שהתם דברכת המזון והכי איתא שלשה תכיפות הן מיכף לסמיכה שחיטה שנאמר וסמך ושחט מיכף לנטילת ידים ברכה שנא' שלא ידיכם וברכו מיכף לגאולה תפלה שנא' יהיו לרצון אמרי פי וגו' וכתיב בתריה יענך ה' ביום לרה וכפ' כולל מברכין (ברכות מב.) משמע דהיא ברכה לייבי בברכת המזון מיהו אמתיינן מינה דבעינן מיכף נטילת ידים בברכה דמשמעי ביה קרא והכא מייתי לה לברכת כהנים ועוד אי מייבי הכא בשלא נטל ידיו בשחרית אמאי נקטו כהן לגמיאות כפים מיסוק ליה משום דבני תורה שצריך ליטול ידיו כדאמרי' בפ"ק דברכות (דף יא:) ובפ"ב (שם יד:) אמר רבי חייא בר רב אמי זימנין סגיאין הוה קאימנא דרב לתטיי לן פירקא בסיפרא דבי רב ומקדיש וקאי ומטי ידיה ומברך ומנח תפילין והדר אמר לן ואמר נמי התם "רבעי להדורי בתר מיא לנטו" לק"ש מיל ומה לי ק"ש ומה לי ברכת כהנים אי משום דצריך ברכה לפניה הכא נמי צריך ברכה לפניה כדאמר לקמן לבני מסתבר דהכא בנטילת ידים מיכף לברכה מייבי וסיעור מכיפה אינה למשמע מתכיפה סמיכה לשחיטה דאמרי' בפ' כל הפסולין (זבחים ט.) כל הסמיכות שהיו שם קורא אי בהם מיכף לסמיכה שחיטה חוץ מזו שהיתה בשער נקטור שלון מטורע יכול ליכנס שם אלמא כדי מהלך משער נקטור עד בית המטבחים לא תשיבה מכיפה ובמסכת מדות (פ"א מ"ו) משמע דלא הוי

טפי מעשרים ושתים אמה מקום דריסת רגלי ישראל ומקום דריסת רגלי הכהנים שכל אחד היו י"ח אמה:

וכי מהדר אפיה מלבורא מאי אמר - סדר נטילת כפים מפי' רבינו שלמה שוקר רגליו בעבודה ממקומו ובא לפני התיבה ומתפלל יהי רצון שתהא ברכה זו וכו' ומתליך בה עד שיאמרו אמן על הודאה מפי הלבור וקורא בהנים אם שנים הם ואם אחד אינו קורא ש"ע והוא מחזיר פניו מאלו כדאמרי דאמר לעיל לאחד אינו קורא וכשבלה דבור מהקורא מברכין אשר קדשנו כו' ואחר כך מתחילין בברכה וכשבלה אמן אחרון מפי לבור הן מחזירין וטופפין קשרי אצבעותיהן אם רופין ושליח לבור מהחל שיש שלום והכהנים יתפללו רבונו של עולם עשינו מה שגזרת עלינו עשה עמנו מה שגזרת עלינו עשה עמנו

מה

*) כפ"ל: כהן שבשמחה. *) כפ"ל טעם: כשמדובקן. *) כפ"ל: כומר.

*) כפ"ל: כהן שבשמחה. *) כפ"ל טעם: כשמדובקן. *) כפ"ל: כומר.

מוסף רש"י

קפנדריא. מקלר הילוכו דרך בית הכנסת (מגילה כז:).

ולא פסעתי על ראשי עם קודש. כשהיו המלמידין בבית המדרש על גבי קרקע, ההולך על גבי מפיהן ליסב למקומו, נראה כמופע על ראשי העם (שם).

ולא נשאתי כפי. לדוכן לברכת הכהנים, לפי שהכהנים צריכין לברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו (במצותיו וצונו) בקדושתו של אהרן (שם).

[דף פו.]

[בפסחים קי.]

[וגר' תוס' ברכות ס. ד"ה כי שמתם]

[קתנין כו]

תוספות שאנץ

כיון דנפתח ספר תורה אסור לדבר אפי' בדברי תורה * פי' רשב"ם אבל אי מהדר אפיה ליח לן בה דאסור פ"ק דברכות רב ששת מהדר אפיה תרוים * ואינו נראה לר"ת דא"כ נדה ליה לתלמודא לאיתויי הא דרב ששת ולומר שמותר בזה הענין * על כן נראה לי דרב ששת א) לא פליג דבדבר הלכה שרי: ג) ג"ל דלא שמא פליג וס"ל דלגבי הלכה שרי.

מצוה ז מ"ו פ"י מסל' פרט מחוסה סל"ז:

ג ב מ"ד פ"ב מסל' תפלה סל"ו ע סמנ עשין כה תוס"ע ת"ת סימן קפו סעיף ב:

נא נ מ"ד פס"ו מסל' ס"ב ס סמנ עשין כ תוס"ע ת"ת סימן קכת סעיף ו:

נב ד מ"ד שם פ"ב הלכה יב סמנ שם תוס"ע שם סעיף יח:

נג ה מ"ד שם תוס"ע שם סעיף ט:

נד ו מ"ד שם תוס"ע שם סעיף מז:

שמ (א) או אם בנו. פירוש אם גירשה: (ב) של איש או אשה. בעור בשם הרמב"ן הכריע כן דלא כפירש"י הטעם דדומה לס"ת שאסרף היינו שעדיין היה יכול ללמוד וא"כ לא היה לריך לקרוע על אשה דקשה על זה היאך יקרע על העתיד אלא הטעם דדמיון בעלמא הוא לס"ת שאסרף שהוא הפסד גדול וחרדה רבה ועל כן קורעין גם על אשה וכתב רש"ל אלפי פרש"י משמע דקורעין על קטן אבל בפרק האורג פירש"י והרא"ש והרמ"ם שאין לך ריק ביאר אל שאין בו תורה ומצות ואם כן מ"ה קורעין עתי על אשה ולא על קטן וכל"ל עכ"ל וכתב מו"ה ז"ל מיהו בקטן שלומד מקרא לריך לקרוע לכ"ע עכ"ל: (ג) שנהרג בידי עובד כוכבים כו'. דעל ידי כן הוה ליה כפרה. לרבינו גרשום יש בו בנו שהמיר ומת י"ד יוס דק"ו לשכיבה י"ד יוס כ"כ בהגהות אשר"י סוף פ' אלו מגלחין: על

שמ א שראוי להתאבל. כאשר יתבאר לקמן סי' שע"ד: **ב** חייב לקרוע. מדרבנן ואסמכוה אקרא: **ג** קודם שיסתום פני המת בקבר. ולעיל סימן של"ט סעיף ג' מתבאר דבשמגיע לדיין אחמת קורע אחבל: **ד** בשקורעין על שאר מתים. כשעומדים שם בשעת ילאת נשמה כדלקמן סעי' ה' כן הוא בסמ"ק ופוסקים שם: **ה** אם אחר שבעה כו'. כלומר אם מת לו מת אחר ז' סגי כדלקמן סעיף כ"ח: **ו** על חמיו כו'. משמע אבל לא על אחר קרובי אשתו. בית יוסף וכן הוא בעור לקמן סי' זה: **ז** או אשה. וכן תינוק קטן מיהו לא נהגו לקרוע על הקטן וכ"כ מהרש"ל מיהו בקטן שלומד מקרא צריך לקרוע לכל הפירושים כ"כ הב"ח: **ח** אבל רגיל לעשות עבירה. אף לתיאבון אין קורעין ואין מתאבלין עליו: **ט** וי"א שמומר כו' עד וכן עיקר. משמע דאף במומר שנהרג בידי עובד כוכבי עיקר דאין להתאבל עליו וכ"כ בעטו"ז וי"א דאין מתאבלים עליהם וכן עיקר עכ"ל וע"ש שבד"מ לא הביא אלא הגהת אשר"י והא"ז שכתבו דמתאבלי' עליו ולא הביא שום חולק ולפענד"ע אמ"א לחלוק על זה והוא אל"ל שיגלה להם כן מש"ם פרק גמור הדין [דף מ"ז ע"א וכ'] דמומר שנהרג בידי עובד כוכבים כיון דלא מיקטל כדין הוי ליה מיתתו כפרה ומתאבלים עליו עיין שם וכ"מ מדברי הר"מ שהביא הרא"ש בפרק אלו מגלחין ע"ש: **י** מתאבלים עליו. דחזקה שהרבה בתשובה עכ"ל ע"ז ולא דק דא"כ כ"ש הגרא ע"פ ד"ד והטעם הוא בהגהת אשר"י וא"ז שם דכיון שנהרג ה"ל כפרה וסיימו כדאי' בש"ס דכיון דאלא כדין מיקטל ה"ל כפרה ועיין עוד לקמן סי' שד"מ מדיינים אלו: **יא** על אדם כשר שאינו חשוד כו'. והב"ח כתב דלהר"ר יונה אדם כזה לא נקרא אדם כשר ואינו נקרא אדם כשר לקרוע עליו אף אלא בשעת ילאת נשמה אלא שהטוב מרובה כשרים לחזור אחר מצות ג"ח וכ"כ דעת הרמב"ן וכהי נקטינן ע"כ: **יב** והוא שעומד שם כו'. מל' זה ממשע דלא שאינו חייב לקרוע אלא בפניו ול"ל כהרא"ש והטור דאפילו עומד בביתו חייב לקרוע אפי' אינו עומד עליו כמידע בין מיתה לקבורה כ"כ הב"ח ועיין שם שהאריך ול"ל גם דעת המחבר כן שכתב בא"ח סי' תקמ"ז סעיף ו' ועל אדם כשר אינו קורע אא"כ ידע בין מיתה לקבורה ע"ש מיהו אחידנא נהגו להקל בכל ענין: **יג** ותלמידי חכמים פטורים כו'. ודעת הרא"ש והרא"ש גבי כי מת נפשיה דרב

הלכות קריעה

שמ ענין הקריעה שיעורה ומקומה ועל מי קורעין ובאיזה זמן קורעין. ובו ל"ט סעיפים:

א [א] א מי שמת לו מת והוא מהמתים **א** (ה) ב שראוי להתאבל עליהם (א) **ב** חייב לקרוע עליו ג וצריך שיקרע מעומד ד ואם קרע מיושב לא יצא [ב] (ולריך לחזור ולקרוע) (עור בשם רי"ץ גיאות והרא"ם והגהות מיימוני וב"י לדעת רא"ש. וי"ף ורמב"ן ומרדכי פא"מ) (ולכתחלה (°) צריך לקרוע **ג** קודם (ב) שיסתום פני המת) (כ"י בשם סמ"ק):

ב ה מקום הקריעה בכל מקום בבית הצואר לפניו ו אבל אם קרע לאחריו [ג] (אם בשולי הבגד (ז עור) או מן הצדדין (ב) לא יצא:

הגה [ד] וי"א שיגלה אם קורע בשולי הבגד וכן נהגו להקל לקרוע בשולי הבגד (אלו מנהגים חמלה בשם"ק וכמהרי"ו ובמידושי אגודה ובכל בו) **ד** כשקורעין על (ג) אחר מתים שאין מתאבלין עליהם אבל על המתים שהם קרובין ומתאבלים עליהם אינו יוצא בקריעה זו וצריך לקרוע בבית הלואר וכן נהגו:

ג ח שיעור קריעה טפח ט ואם קרע על מת ובא להוסיף באותה קריעה על מת אחר ה [ה] אם (ד) אחר ז' סגי בכל שהוא ואם הוא בתוך ז' צריך טפח [ו] ועל אביו ואמו אפילו אחר ז' קורע עד שיגלה את לבו:

ד יא בשם שקורע על קרובו שמתאבל עליו כך קורע בפני קרובו על מת שמת לקרובו כיצד הרי שמת בן בנו או אחי בנו (א) או אם בנו חייב לקרוע בפני בנו [ז] וכן קורע ו על חמיו וחמותו והאשה קורעת על חמיה וחמותה.

(ולין נוהגין עכשיו כן וכמו שיתבאר לקמן סי' שע"ד לענין אבלות):

ה יב העומד בשעת יציאת נשמה (ב) של איש ז [ח] (ג) או (ה) אשה מישראל חייב לקרוע. (עור בשם רמב"ן וב"י אף לדעת רש"י) [ט] יג ואפילו אם לפעמים (ד) עשה עבירה לתיאבון או שמניח לעשות מצוה בשביל טורח:

הגה [י] ח אבל רגיל לעשות (ו) עבירה אין מתאבלין עליו (מרדכי סוף מ"ק) וכל שכן על מומר לעבודת כוכבים (שם ופוסקים וכן מוכח מש"ם פי' נגמר הדין וכמה דוכתי) [יא] ט וי"א שמומר (ג) (ז) שנהרג בידי עובד כוכבים י מתאבלים עליו (הגהת אשר"י פרק א"מ וא"ז) [יב] וכן מומר קטן שהמיר עם אביו או אמו דסוי כאתום (מרדכי ה"א בשם ר"י ומביאו ב"י סימן שמ"ה) [יג] וי"א דאין מתאבלין (ה) וכן עיקר (שם בשם ר"ח). הפוסקים מדרכי אבור אע"פ שאין מתאבלין עליהם מתאבלין על בניהם (מ"ז) (וע"ל סי' שמ"ה):

ו יא יד על (ו) אדם כשר שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה ולא סני שומעניה [יד] אע"פ שאינו גדול בתורה אע"פ שלא עמד בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע עליו [טו] יב והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה

יג (ז) [טז] ותלמידי חכמים פטורים מקריעה זו:

הגה [יז] וי"א דאין מייב לקרוע על אדם כשר אלא אם כן עומד עליו בשעת יציאת נשמה אבל מייב לבכות ולהתאבל עליו (כ"ן פ' האורג והגהות מיימוני פי"א בשם רא"ה) וכן נהגו להקל:

ביאור הגר"א

שמ [א] מי כו'. (בעור כתב ועכ"ז מיתה בידי שמים אם אינו קורע) מ"ק כ"ד אבל שלא פרע כו'. [ב] וצריך לחזור כו'. גם שם (בעובדא דאמימר) וכתי' הראשון בא"ש: [ג] או בשולי כו'. גם שם: [ד] וי"א שיוצא כו'. ל"ל שם"ק תניא (במסכת שמחות פ"ט) הקורע למטה או מן הצדדין לא יצא ר' יהודה אומר יצא ונראה דהלכת בשם ופלכות מב"א מן הרב"ם וכבה"ר ברישי פי' בשם הב"ח ובכה"ר ברישי פי' כאן מפקפק לאומרו בש"ר גם על מת דידיה ומ"ש ב הרואה אמרו לו מת אב מברך דין האמת. הביאו על ברכת הראמבו לבהמ"ר: [ה] אם אחר כו'. פסק להקל דמר"ם וקרא אסמכתא בעלמא הוא (וע"ל ס"ק מ"ט): [ו] ועל כו'. שם איפסיק כריב"ב: [ז] וכן כו'. (בס כ"ו ב'. ודוקא חמיו וחמותו כמ"ם) שם (כ' ב') לא אמרו לבבור כו' (ומ"ש ואמה כו'. ע"ל סי' שע"ד ס"ק ז'): [ח] או כו'. מדלא הזהיר בפ"ג דשבת ושם (כמ"ק כ"ה ב') בכה"ג ופ' מור וב"י בשם תה"א: [ט] ואפילו כו'. וראיה מאבשלום שאביו בכה עליו: [י] אבל רגיל כו'. בפ"ש בפ"ו דסנהדרין (מ"ז ב') יכול פירשו אבותיו כו' וכן בפ"ש (פ"ב) הטורש מדרכי ציבור אין מתעסקין כו' ודוקא בשם כמו להכעיס כיון שהתיר עצמו למיתה וכמ"ש בפס"ב דחולין (מ"א ב') כיון שהתיר כו': (ליקוט) אבל רגיל כו' וכ"ש כו'. כמ"ש בסנהדרין פ"ו א' דתני ר"ש יכול כו' וה"ה דאין מתאבל דחד דינא לגו (ע"ב): [יא] וי"א שמומר כו'. גם' דסנהדרין פ"ו (מ"ז): [יב] וכן מומר כו'. כמ"ש ברפ"ו דשבת תינוק שנשבה כו': [יג] (ליקוט) וי"א דאין כו'. ממ"ש בתוספתא (פ"ד) דסנהדרין קמני עיר הנדחת שהורהו עמה רא"א נהרגין ואכ"א אין נהרגין ואכ"א אין מתאבלין מדו' דאין מתאבלין ס"ל דלאו ראיה משם דשם מיירי שגדולים קצת ומבדו עבודת כוכבים אבל קטן שא"י בין ימינו לשמאלו חשוב כישראל ועוד דעיר הנדחת לא שייכא לשאר מקומות דקטן שעבד עבודת כוכבים אף לר"א אינו נהרג. מרדכי פ' היו בודקין (ע"ב): [יד] אע"פ כו' אע"פ כו'. גם' שם ושם: [טו] והוא שעומד כו'. מדלא קרעו גל רב ספרא ואמרו לא נמיגנא כו' ובמס' שמחות (פ"ט) חכם שמת כל שעומדים בשעת מיתתו קורעין עליו ושאינן עומדין בשעת מיתתו אין קורעין עליו ופ"ס מ"ש תחכם וצ"ל אדם כשר. הרא"ש והה"א: [טז] ות"ח כו'. כמו שאין חייבין בעמידה לפני הקטנים כמ"ש בפס"ב דב"ם דדוקא ת"ח שבבבל כו'. [יז] וי"א כו'. הר"ן בשם י"א (ולגירסא שלנו כמ"ק ס"ב ע"ש. ומשם מוכח נמי דגם על הקטנה קורעין דלא כהרדב"ז ע"ש ודוק) אך בפר' דסיינו דוקא כ"ז שלא נקבר אבל אי לא קבע עד אחר קבורה פטור ע"ש [ועיין במ' מתה פוסר סי' שכ"ג שאין דעתו כן וכתב דלעומד עכוך כוח דכיון שלא קבע לזמנו שוב אינו קורע אלא"כ אינה מיומה מדם והוא כמ"ק כ"כ כי מת בפנים דרב ספרא לא קבעו רבנן כו' סבור מה דהוה הוה אל"ל אבוי מגיעה תכם כל זמן שעוסקין בהספדו וכו' מבואר מזה דאדם אחר שאינו תכם מה דהוה הוה וכיון שלא קבע בשעת יציאת נשמה שוב לא יקבע והוא פטור ע"ש] ועיין עוד הרדב"ז שכתב דמי שהיה עם שמת אפילו אחיר פיון בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע כיון שיכול לראות וכל מי שאין יכול לראות אע"פ שהוא בבית אחד עם המת אינו חייב לקרוע ע"ש: (ד) עשה עבירה. ואפילו הוא עבירה ממוסה שהיו מחייבים מליה מיפס כ"ל אם לא עשה להכעיס רק לתיאבון קורעים עליו אם לא שהמיר דת. תפל"מ ע"ש: (ה) וכן עיקר. עפ"ן ועיין בתשובת הגרשוני סימן מ"ח: (ו) אדם כשר. עיין בספר תפל"מ שכתב דע"מ אי אמה כשרה ג"כ דינה אי"כ דינ"ל בעל עורה אלא שאינו גדול מבא"ב אמה ע"ש: (ז) וח"ח פטורים. עפ"ן ס"ק י"ג עמקב דמדברי הרא"ש דהרא"ם נראה דאף ת"ח חייבים ע"ש ועיין בספר תגודת אחוב נקונטרס אלון בכות דרוש ל' שהשיג עליו וכתב דעד כאן לא כתבו דת"ח פטורים מקריעה זו אלא

באר היטב

שמ (א) שראוי. כאשר יתבאר לקמן סי' שע"ד: (ב) שיסתום פני המת בקבר. ולעיל סי' של"ט ס"ג נתבאר דבשמגיע לדיין המת קורע האבל (דהיינו במקום שנהגו לומר לידוק דדין עם יציאת נשמה): (ג) שאר. בשעומדין שם בשעה יציאת נשמה כדלקמן ס"ה: (ד) אחר. כלו' אם מת לו מת אחר ז' סגי כדלקמן סכ"ח: (ה) אשה. כתב רש"ל אלפרש"י משמע דקורעין על קטן אבל בפ' האורג פרש"י והרא"ם שאין לך ריק ביאר כו' הוכה ומצות ומ"ה קורעין נמי על אשה ולא על קטן. וכתב הב"ח מיהו בקטן שלומד מקרא צריך לקרוע עליו לכ"ע (ובספר ערך לחם כתב בשם הרדב"ז סימן תק"מ קורעין אפי' על הקטן אבל לא על הקטנה וכתב עוד בשם הל' סי' אלף קל"ג עמד בשעת יציאת נשמה בשבת פטור מלקרוע במ"ב): (ו) עבירה. אפילו לתיאבון אין קורעין ואין מתאבלין עליו. ש"ך: (ז) שנהרג. כיון דלא מיקטל דין ה"ל מיתתו כפרה כשנהרג ומתאבלים עליו ש"ם פרק גמר הדין וכ"מ בשם מייב לקרוע כיון שיכול לראות וכל מי שאין יכול לראות אע"פ שהוא בבית אחד עם המת אינו חייב לקרוע ע"ש: (ד) עשה עבירה. ואפילו הוא עבירה ממוסה שהיו מחייבים מליה מיפס כ"ל אם לא עשה להכעיס רק לתיאבון קורעים עליו אם לא שהמיר דת. תפל"מ ע"ש: (ה) וכן עיקר. עפ"ן ועיין בתשובת הגרשוני סימן מ"ח: (ו) אדם כשר. עיין בספר תפל"מ שכתב דע"מ אי אמה כשרה ג"כ דינה אי"כ דינ"ל בעל עורה אלא שאינו גדול מבא"ב אמה ע"ש: (ז) וח"ח פטורים. עפ"ן ס"ק י"ג עמקב דמדברי הרא"ש דהרא"ם נראה דאף ת"ח חייבים ע"ש ועיין בספר תגודת אחוב נקונטרס אלון בכות דרוש ל' שהשיג עליו וכתב דעד כאן לא כתבו דת"ח פטורים מקריעה זו אלא

חידושי רע"ק

(סי' ש"מ סעיף ס' בהג"ה) אין מתאבלין עליו. ע' לקמן (סי' שמ"ה) בש"ך (סק"ה):

ספרא

פתחי תשובה

שמ (א) חייב לקרוע. כתב בכ"י כל קריעה עוב שהחיים ע"י אחר דמתחיים ממנו ואיכא עגמת נפש עפי אחר קורע כסותו וזהו שוסק ומקבל עליו דינו ויכבך. מהר"י מלכו בס' כ"י סימן פ"ח (ועי"ל סעיף י"ג). וכתב לא אם קרע לו חבירו ויחבר מדאי חייב דס"ל לגמרא ואף על ידי עצמו לינו כשלו לקרוע אלא כדיון דקא עבר על בל תשחית: (ב) לא יצא. וכתב בתכ"ל כלל קנ"ב דין ב' בשם בדב"ז ח"ג סימן תק"ס וכן אם קרע לרוחב הבגד לא יצא מפני שאין נראה אלא שקרע אלא נראה שקרע מעצמו ע"ש: (ג) או אשה. עבה"ע ומ"ש בשם הרדב"ז עמל ביאלת נשמה בשבת כו' הוא בס"ל סימן תמ"ח ועיין בספר תפל"מ שכתב דחייב לקרוע במונלא שבת (ולחיש מפרק האורג בף ק"ב ע"ב ע"ש. ומשם מוכח נמי דגם על הקטנה קורעין דלא כהרדב"ז ע"ש ודוק) אך בחב דסיינו דוקא כ"ז שלא נקבר אבל אי לא קבע עד אחר קבורה פטור ע"ש [ועיין במ' מתה פוסר סי' שכ"ג שאין דעתו כן וכתב דלעומד עכוך כוח דכיון שלא קבע לזמנו שוב אינו קורע אלא"כ אינה מיומה מדם והוא כמ"ק כ"כ כי מת בפנים דרב ספרא לא קבעו רבנן כו' סבור מה דהוה הוה אל"ל אבוי מגיעה תכם כל זמן שעוסקין בהספדו וכו' מבואר מזה דאדם אחר שאינו תכם מה דהוה הוה וכיון שלא קבע בשעת יציאת נשמה שוב לא יקבע והוא פטור ע"ש] ועיין עוד הרדב"ז שכתב דמי שהיה עם שמת אפילו אחיר פיון בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע כיון שיכול לראות וכל מי שאין יכול לראות אע"פ שהוא בבית אחד עם המת אינו חייב לקרוע ע"ש: (ד) עשה עבירה. ואפילו הוא עבירה ממוסה שהיו מחייבים מליה מיפס כ"ל אם לא עשה להכעיס רק לתיאבון קורעים עליו אם לא שהמיר דת. תפל"מ ע"ש: (ה) וכן עיקר. עפ"ן ועיין בתשובת הגרשוני סימן מ"ח: (ו) אדם כשר. עיין בספר תפל"מ שכתב דע"מ אי אמה כשרה ג"כ דינה אי"כ דינ"ל בעל עורה אלא שאינו גדול מבא"ב אמה ע"ש: (ז) וח"ח פטורים. עפ"ן ס"ק י"ג עמקב דמדברי הרא"ש דהרא"ם נראה דאף ת"ח חייבים ע"ש ועיין בספר תגודת אחוב נקונטרס אלון בכות דרוש ל' שהשיג עליו וכתב דעד כאן לא כתבו דת"ח פטורים מקריעה זו אלא

כח כל דבר שעושין משום עגמת נפש אין בו משום דרכי האמורי לפיכך אם רצו מתירין שערות לכלות ומגלים פני חתנים וגוחנים דיו וקולמס בצדו וחולין מפתחו של מת ופנקסו בארונו, ומיהו עכשיו לא נהגו כן ומעכבין על מי שבא לשנות המנהג. ועושין חופות לחתנים וכלות, וזה נוהגין גם בקהלתינו להוליך לקבר' חחת חופה ועם כלי זמר. וחולין בהם דברים שלא הביאו אוכל נפש אבל דברים שהביאו אוכל נפש אסור מפני שנאסרים בהנאה כדלקמן בכלל שאחר זה ואם כן עובר משום בל תשחית (פ"ן):

כט אסור להלין המת שנאמר לא תלין כו' כי קבור תקברנו ביום ההוא, אבל מותר להלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין או שיבואו קרובים או מקוננות דלא רבתה תורה קבורה לכל המתים אלא דומיא דתלוי שהוא דרך בזיון אבל כשהוא לכבודו לא רבתה. וכל המתים, הממהר להוציא מטתו הרי זה משובח לפי שאין דרך להספיד ולהתאבל עליהם הרבה הלכך יותר כבוד להם כשנקברים מהרה משיעמדו הרבה ולא יספידום. אבל על אביו ואמו שחייב להספידם ולקונן עליהם הרבה הממהר להוציא הרי זה מגונה אלא אם כן היה ערב שבת או ערב יום טוב או שהיו גשמים מזלפים על מטתו (פנ"ו):

ל מת שלא היו לו צרכי קבורה וגבו לו והותירו, אם כשגבו אמרו הגובין שיתנו למת זה ולכן אם מת יתנוהו ליורשיו דאף על גב דהמת לא זכה בהן לא מטעם זכיה דאינו בר זכיה ולא משום האסור בהנאה כדלקמן דהזמנה לאו מלתא ,אלא כיון שביזו אותו וגבו לצרכו מוחל לזילותיה לגבי יורשים. אבל אם גבו סתם לצורך מתים ישאר ביד הגבאים לצורך מתים אחרים ולכן נכון שהגבאי לא יבקש מהקהל לצורך מת מיוחד (פנ"ו) ועיין לעיל כלל קמ"ח:

לא נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן בין אותם שהם לפני המטה ובין אותם שלאחריה כיון שיש למטה צורך בהם, דהיינו שיש חבורות המזומנים לכך, פטורים מקריאת שמע דהעוסק במצוה פטור מן המצוה. ושאר המלוין את המת שאין למטה צורך בהם חייבים. וכן החופר קבר למת פטור מכל המצות ואם הם שנים או יותר כל הצריכים לצרכי החפירה בבת אחת פטורים, ואם יש נוספים נשמטים וקורין וחוזרין אלו ומתעסקים והאחרים נשמטים וקורין (שס"ה וכפ"ח סימן ע"ל). וכן המשמר את המת אפילו אינו מתו פטור ואם היו כ' משמרים זה משמר וזה קורא ואחר כך משמר זה וקורא זה (שם):

לב אין מוציאין את המת סמוך לקריאת שמע כל שאין שהות להוציא לקברו קודם שיגיע זמן קריאת שמע ואם התחילו להוציאו אין מפסיקין כדי לקרות, ומכל מקום בקריאת שמע של ערבית יש להקל כיון דזמנה כל הלילה ומכל מקום אם הוא מפלג המנחה יקרא קריאת שמע ויקברנו (סימן שנ"ח וכמ"ל סימן ע"ב):

לג מת בערב פסח מוטב לאכול קודם ואחר כך יוציאו המת ואם התחילו להוציאו אין מפסיקין לאכילה, ואם לא יוכלו אחר כך לאכול חמץ יאכלו בשר ודגים וכיוצא בו (מ"ל סימן תמ"ג):

לד במקום שיש כתפים מיוחדים לשאת את המטה אסורים בנעילת הסנדל שמא יפסוק סנדלו של אחד מהם ונמצא מתעכב מהמצוה ודוקא שאין שם אדם זולתי אלו הנושאים אבל בזמנינו שיש שם בני אדם חוץ מהם דאז אף על פי שיפסוק סנדלו של אחד מזומנים תיכף אחרים לשאת ומכל מקום ראוי שלא ילבוש סנדלים דבזה שייך שמא יפול מרגליו אבל במנעלים ליכא למיחש (פנ"ט סעיף ג' כט"ז וש"ך ונקק"ב):

כלל קנו דין המאבד עצמו לדעת ועל מי שאין מתאבלים (סימן שמ"ה שמ"ו):

א המאבד עצמו לדעת הוא רשע שאין למעלה ממנו שנאמר ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש. וחמור מכל חייבי מיתות שבתורה שיצרו גבר עליו לתאוה או כעס וכיוצא בו. ובשביל יחיד נברא העולם וכל המאבד נפש אחת (מישראל) כאלו מאבד עולם מלא כ"ש שהרשע הזה איבד עולם מלא בידיו. ולכן אין מתעסקין עמהם לכל דבר לא קורעין ולא מתאבלין ולא מספידין אותן, אבל קוברין אותן ולובשין אותן תכריכין ומטהרין אותן ועומדים עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים. כללו של דבר כל דבר שהוא משום כבוד החיים ערשין להם (מד"מ נס"ך נס"ק כ' דלרמב"ן והטור קורעין עליו ולפ"ז ה"ה דמתאבלין עליו אלא שאין מספידין עליו עיין כ"י אבל להש"ע שכתב כרמב"ם דאין מתאבלים דמ"ל דאבילות אינו כבוד החיים וא"כ אף הקרובים אין קורעין עליו וע"ש נרמב"ם פ"ל מהל' אבל ובלחם משנה):

ב מסתמא לא מחזיקן אינשי' ברשיעי' ואומרים שהיה באונס, ולכן אם ראוהו חנוק ותלוי באילן או הרוג ומושלך על גבי סייפו אמרינן שמא אחר עשה לו. אבל אם אמר ראו שאני עולה באילן ומפיל עצמי וראוהו שעלה מיד דרך כעס או שהיה מיצר (רמב"ם) אף על פי שלא ראוהו מפיל עצמו כיון שאמר הריני עולה וראינו שעלה הרי זה בחזקת מאבד עצמו, אבל אם לא ראוהו שעלה אף על גב שאמר אעלה אדיבוריה לחוד לא מחזיקינן במאבד כו' (שם סעיף ב') (ומה שכתב בפרישה לשון רמב"ם לא משמע הכי לא הבנתי כלל דלדבריה מיפכא הוא):

ג הרגיל לעשות עבירה אפילו לתיאבון אם לא התודה קודם מותו אין מתאבלין עליו ואם התודה מתאבלין עליו, ואפילו גנב וגזלן ואפילו מת על מטתו כיון שהתודה מתאבלין עליו וכל שכן נהרג בדינא דמלכותא דאפילו מומר שנהרג מתאבלין עליו דכיון שנהרג מיתתו הוי ליה כפרה, ומשמע אפילו לא ידעינן אם התודה ולא אמרינן דגנב וגזלן הוי ליה כמאבד כו' דסבר שלא יתפש שימלט (שם):

ד קטן המאבד כו' חשוב כשלא לדעת, וכן גדול המאבד עצמו לדעת והוא אנוס כשאול שהיה מחיירא שמא יעשו בו פלשתים כרצונם, וכן המאבד עצמו מפני שירא שיענו אותו בעינויים קשים, אין מונעין ממנו שום דבר:

ה מי שנתנדה משום אפקרותא שעבר עבירה ומת דינו כמאבד עצמו לדעת בכל דבר ומניחין אבן על ארונו. אבל נדוהו משום ממון כיון שמת פטור מגזירתם ומספידין אותו כראוי וגם לא מניחין אבן:

ו כל הפורשים מן הצבור והן האנשים שפרקו עול המצות מעל צוארם ואין נכללין בכלל ישראל בעשייתם ובכבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות ובית המדרש אלא הרי הם כבני חורין לעצמן כאומות העולם וכן המומרין והמוסרין, לא די שאינן מתאבלים עליהם אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושמחים על שנאבד שונאו של מקום שנא' באבוד רשעים רנה. ומעשה בבן אחד מהגדולים שהמיר וישב עליו י"ד ימים תיכף כשהמיר ז' בשביל הגוף וז' בשביל הנפש שנאבדו ממנו אבל בשעת המיתה אין צריך לישב אף ז' ימים ומכל מקום על כל פנים צריך לבכות ולהתאבל עליו על שהביא רשע זה בעולם (הג"מ ולבוש) (אמת כן נמצא בהג"ה ס"פ ח"מ ומשמע מיקר כשהמיר אך המעיין בב"י סימן שמ"ה ד"ה כל הפורשים כו' שכתב דלתשובת לבבא הוא דעבר אלא זכה לשון בתשובה משמע מיקר עליו י"ד יום כשמת והעי' כתב בפירוש שהמיר ומת) (ועיין בגל"י כשם ספר תפילים) אבל מי שלא רצה ליתן מסים וארנוניות עם הצבור

כתנות אור

שמה
ח. אבל רבתי שם:
ט. טור וכ״כ רמב״ן שם ורא״ש מועד קטן שם פי׳ לד:
י. יבמות עח, ב:
כ. טור ורמב״ן:
ל. מועד קטן טו, א:
מ. טור ע״פ אבל רבתי פ״ב ה״י ורמב״ם אבל פ״א ה״י:
נ. כ״י בבדק הבית בשם רשב״א בתשובה (ח״ה סי׳ רלו):
ס. דרכי משה לדעת הנ״ל:
ע. כ״י בשם מרדכי מועד קטן סימן תתפו:
פ. הגהות מיימוניות ד״ק פי״א ה״ב ומרדכי שם והגהות אשרי שם סי׳ נט:
צ. מרדכי שם:
ק. אבל רבתי שם הי״ב:
ר. מועד קטן כה, א:

שמו
א. אבל רבתי פ״ב הי״ג:
ב. תוקי יוסף סוף מועד קטן:
ג. אבל רבתי שם:

שמז
א. טור ע״פ מועד קטן ח, א:
ב. כ״י או״ח סימן תקמו:
ג. שם:

שמח
א. עבודה זרה יא, א:
ב. כ״י לדעת הנ״ל:
ג. טור בשם מוספתא סנהדרין פ״ד ה״ב; שבת פ״ח ה״ט:
ד. טור ורמב״ן בתורת האדם:
ה. תמורות מת, א:
ו. טור ורא״ש סנהדרין פ״ו סימן ב:
ז. שם ורא״ש בתשובה כלל יג סימן יח־יט:
ח. סנהדרין מו, ב:

זה מאבד עצמו לדעת שהוא חושב להמלט ומתאבלים עליו:

ג [ח]קטן המאבד עצמו לדעת חשוב כשלא לדעת דהא לאו בן דעת הוא, [ט]וכן גדול המאבד עצמו לדעת והוא אנוס כשאול המלך שראה שהיה מופקר לכל הפוגע בו להורגו וקדם והרג עצמו אין זה בכלל מאבד עצמו לדעת דמיעטו התורה שאמרה (שם ט, ה) ואך את דמכם וגו׳ למעוטי כגון שאול שאינו בכלל לנפשותיכם אדרוש לפיכך אין מונעין ממנו כל דבר, וכן [י]מצינו בשאול שנענשו על שלא הספידוהו כדכתיב (שמואל־ב כא, ו) ויאמר ה׳ על שאול ועל בית הדמים על שאול שלא נספד כהלכה:

ד [כ]מנודה שמת דינו כמאבד עצמו לדעת אין קורעין ולא חולצין ולא מספידין עליו, ולא עוד אלא שמבזין אותו [ל]וסוקלין ארונו דהיינו שמניחין אבן על ארונו כמו שנתבאר לעיל, והני מילי באפקירותא שעובר על דברי תורה אבל בממונא כיון שמת פטור מגזירתם ואין מניחין אבן על ארונו ומספידין אותו כראוי:

ה [מ]כל הפורשים מדרכי ציבור והם אנשים הפורקין עול מצות מעל צוארם ואינם נכללים בכלל ישראל בעשיית מצוות ובכבוד המועדות ובישיבות בתי כנסיות ובתי המדרשות אלא הם כבני חורין לעצמן כשאר אומות וכן המומרים והמוסרים כל אלו שונאי ה׳ וכתיב (תהלים קלט, כא) הלא משנאיך ה׳ אשנא לפיכך אין אוננים ואין מתאבלים עליהם אלא אחיהם ושאר קרובים לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלין ושותין ושמחים על שאבדו שונאיו של מקום וכתיב (משלי יא, י) באבוד רשעים רינה [נ]והפורש מן הציבור שלא רצה לישא במסים וארנוניות מתאבלין עליו [ס]אבל אין שאר בני העיר צריכין לבטל מלאכתן בשבילו כדי לעסוק עמו:

ו [ע]קטן בן שנה או שנתיים שהמיר עם אמו ומת אין מתאבלין עליו ועיין לקמן סימן שנ״ו, [פ]ומצינו חד גברא רבה שהתאבל על בנו שהמיר דתו ומת והתאבל י״ד יום שאמר קל וחומר לשכינה י״ד יום, [צ]לא משום אבילות עשה כן אלא משום צער עצמו שנצטער על שלא זכה לשוב בתשובה ואבד גופו ונפשו:

ז [ק]מי שנפל לים או טבע בנהר או אכלתו חיה אין מונעין ממנו דבר דאונס היה:

ח [ר]ארון העובר ממקום למקום אם שלדו קיימת עומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבילים ותנחומי אבילים אם יש אבלים שמתאבלים עליו ואם אין שלדו קיימת אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבילים ולא תנחומי אבלים:

שמו. מי שקרובו צלוב בעיר לא ידור בה וכו׳ סעיף אחד:

א [א]מי שהיה בעלה עמה צלוב בעיר או אשתו עמו צלובה בעיר או אביו או אמו ועדיין לא כלה הבשר כולו לא ישהה בתוכה מפני [ב]שהוא גורם לבזות המת שמזכירין אותו על ידו לרעה שאומרים אותו הצלוב הוא אחיו של פלוני זה, [ג]אלא אם כן היתה עיר גדולה כאנטוכיא שאין מכירין אלו את אלו ולא ישהה בצד זה שהוא צלוב אלא בצד הרחוק ממנו, ואם כלה הבשר מותר שלא יזכרוהו עוד לרעה:

שמז. שלא לעורר על מתו שלשים יום לפני הרגל וכו׳ ג סעיפים:

א [א]מי שמת לו מת לפני שלשים יום הסמוכים לרגל לא יספדנו משיכנסו שלשים יום הסמוכים לרגל שלא יהא עצב ברגל כדכתיבנא טעמא לעיל בלבוש החור סימן תקמ״ז סעיף ג׳, ואפילו יש לו איזה הספד בלא זה כגון שמת לו מת בתוך ל׳ שמותר לספדו אפילו בערב הרגל לא יעורר עמו אותו המת שמת לו לפני שלשים יום קודם המועד:

ב [ב]מי שבאה לו שמועה בתוך ל׳ יום קודם הרגל מותר לספדו אף על פי שהיא רחוקה כיון שלא שמע עד עכשיו בזה יסיר עצבונו שיספדהו כראוי:

ג מה שנוהגין בתשלום השנה לקונן ולהזכיר נשמתו של מת אין זה בכלל מעורר על מתו סמוך לרגל ומותר לעשותו סמוך לרגל כן (כתיב) [כתב] [ג]מהר״י קארו ז״ל, ואנו נוהגין להזכיר אפילו פעם הראשון אפילו בתוך הרגל:

הלכות קבורה

שמח. דין שריפה על המת והאומר אל תקברוני וכו׳ ג סעיפים:

א מותר לשרוף על [א]המלכים או על הנשיאים ואין בו משום דרכי האמורי ולא משום בל תשחית שזהו כבודם שלא ישתמשו אחרים בכלי תשמישתן ומשום הכי שורפין מיטתן וכלי תשמישתן, [ב]ולא דברים אחרים, [ג]אבל על ההדיוטות אסור [ד]דאיכא יוהרא והשחתה:

ב [ה]האומר אל תקברוהו מנכסיו אין שומעין לו דלאו כל כמיניה שזה ביזיון לכל החיים הוא שיניחו שלדו של אדם סחוב והשלך אלא מוציאין מיורשיו כל צרכי קבורתו בעל כרחו [ו]וכן כל מה שרגילין לעשות לבני משפחתו אפילו האבן שנותנין על הקבר מוציאין מיורשיו, [ז]והוא שירשו ממון מאביהם אפילו לא ירשו אלא מעט ואביהם נתן מתנות רבות לאחרים מוציאין מן היורשים דמקבלי מתנות זכו בשלהם בתורת מתנות ומה שיורשים היורשים בכח אביהם והם חייבים לקוברו, ועיין בעיר שושן סימן רנ״ג (סעיף ג):

ג [ח]ואפילו מי שאין לו ממון שצוה ואמר אל תקברוהו אין שומעין לו דבזיונא דכולהו חיי הוא:

מו"ר הגר"ז שבלר שליט"א

בחינת אמונה, כדאיתא שהוא משוך כנחל, והוא בחינת אחריך נרוצה, נמשכנו אחריך כבהמה. וכ' עוד שם (שנת תרס"ג) דערבה אין בה טעם וריח. וא"כ, מה שבחן של אותן הדומין לערבה, אך עכ"פ הם נקיים מן החטא, רק הם ריקנים מן המצוות וכו'. ועיי"ש עוד (שנת תרס"ה) שח"ו לומר שאין בבנ"י תורה ומצוות . . . רק הפידוש, שעושים הכל מצות אנשים מלומדה . . . אך ערבה צריך להיות יודע שאין בו כלום, ולהתבטל אל שאר המינים, לכן צפצפה שבהרים פסול, שסובר שהוא על ההר אבל צריך לידע שהוא ערבי נחל, שגדל . . . במקום נמוך, ומכיר את מקומו וכו'.

מדברי השפ"א מתבאר, שכמו שלא שייך לאגד את היהודים המשומדים שהמירו דתם ר"ל, ולצרפם יחד עם החרדים, כי אלו שהמירו אינם עוד חלק מכלל ישראל, כמו כן לא שייך לאגד את אלה שפרקו מעליהם עול האמונה, אע"פ שלא המירו לדת אחרת, כי באמת יהודי המצהיר יהדותו, אך טוען שיש לו יסודות אמונה שונים מאשר המקובלים, כלומר, שאינו מאמין בחורה מן השמים או במציאות ד' או בהשגחה וכו' וכו', הר"ז ממש כהמיר לדת אחרת, כי לכל דת יש יסודות־אמונה משלה, ואלה המאמינים ביסודות לווי, הר"ז ממש כדת אחרת שונה ומחודשת בפנ"ע, והרי הישראל הזה אף שבודאי יש לו קדושת ישראל, ואי קדיש קידושיו קידושין דומיא דגר שחזר לסורו (דמס' יבמות מז:), מכ"מ הר"ז ממש כהמיר לדת אחרת, ואינו עוד בכלל הצירוף של האומה הישראלית.

והדבר גדול דיבר בזה הגאון השפ"א ז"ל, דאף דקיי"ל (סנהדרין מד.) אע"פ שחטא ישראל הוא, זה רק לומר שהמומר עדיין יש לו **קדושת ישראל**, ואם קידש אשה קידושיו קידושין, עי' גמ' יבמות (מז:), אבל עכ"פ איננו חלק **מהאומה הישראלית**, וממילא איננו מצטרף ומתאחד עם שאר בנ"י להיות לחטיבה אחת. וכן שמעתי מכב' מו"ר הגריד"ס שליט"א, בבאור הגמ' שבועות (יג.) שנחלקו רבי וחכמים אם יוה"כ מכפר אפילו לאינם שבים, או דוקא לשבים. ואפי' לרבי, שמכפר אפילו לאינם שבים, אינו מכפר לפורק עול, מגלה פנים בתורה, ומפיר ברית בבשר. וד"ז נלמד מקראי עיי"ש. וצל"ה, מאי שנא הני משאר חוטאים ופושעים. וביאר בזה רבנו, דכפרת יוה"כ איננה כפרה ליחידים (כקרבן אשם או כחשלומי כופר) אלא כפרה בעד הצבור, ואלו שהם אפיקורסים [פורקי עול ומגלי פנים בתורה שלא כהלכה] אינם חלק מכלל ישראל אע"פ שבודאי עדיין יש להם קדושת ישראל, דשני ענינים נפרדים הם, עכת"ד.

ובביאור ענין מפר בברית הבשר, שגם הוא — כנראה — איננו חלק מכלל ישראל, אע"פ שבודאי יש לו קדושת ישראל, עי' גמ' חולין (ד:) דמומר לערלות שחיטתו כשרה, לפי מאי דקיי"ל דמומר לדבר אחד לא הוי מומר לכהת"כ, וכ"ה בשו"ע יו"ד (סי' ב ס"ז), דבר זה נל"פ עפ"י מה שמתבאר מנוסח ברכת אשר קידש ידיד מבטן, שאומרים, צוה להציל ידידות שארנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו, ורש"י בבאורו למס' שבת ס"פ ר"א דמילה (קלז:) הביא על כך הפסוק בנבואת זכריה, גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו, שמתבאר מזה שבזכות המילה ניצולים מגיהנם. ועי' גמ' ערובין (יט.) דפושעי ישראל אין אור גיהנם שולטת בהם וכו'. אלא הא דכתיב עוברי בעמק הבכא, ההוא דמחייבי הוהיא שעתא בגיהנם ואתי אברהם אבינו ומסיק להו ומקבל להו (בזכות המילה, שבה נצטוה אברהם אבינו תחילה) בר מישראל שבא על בת עכו"ם דמשכה ערלתו ולא מבשקר ליה. ופרש"י, איננו מכירו שהוא יהודי . . . ודומה לו כמו שאינו נימול. ונל"פ עפ"י הגמ' יבמות (קז:), שביארו את לשון הפסוק שבס"פ לך לך — להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך, דה"ק לי' רחמנא, לא תנסב עובדת כוכבים ושפחה, דלא ליזל זרעך בתרה.

ה. כריתת הברית עם כלל ישראל

הרי שכריתת הברית שכרת הקב"ה עם

אברהם אבינו כיללה כל אלו הענינים: א) שיאמינו זרע אברהם באחדות ד', ב) שיקיימו מצות מילה, ג) שלא ישאו נכריות, וד) שהקב"ה נותן לאברהם ולזרעו את ארץ כנען. וישמעאל ועשו שנשאו להם נשים נכריות, לא נכללו בברית, ולפיכך אין להם שום זכות בא"י. (כן שמעתי מכב' מו"ר שיחי').

ונראה דאלו הן ד' היסודות הנצרכים להחשב כחלק מכלל ישראל ומהאומה הישראלית, ומי שהוא נשוי נכרית אינו חלק מכלל ישראל, כמו מי שאינו מקיים מצות מילה, וכמי שאינו מאמין ביסודות האמונה, וכן הוה"נ מי שאיננו מאמין שא"י היא ארצו, שהיותנו משתייכים לא"י הוא הוא המצרף אותנו יחד להוות עם אחד, וכדקיי"ל בסנהדרין (מג:) שדין כל ישראל ערבים זב"ז לא התחיל עד שעברו ישראל את הירדן, דדין זה שרשו בצירוף האומה הישראלית להיות חטיבה אחת, וזה לא התחיל עד שנכנסו לארץ. ועי' אבנ"ז (חיו"ד סי' קכו) דאף עכשיו שישראל בגלות, נשאר דין הערבות . . . דאף שגלו, מכ"מ מקומם של ישראל בא"י, וכשאנחנו בארץ אחרת נחשבנו גולים, כי אין כאן מקומנו, ע"ש. אבל ישראל הכופר בארצו ואין לו הרגשה זו שא"י היא ארצו, נמצא שהוציא א"ע מן הכלל, וביטל והפקיע את הצטרפותו לאומה הישראלית.

ושמעתי בשם הגר"י קמינצקי, ז"ל, שאלו הפועלים בעניני קירוב אפילו רק ישפיעו על יהודי שאל ישא נכרית ותו לא, זה כבר נחשב כהישג גדול, שהרי הצליחו שישאר כחלק מכלל ישראל. ושמעתי מפקפקים בדבר, מנ"ל להגאון ז"ל לומר כן, שדוקא ע"י עבירה זו נחשב כהוציא א"ע מן הכלל. והי' נ"ל שמקורו מהגמ' עירובין הנ"ל, עפ"י הפסוקים בס"פ לך לך, והכל כנ"ל. שאברהם אבינו פודה מגיהנם כל אלו השייכים לכלל ישראל, אבל יש אנשים שאע"פ שיש להם קדושת ישראל, מ"מ אינם חלק מהאומה הישראלית, והוא, כנ"ל, זה שהוא מומר לערלות. הנשוי נכרית, מי שהחליט בדעתו בדוקא שלא להאמין ביסודות האמונה, וכן מי שאיננו משתייך לא"י כארצו.

ועד"ז נראה לבאר נמי בהך גמ' דשבועות (יג.), דאף לדעת רבי דכפרת יוה"כ חלה אפי' בעד אלו שאינם שבים, היינו דוקא אם הם עדיין חלק מכלל ישראל, דכפרת יוה"כ חלה בתורת כפרת הצבור, ואלו המומרים לערלות והאפיקורסים אינם עוד חלק מכלל ישראל.

ו. דין מומר למחצית השקל

עמנ"ח (מצוה קה) שנסתפק אם מקבלים מחצית השקל ממומר לע"ז וממחלל שבת בפרהסיא, דקיי"ל מכם ולא כולכם להוציא את המומר, דאין מקבלין הימנו קרבן, אולי הוה"נ הכא נימא דדינו כנכרי, ואין לקבל ממנו שקליו. ובפשוטו תמוהים דבריו, דבריש מס' שקלים איתא, שהכהנים דורשים מקרא זה לעצמן, כל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל, הואיל ועומר ושתי הלחם ולחם הפנים שלנו, היאך נאכלים, ולא קיי"ל הכי, אלא כדברי ריב"ז, שכל כהן שאינו שוקל חוטא, דקרבנות צבור אין דינם כקרבנות השותפים דנימא שמאחר שהכהנים הם (בחלק) בעלי־הקרבן, שנקראת מנחת כהן, ואינה נאכלת, אלא צבור מהווה חטיבה מיוחדת בפנ"ע, דהיינו — כלל ישראל, וכלל ישראל איננו כהן. (כן שמעתי מכב' רבנו, שיחי' שאמר בשם ספרי הדרוש.) ולכאורה לפי"ז הול"ל נמי לענין דינא דזבח רשעים תועבה דזה נוהג דוקא בקרבן יחיד כשבעל הקרבן הוא מומר. אבל בקרבנות צבור, אשר אינם כקרבנות השותפים, היאך שייך לומר שהציבור (שהוא בעל הקרבן) הוא מומר, וא"כ, היאך שייך לומר שהמומר לע"ז שדינו כעכו"ם, אין מקבלין הימנו שקלים.

וכן תמה הג"ר איצ'לה מפוניביז' (בספרו זכר יצחק) נגד הגאון בעל הצפנת פענח, שרצה לחדש, שאף שאפשר לצרף פושעים למנין לתפילות שחרית מנחה ומעריב, היינו דוקא מפני שתפילות אלו רחמי נינהו, והרשעים הם בתורת רחמי כמו שהם בתורת כל שאר מצוות התורה.

12

(קלג) **נשאלתי** בריגנש״פורק בהמה שנמצאת לה י״ב צלעות שיש בהן מוח

מאי דינן. והשבתי להתירה באכילה. דלא שייך הכא לומר כל יתור כנטול דמי (חולין נח ב) ונמצא דחסר צלעות וחוליא ואמרינן בפ׳ אלו טרפות (חולין נב א) דאפי׳ בחוליא אחת טרפה היכא דנעקרה. ד״א (דהתם הטעם) לפי דהתם הטעם לאו משום חסרון החוליא, אלא משום השדרה דאז סוף השדרה ליגתק, וכאן אין שייך ניתוק דהא קיימי ואזל. ואין הלכה כרבא (שם מז ב) ביתרת דאוני היכ׳ דקיימא בדרי דאוני משום דלאו סופו ליגתק. מי׳ קשה על תרי טעמי אלו, דהא אמ׳ בגמרא (ברכות כד א) היכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר. ושאני בדרא דאוני דהכי קים להו לרבנן דהכי אורחיה, אבל גבי חוליה ושדרה לא. ואטעמא קמא קשה מאי פריך והא איכא כמה חסרון בשדרה תאמר היא בכלל נשברה השדרה, כמו שאומרים התוספות (חולין מב ב ד״ה ואמר) אחיסרון דגולגולת שהיא מחמת המוח ובכלל נקב המוח הוא. אלא ע״כ

הטרפות מחמת החוליא היא:

מיהו קים ליה להתיר דמעשים בכל יום דאשכחן

כמה צלעות, וספ׳ תורת הבית כתב אע״ג דאנן חזינן י״ג צלעות בכל צלעו׳, הנך ב׳ צלעות קטנות לצד החזה לא חשיבי. ורש״י פי׳ (חולין נב א) דהנך צלעות קטנות לצד האליה לא חשיבי, א״כ מסתמא לא פליגי אהדדי נמצא דט״ו צלעות

בבהמה אורחי׳ הכי:

ולמנין החוליות בבהמה לא ניתן שיעור רק

בפ״ק דאהלות מנה י״א חוליות באדם, ולא ילפינן בהמה מאדם. ומדברייתא (חולין שם) מנה י״א מכאן וי״א מכאן ואמר רבי יוחנן בצלעות גדולות שיש בהן מוח, משמע אבל בצלעות קטנות אע״פ שיש בהן מוח או כשאין להו מוח אפילו גדולות ליכא קפידא. וכבר בא מעשה לידי כי האי גוונא בקהל׳ ברו״נא והתרתי. וכן שלחו לי מקהל׳ אולמו״ניץ ר׳ מתתיה ור׳ דוד מעיר בורביץ והתרתי להם והסכימו כולם עמי להתיר. גאם

ישראל מברונא:

וכשבאתי לפרא״ג הגיד לי יעקב טיריב״יץ כמה

פעמים אירע כן ביתי׳ הגדולים י״ב

י״ג צלעות גדולות והתירוהו, דכל מאי דהוסיף בצלעות לפניה מתמעטות הצלעות הקטנות דלאו סופו ליגתק. מי׳ קשה על תרי טעמי אלו, דהא אמ׳ בגמרא (ברכות כד א) היכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר. ושאני בדרא דאוני דהכי קים להו לרבנן דהכי אורחיה, אבל גבי חוליה ושדרה לא. ואטעמא קמא קשה מאי פריך והא איכא כמה חסרון בשדרה תאמר היא בכלל נשברה השדרה, כמו שאומרים התוספות (חולין מב ב ד״ה ואמר) אחיסרון דגולגולת שהיא מחמת המוח ובכלל נקב המוח הוא. אלא ע״כ

הטרפות מחמת החוליא היא:

מיהו קים ליה להתיר דמעשים בכל יום דאשכחן

כמה צלעות, וספ׳ תורת הבית כתב אע״ג דאנן חזינן י״ג צלעות בכל צלעו׳, הנך ב׳ צלעות קטנות לצד החזה לא חשיבי. ורש״י פי׳ (חולין נב א) דהנך צלעות קטנות לצד האליה לא חשיבי, א״כ מסתמא לא פליגי אהדדי נמצא דט״ו צלעות

בבהמה אורחי׳ הכי:

ולמנין החוליות בבהמה לא ניתן שיעור רק

בפ״ק דאהלות מנה י״א חוליות באדם, ולא ילפינן בהמה מאדם. ומדברייתא (חולין שם) מנה י״א מכאן וי״א מכאן ואמר רבי יוחנן בצלעות גדולות שיש בהן מוח, משמע אבל בצלעות קטנות אע״פ שיש בהן מוח או כשאין להו מוח אפילו גדולות ליכא קפידא. וכבר בא מעשה לידי כי האי גוונא בקהל׳ ברו״נא והתרתי. וכן שלחו לי מקהל׳ אולמו״ניץ ר׳ מתתיה ור׳ דוד מעיר בורביץ והתרתי להם והסכימו כולם עמי להתיר. גאם

ישראל מברונא:

וכשבאתי לפרא״ג הגיד לי יעקב טיריב״יץ כמה

פעמים אירע כן ביתי׳ הגדולים י״ב

(קלד) **משרת** בבית ראובן חלה חדש או ב׳

וראובן רוצה לנכות לו ימי חוליו. ונשאלתי, ורציתי לדמות לע״ע שחלה

שאינו צריך להשלים בפ״ק דקדושין (טז ב) דתניא מנין לבורח שצריך להשלים ת״ל ו׳ שני׳ יעבוד, יכול אפי׳ חלה ת״ל ובשביעית יצא לחפשי חנם. אלמא דחלה אינו צריך להשלים והוא דעבד עבידת׳ רוב ימי שכירותו או פלגא ופלגא, אבל חלה רוב ימי שכירות חייב להשלים, או מנכה לו מן השכירות, כדמסיק התם. וצ״ע במרדכי פ׳ הפועלים בתשוב׳ מהר״מ על המלמד. מיהו אם חלה ומ״מ עובד מלאכה קלה כגון מעשה מחט, וכה״ג מלמד שחלה ולומד מעט אך שאינו מבטל לגמרי היה נר׳ לפוטרו לגמרי כדמוקי לה בפ״ק (קדושין יז א) בעושה מעשה מחט, פי׳ מלאכה

אפי׳ חלה כל שש אינו חייב להשלים:

(קלה) **מעשה** בבחור אחד שמו ליוו״א מפס״או

שנדר שלא לשחוק עם שום יודי. והיה בנוי״שטט משומד עבר ה״ט יש׳ ושאל ליוו״א את מהר״ר איסר״לן אם רשאי לשחוק עמו. והתיר לו דמשומד לא איקרי יודי, אע״פ שחטא ישראל הוא (סנהדרין מד א) מ״מ לא איקרי יודי ולא חל עליו הנדר. וג״ל להוכיח ולהביא ראיה מפ׳ דסנהדרין, היהודים ופרש״י ז״ל שכל הכופר בע״ז נקרא יודי (מגילה יג א), אלמא משומד שכופר באלהי ישראל ומודה בע״ז לא נקרא יודי.

נאם ישראל מברונא:

(קלו) **עוד** מעשה שהקהל עשו תקנה שלא

לשחוק, אלא א״כ [ביום] שאין אומרים תחנה, ובחנוכה וכה״ג מותר לשחוק, והלילה אחר חנוכה, שאלו את מוהר״י מרפורק יצ״ו והתיר להם לשחוק, שלא הגיע לכלל איסור עדיין, ולא חל התקנה, אלא א״כ הגיע היום שאומר תחילה. שאלה קמא הגיד לי הח״ר איינ״ק לוי יצ״ו, ותניגא הגיד לי הח״ר יושע יצ״ו:

(קלז) **עוד** הגידו לי שמהר״ר אברהם הכהן

לא רצה להניח הבחורים לנגן הזמר אכלו משמנים על השלחן, לפי שמשמע כאלו

• (לי יעקב יצ״ו עמ״ש מרן הגאון המחבר ז״ל לקמן בסי׳ [קפ״ד]):

נתקן עפ״י ת״ח, וז״א כלל, שהרי כתב מהר״מ שסעודת חנוכה אינה סעודת מצוה, והזמר מתחיל אכלו משמנים כו׳ עד תמכור לצורך חנוכה, משמע

דסעודת מצוה היא:

(קלח) **נשאלתי** אם יש חילוק בתלמיד לרב

שלום עליך רבי או מורי.

ואם אב רשאי לומר לבנו מר:

והשבתי דאין חילוק כמה דוכתי בתלמו׳ (פסחים

קח א) כי הוינן בי מר, ותלמידי דרבה אמרו כן. ובפ׳ כל היד (נדה יד ב) דאמר מאי לאו בזקנותו, פי׳ תו׳ מדאמר ר׳ חייא לרבי אף אתה עשית כתם, ולא אמר לו אף אתה רבי, ומביאין ראיה מפ׳ מי שמת (ב״ב קנח ב) דאמ׳ ליה (נ׳ ענה) [בן עזאי] לר״ע שב אתה ולא אמ׳ לו שב מר, ש״מ דתלמי׳ חבר היה, אלמא אין חילוק:

(קלט) **והאב** יכול לומר לבנו מר כדאמרי׳

בפ׳ ערבי פסחים (פסחים קד ב)

דאמר ליה רב יודא לר׳ יצחק בריה שררותיה דמר ורבנותיה דמר גרמא ליה למר דלא נאמר שמעתתא מפומיה:

(קמ) **נשאלתי** מי שלומד בינקותא לפני אחד,

ואח״כ בזקנותו אם חשוב כרבו

או לא:

והשבתי דאינו כדין רבו אבל צריך לנהוג בו

כבוד • וראיה מפ׳ כל היד (נדה יד ב)

דר׳ יוסי היה רבו דרבי, כדאמרי׳ היאך מניחין דברי הרב ושומעין דברי התלמיד. ובפ׳ זה בורר (סנהדרין כד א) אילו ר׳ יוסי קיים היה כפוף ויושב לפני רבי, ואומר בתו׳ בשם ר״ת בבחורתו של רבי היה ר׳ יוסי גדול יותר ובזקנותו של ר׳ נתחכם ר׳ יותר מחמת רוב התלמידים. אלמא אע״ג דר׳ יוסי רבו היה מ״מ אח״כ לא חשיב כרבו ממש, וגם מר׳ חייא יש ראיה דתלמידו של רבי היה כדאמרי׳ בכמה דוכתי (ערובין צב א) ר׳ לא שנאה ר׳ חייא מנא ליה, ומ״מ לעת זקנותו א״ל אף אתה עשית כתם בפ׳ כל היד (נדה שם) ואומר תוספות דחשי׳ אח״כ כתלמיד חבר אלמא דלימוד

(13)

יהושע מקוטנה שנדפס בסוף ספרו „ישועות מלכו", שכתב: „בת גר תושב — לא אדע לכוון לשון רבנו, דמשמע דהיא בעצמה אינה גיורת־תושבת רק אביה, ולמה יהיה מותר לועלידה אחרי דהיא עובדת ע"ז. ולומר כיון דמצוה להחיותו, ועיין מ"ש רבנו בפרק י' מהלכות מלכים דיש לנהוג עמהם בגמילות חסד כמו ישראל, וכיון שהוא מצטער בצערה מותר לילדה בשבת, הוא חידוש גדול" עכ"ל. אם כן לפי דבריו מדובר כאן שהיא בעצמה לא היתה גיורת תושבת רק מחמת צער אביה לפיכך לא מחללין שבת עליה, אבל אם בעצמה היתה גיורת־תושבת אפשר שבאמת מחללין שבת עליה כיון שמצווין להחיותה, וצ"ע בזה. אלא שדברי הגאון מקוטנא צריכים עיון, דהא גם בפי"ב מאיסורי ביאה ה"ה, כתב הרמב"ם „והבא על בת גר תושב אין קנאים פוגעים בו". והרי שם קשה מאד לשון זה, דברור דמיירי שהיא בעצמה גיורת־תושבת, דאי לאו הכי וכי משום צערא דאביה נפקע קנאין פוגעים מדבת שהיא עובדת ע"ז, וצע"ג בזה.

והנה בספר „חמדת ישראל" קונטרס „גר מצוה", השלמת העשין לדעת הרמב"ן מצוה ט"ז, מביא מה שכתב הרמב"ן „שנצטוינו להחיות גר תושב להצילו מרעתו שאם היה נטבע בנהר... שנטרח בכל כחנו בהצלתו... וכל שכן מאחינו ישראל או גר צדק שאנו מחויבים לו בכל אלה והוא בהם פיקוח נפש שדוחה שבת והוא אמרו יתעלה: וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך" עכ"ל. וכתב על זה: „הנה מסתימת דברי הרמב"ן נראה לכאורה דגם בגר תושב המצוה כמו בגר צדק ובישראל, ופיקוח נפש שלו גם כן דוחה שבת. אמנם לפיענ"ד צע"ג אם גם בפיקוח נפש של גר תושב, מותר לעבור עבירה של תורה בהצלתו. והנה בהילול שבת אם להיתר שלו הוא מצד ושמרו בני ישראל את השבת חלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה זה לא שייך בגר תושב שאינו מוזהר על השבת ואדרבה הוא בכלל בני נח ששבת... ומטעם זה נראה לי דלדעת רש"י ז"ל, יבמות מ"ח, דגר תושב מחהר על שמירת שבת היינו משום דמחלל שבת כעובד ע"ז, א"כ נראה דמחהר רק שלא יחלל שבת אבל במצות עשה דשמירת שבת אינו מוזהר, א"כ לא שייך לומר עליו חלל שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה, כיון דאינו בקום ועשה לשמור את השבת, ואם ימות גם־כן לא יחלל את השבת. ולפי זה אפילו במקום סכנה אסור להציל עצמו בחילול שבת כיון דלא אצלו הסברא דושמרו. אך גם לפי טעמים אחרים שם ביומא פ"ה, מ„וחי בהם", ועוד טעמים שפיקוח נפש של ישראל דוחה המצוה שבתורה גבי ישראל אחר, מכל מקום נראה לי מצד הסברא, דלא שייך אלא בישראל דאחיו הוא ואמרינן חטא כדי שיזכה חבירך, אבל שיעבור ישראל עבירה להצלת גר תושב אינו נראה".

ואני מתפלא שנגע בחקירה זו של פיקוח נפש לענין גר תושב לעבור איסורין עבורו ולחלל שבת, ולא הזכיר את הרמב"ם בהלכות שבת ולא את דברי המאירי ביומא שהבאתי, וצ"ע.

ומפני שבירור אלו ההלכות: אם לאומות העולם בזמנינו יש דין גר־תושב, ואם על גר־תושב מותר לחלל השבת במקום פיקוח־נפש, נחוצים לנו מאד בנוגע לגישתנו לאומות העולם הן מצד מדינת ישראל והן מצד כל יחיד, כתבתי כל זה רק להלכה — להעיר ולעורר ולקיים „דרוש וקבל שכר" — **אבל בהחלט לא למעשה בשום פנים ואופן.**

הרה"ג ר' יהודה ארשון צ"ל

ישראל מומר לאור ההלכה

היות שעל פסק ידוע של שופטי שראל בנוגע למומר אחד שהוא ביקש להכיר אותו בתור יהודי אף שהוא המיר את דתו, ואמרו שעל פי דין תורתנו יכולים לקבלו מטעם ישראל אף על פי שחטא ישראל. והביא לזה סמך לענין תפיסת קדושין שפסק הרמב"ם בפרק ד' מאישות ובשו"ע דמומר תופס קידושין, ועוד לענין יבום והליצה שמומר זקוק ליבום ולחליצה. ויצא מזה תמונה מסולפת כאילו מומר שייך לכלל ישראל על פי דיני תורה. ומתוך חוסר התעמקות בהלכה פסקו מה שפסקו לענין דת ישראל ולפיכך אברר במאמרי באופן בהיר ע"פ הלכה מה הפירוש ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא, בנוגע לחיובים שאי אפשר למומר להפטר מזה, ובין שייכותו לכלל ישראל בתור חלק מגוף ישראל, ועל ידי זה למנוע מבוכה ובלבול הדעת בתוך כלל ישראל שומרי תורה ומצות.

הנה בתשובת מוהר"י מברונא סי' קל"ה כתב וז"ל: מעשה בבחור אחד שמו ליוו"א מפסא"ו שנדר שלא לשחוק עם שום יהודי והיה בנוישטאט משומד וכו' ושאל ליוו"א מהר"ר איסרל"ן אם רשאי לשחוק עמו? והתיר לו, דמשומד לא איקרי יהודי אף על פי שחטא ישראל הוא מכל מקום לא איקרי יהודי ולא חל עליו הנדר, ונראה לי להביא ראיה ממגילה י"ג שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי אלמא משומד שכופר באלקי שראל ומודה בע"ז לא נקרא יהודי, נאום ישראל מברונא עכ"ל.

ויש להבין מה היא הגדרה של ישראל, ומה היא הגדרה של יהודי, שלפי ר' ישראל מברונא ישראל הוא בן אבל לא יהודי. דהנה הש"ך פסק ביו"ד סי' קמ"א דמומר אם אנו רואין שעושה איסור אין בית דין מצווין להפרישו. והגאון הנפלא בעל אבני נזר יו"ד סי' קכ"ז הסביר סברת הש"ך באופן נפלא. וזה תוכן דבריו: דהנה היסוד דכל ישראל ערבים זל"ז ילפי' בשבועות ל"ט וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו, מלמד שכל ישראל ערבים זה לזה. והנה המהר"ל מפראג ביאר הטעם מה דאמרינן סנהדרין מ"ג הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם, למה נקוד לנו ולבנינו וכו' שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן, דברי ר' יהודה, אמר לו ר' נחמיה וכי ענש על הנסתרות לעולם וכו' אלא כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ענש על עונשין שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן ע"כ. וביאר טעם של ר' נחמיה וכן ההלכה דלא נענשו על עונשין שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן: דארץ ישראל מיוחדת לישראל והיא עושה את כל ישראל השוכנים עליה כאיש אחד, על כן כשבאו לארץ ישראל נעשו ערבים ע"כ. והוסיף האבני נזר דאף דעכשיו שישראל בגולה נשאר הערבות הטעם בזה אף שגלו ישראל ממקומם מכל מקום מקומם של ישראל בארץ ישראל, וכשאנחנו

14

בארץ אחרת נחשבנו גולים כי אין כאן מקומנו, רק מקומנו בארץ ישראל ומצוה לדור בארץ, ע"כ אנחנו עדיין חשובים כאילו כולנו בארץ ישראל אף שאין אנו בפועל בארץ ישראל, מכל מקום ארץ ישראל היא מקומנו. והנה מומר אף דאפילו חטא ישראל הוא, מכל מקום גוי הוא גם כן ועושה יין נסך, וקנאים פוגעים בו במומרת כמו בגויים, כמבואר בפוסקים באה"ע בענין מומר זוקק ליבום, ובדרישה דע"ז של מומר נאסר מיד ולא עד שיעבוד כישראל. וכיון שדינו כנכרי גם כן פשוט שיש לאו בו דלא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי, וכיון שאסור לדור בארץ ישראל אין ארץ ישראל מקומו כלל ופקע הערבות בעד המומר ואין לוז מהוראת הש"ך עכ"ל.

והנני להסביר את דבריו הנפלאים והעמוקים . דהנה הרמב"ם פסק בפרק י' מהל' ע"ז הל' ז' וז"ל: אין כל הדברים האלה אמורים אלא בזמן שגלו ישראל לבין עובדי כוכבים או שיד עכו"ם תקיפה על ישראל אבל בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם אסור לנו להניח עובדי כוכבים בינינו, ואפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה לא יעבור בארצנו אלא עד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח שנאמר לא ישבו בארצך אפילו לפי שעה וכו' עכ"ל. והנה הראב"ד השיג על הרמב"ם בתרתי, חדא דלאו דלא ישבו בארצך קאי רק על ז' עממים וכן הוא דעת רש"י גיטין מ"ה, ואפילו אם נניח שזה הלאו נאמר על כל עם העובד ע"ז זה רק ישיבת קבע אסור ולא לעבור לבד, ובאמת כן דעת הסמ"ג ועוד ראשונים דעובד ע"ז אסור לשבת ישיבת קבע בארץ ולא ישיבת עראי לעבור בסחורה.

והנה לכאורה שתי ההשגות של הראב"ד תלויין זו בזו, דאם נאמר דלא ישבו בארצך קאי רק על ז' עממים שפיר אפשר לומר דאסור להם לשבת רק ישיבת קבע, שהרי לא תחנם לא תתן להם חניה בקרקע קאי גם אשאר אומות, אם כן מה שחידשה התורה בז' אומות דגם ישיבה לבד בלא חניה בקרקע גם כן אסור, אבל אם נימא דקרא דלא ישבו בארצך קאי על עכו"ם אם כן ע"כ דלרבויי ישיבת עראי קאתי, דאי לאו הכי לאו דלא תתן להם חניה בקרקע למאי אתי, והרי ישיבה לבד אסור גם בשאר אומות. ובאמת מפרש הרמב"ם דכל טעם דלא תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע שאם לא יהיה להם קרקע ישיבתם ישיבת עראי היא, בכל זאת אם עכו"ם יקנה קרקע בארץ ישראל וישב בחו"ל ויהודים יעבדו הקרקע ברור שיהיה גם כן איסור לא תחנם למכור להם קרקע, ואפילו יעשו תנאי עם העכו"ם שלא ישתקעו בארץ גם כן יהיה איסור למכור להם קרקע, דהתורה אסרה מטעם דע"י שיהיה להם קרקע יש חשש שהם יקבעו מקומם בארץ ישראל, אבל התורה אסרה בכל אופן למכור להם, ואם כן יש הבדל בין איסור לא תחנם דאפילו הגוי לא גר בארץ אסור למכור לו, ובין הלאו דלא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך, דשם דוקא אם העכו"ם יושב בארץ, וזה ברור. ממילא אין הכרח דשתי השגות תלויות זו בזו, ודוק בזה. והנה לשיטת הרמב"ם מסולקת קושית הפני יהושע בגיטין, דהקשה שם למה לן קרא דלא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך דהרי בלאו הכי יש ל"ת על שבע עממים דלא תחיה כל נשמה. אבל לשיטת

הרמב"ם ניחא, דלאו דלא ישבו בארצך הוא בכל עמים עובדי ע"ז ולאו דלא תחיה כל נשמה זה רק בז' עממים.

וראיתי שמוכיחים כשיטת הרמב"ם מסוגית הגמ' גיטין מ"ה דתניא לא ישבו בארצך יכול בעכו"ם שקיבל שלא לעבוד ע"ז הכתוב מדבר ת"ל לא תסגיר עבד אל אדוניו כו' מאי תקנתא עמך ישב. והנה לשיטת הראב"ד ושאר הראשונים הסוברים דהלאו דלא ישבו בארצך בז' עממין קאי, כל הסוגיא אינה מובנת, דאם כן מגלן דאם קיבל שלא לעבוד ע"ז מותר בישיבה, דלמא בז' עממין אסור לשבת בארץ ישראל אפילו קיבל עליו שלא לעבוד ע"ז עד שיקבל עליו ז' מצוות בני נח, וקרא דלא תסגיר עבד אל אדוניו בשאר אומות הוא, מוכח מסוגיא זו כשיטת הרמב"ם דלאו דלא ישבו בארצך בשאר אומות גם כן מיירי. ועוד שהרי הרמב"ם פסק בפרק ח' מהל' מלכים הל' י' וז"ל: וכן צוה משה רבנו מפי הגבורה לכוף את כל באי עולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח וכל מי שלא יקבל יהרג ע"כ. וזה חידוש דין בדברי רבנו שאף שלא עבר על ז' מצוות רק אינו מקבל נהרג, והאחרונים חפשו מקור לדברי הרמב"ם, אבל בכל זאת כן פסק שם בהל' מלכים והראב"ד לא השיג עליו, אם כן הרי לתת עובד ע"ז לגור אצלינו בקביעות לא רק שאין לנו רשות אלא מצוה עלינו להורגו אם לא מקבל ז' מצוות בני נח וע"ז בכלל. ואם כן מה דכתיב לא ישבו בארצך זה רק ישיבת עראי ועל כל אומות העולם. איך שלא יהיה כן הוא שיטת הרמב"ם ויש הוכחות מגמ' כמו שהבאתי. וממילא כיון שמומר עובד ע"ז הרי אסור לו לשבת בארץ ישראל ישיבת עראי, ולפי דברי בעל אבני נזר נפקע ממנו דיני ערבות כי אין לו שייכות לארץ ישראל, ממילא אין זה רק שאסור לקבל אותו בתור ישראל להיות אזרח בארץ אלא שאפילו אסור לתת לו לשבת בארץ ישיבת עראי, וכמבואר באבני נזר שאין לו שייכות לארץ ישראל.

7 ⇐ והנה בהלכה יש לסווג את דין מומר לשני ענינים. מומר לא יכול להפטר מכל חיובי התורה והוא מחויב לקיים כל התורה, כמו שהסביר הרמב"ם באגרות השמד, זה רק מה שנוגע ביניו ובין הקב"ה, אבל בנוגע אם הוא חלק מכלל ישראל זה מבואר שלא, כי הרי המומר נפקע מדין עדות ואין לו שייכות לגוף ישראל.

והנה בעל העקידה בפרשת קרח פרק ע"ח העיר מה שאמר משה רבנו בתפילתו איש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף, ולכאורה כל ישראל ערבים זה לזה, והשיב על זה: כי כאשר המדה לקצוף על הכלל בחטא היחיד כעכן וזולתו, זה יהיה רק כאשר יהיה האחד ההוא נכלל בכללם ונקשר בקבוצם כי אז לא יאמר שחטא האיש ההוא לבדו אלא שחטא הכלל, כמו שלא נאמר שחלה ראשו או רגלו של פלוני או ידו אלא שחלה פלוני, אמנם כאשר החוטא ההוא פירש מן הציבור וכבר לקח עצמו לצד אחר לחלוק עליהם ולקנטרם הנה כבר יצא מכללם ולא יאמר עוד עליו שהחטא ההוא יהיה כללי, אלא שהוא כאבר הפורש מן החי שאין לו שום קשר עם גופו, והיתה הכוונה עצומה מאד האיש אשר יחטא מבלי שיהיה לו שום קשר ושיתוף עם הכלל כמו שהיה ענינו של קרח שלקח עצמו ונפרש מן העדה לחווק עליהם כיון שהם כגוף אחר שאין להם קשר בו, ולזה בא התשובה

15

מהקב"ה נכונה, כי כמו שהם פרשו עצמן מהכלל במחשבתם כן ינזרו הכלל מהם ויסתלקו מסביבותם בפועל עד שהחוטאים כציצים הפורשים מהגוף ההולכים להפסד וכלל הגוף ימלט. וזהו הטעם מה שנהגו בבתי דינים שבישראל לנדות ולהרחיק כל מאן דלא ציית דינא מכללם, כי אחר שהוא חוטא בנפשו ראוי להבדילו שלא יהיה חשוב מכללם כדי שלא יחשבו כולם כאיש אחד ויתפוס הכלל בשבילו, והוא מה שנהגו לומר בזה ושלום על ישראל מבלעדיו. כי החוט המקשר את הכלל ומעמידן לגוף אחד שהוא השלום המתווך ביניהם כמו שכתבנו בברכת כהנים וכו', שהוא יעמוד בריא וקיים בכל ישראל זולת האיש ההוא שהוציאו והגיחוהו מחוץ שלא יאחז בו ולא יתקשר עמו כדי שלא יקבלו נזק עבורו וכו' עכ"ל.

בעל העקידה מסביר לנו הענין של נידוי וחרם לענין שהוא לגמרי יוצא מהכלל ואין לו שום שייכות לגוף של עם ישראל. והמושג הזה שכל ישראל הם כגוף אחד וזה פועל הערבות, מובא בירושלמי נדרים פרק ט' הל' ד': ועוד אמר ר' מאיר פותחין מן הכתוב לא תקום ולא תטור וכו' אמר איך עבידא הוה מקטע קופר (פירוש היה חותך בשר) ומחת סכינא לידיה תחזור ותמחי לידיה (פירוש וכי אם היה חותך בשר בסכין וחתך הסכין ידו אחת יחזור ויחתוך את השנית, כך כיון שכל עם ישראל כגוף אחד אי אפשר לנקום בחבירו דזה הוה כמו שיד אחת תתנקם ביד השניה שחתכה) וכן מלא הרעיון הזה בכל חכמי ספרד באברבנאל ביהושע על מעשה עכן, וכן בתשובות הרלב"ח בזה. ולפיכך מוסברים היטב דברי האבני נזר, דמומר נפקע מערבות על פי המהר"ל שאין לו שייכות לארץ ישראל על פי הרמב"ם, אני לבד השוויתי את הרמב"ם בהל' ע"ז למומר, ואח"כ מצאתי זה באבני נזר ונהנתי מאד שכוונתי לדעתו הרמה והעמוקה. כי תלמיד חכם גדול בתורה שאל אותי אולי דין של הרמב"ם זה רק בגוי עובד ע"ז ולא בישראל מומר שאף על פי שחטא ישראל הוא, אבל כיון שמצאתי כבר זה באבני נזר אין אחר דבריו להרהר, כי דבריו נאמרו מתוך עומק דעת התורה.

ולפי זה מוסבר ההגדרה של ר' ישראל מברונא בתשובותיו שהבאתי לעיל, שהגדיר דאף על פי שחטא ישראל הוא בכל זאת לא נקרא יהודי, כי מי שכופר בע"ז נקרא יהודי מי שלא כופר בע"ז אינו נקרא יהודי, נראה לי מתוך מה שבירדתי שישראל נקרא מומר לגבי חובות שהוא יכול להפטר מזה כיון שהוא נולד יהודי ויש עליו כל מצוות התורה, אבל בנוגע שייכותו לכלל ישראל דזה הוא שם „יהודי" שזה על שם השבט והציבור וכלל ישראל אין לו שום שייכות לכלל ישראל ואינו נקרא יהודי.

וחוץ מזה אני רואה טעות גדול בדברי השופטים לומר שההיסטורי' העקובת דם בין ישראל להעולם הנוצרי לא נותנת להכניס אותו בכלל ישראל, אבל הדת אדרבה נגד זה, שנראה כמו שהדת של ישראל הוא נגד מציאות של תולדות דברי ימי ישראל, וזה שקר מוחלט, כי ההיסטורי' של עם ישראל היא תורה. ואדרבה אנו רואין מתוך יסודות התפילה שלנו איך שחז"ל שקדו על תקנת ישראל בכל דבר וכבר חזו ברוח קדשם את האסונות שהעם יסבול מהעולם הנוצרי ותקנו

ברכה מיוחדת בתפילת שמונה עשרה להרחיק אותם מכלל ישראל. דהנה ברכת ולמלשינים נקראת בהתלמוד שלנו על פי הדפוסים שלפנינו „ברכת המינים" וכן בדקדוקי סופרים וכן ברי"ף ברכה למינין, ותרמב"ם פרק ב' מהל' תפילה בימי ר"ג רבו האפיקורסין בישראל והיו מצירין לישראל ומסיתין אותן לשוב מאחרי ה', וכיון שראה שזו גדולה מכל צרכי בני אדם עמד הוא ובית דינו והתקין ברכה אחת שתהיה בה שאלה מלפני ה' לאבד אפיקורסין וקבע אותן בתפילה כדי שתהיה ערוכה בפי כל ע"כ. גדולי הראשונים גילו לנו מי היו המינים האלה שהיו מצירים ומסיתין לישראל. בספר האשכול לרבנו אברהם בר יצחק חותנו ורבו של הראב"ד בהל' תפילה כתב: וברכת המינים ביבנה תקנוה, משום דאשווה טעותא דהני מיני, דמדאצטלב חייבא עד שחרב הבית מאה ושלשים וחמש שנה ובתר כן לאחר שחרב הבית היה ר' גמליאל נשיא בר פלוגתא דר' יהושע וכו' וכיון דאוושא מיני באותן הימים ואתאחד בהדייהו מלכות חייבת משום הכי חשש ר' גמליאל ובית דינו וכל סיעת חכמים דהוה התם ותקנו ברכה זו על מפלתן וכו' ע"כ. וכן בהלכות גדולות במהדורת חברת מקיצי נרדמים כן, וז"ל: וברכת המינים בתר ישו פנדירא הוא שאיתקן דנפישי להו מינים, ובדפוסים שלנו נשמט מפני הצנזור, וכן בספר הפרדס לרש"י וכן בארחות חיים לחכמי לוניל הל' תפילה סי' י"ז וז"ל: וכתב הבה"ג שזה היה אחר המעשה עכ"ל. מכל זה אנו רואין איך שחז"ל הרגישו בסכנה וריחקו אותם מתוך כלל ישראל שלא יהיה להם שם ושארית בדברי ימי עמנו, ואין צריך לפנים כי כל מי שיש לו הבנה בדברי הראשונים יראה את התפיסה לא נכונה שתפסו השופטים בזה בנוגע לדת ישראל.

ועיין במהרשד"ם אבן העזר סי' שמאריך לחלק בין מומר לע"ז ולחלל שבתות דאז הוא גוי גמור ובין מומר לשאר עבירות, ובזה הוא מסביר דברי הראשונים דמומר שקידש אין חוששין לקדושין, ועיין בשו"ת הרדב"ז חלק א' סי' שנ"א: דקדושי מומר לאו דאורייתא ניהו אלא משום חומרת איש אמרו כן דמדין תורה הוא כעכו"ם לכל דבר. ועיין בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' כ"ב באריכות שם בתשובותיו, וחולק שם על הבית יוסף והוכיח סתירת דבריו מהל' יבום לסי' מ"ד לענין קידושין ומחלק גם כן בין מומר לע"ז שע"ז מדברים הגאונים שאינו זוקק ליבום דבזה יצא מכל לישראל, והביא סמך מיבמות לענין עשרת השבטים דלא זזו משם עד שעשאום כגויים גמורין לכל דבריהם, וילפינן זה מבנים זרים ילדו, ומה עדיפותא דזרע מרעים בנים משחיתים מבנים זרים. עיי"ש באריכות בדבריו. ועיין בחתם סופר אה"ע סי' ע"ג במומר שקיבל ע"י כומר ששם גם הרמב"ם יודה שלא יזקק ליבום עיי"ש.

ועיין החתם סופר בהגהותיו על ש"ע או"ח כ' ל"ט ס"ק ד' שמחדש שם שיש כח בכלל ישראל להוציא המורדים מכלל האומה ויחזרו לגוים גמורים אף להקל, וכבר לדבר ראה ויתר גוים שהתיר להם ז' מצוות אע"ג דלאו ראיה, גמורה, וכן הוא רוצה לומר על מסור וכותים, והביא סמך לזה ממה שמצינו אצל עזרא הסופר: יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה, משמע שהוציאם מכלל ישראל עיי"ש בדבריו הנפלאים. ועיין בקרן אורה סוף פ"ק דיבמות דלבית דין יש כח

כזה עיי"ש. איך שלא יהיה לענין מומר לע"ז בנוגע לתפיסת קידושין ויבום וריבית, בכל זאת לא נחשב לחלק מכלל ישראל רק מהחיובים שלו לא יכול להפטר כמו שהוכחנו לעיל והכל ברור.

והנה זה מבואר דהנוצרים יש להם דין עובדי ע"ז שהם מאמינים בשיתוף, כמבואר ברמב"ם פרק ט' מע"ז הל' ד': אדומים עובדי עבודה זרה הם ויום ראשון הוא יום אידן לפיכך אסור לשאת ולתת עמהם וכו' ע"כ. נוסח זה לא נמצא ברמב"ם שלנו מחמת הצנזור, אבל בדפוס רומי משנת ר"מ שיצא בצילום ע"י מוסד הרב קוק מפורש זה, וכן הביא מהר"ץ חיות זה. ואפילו לפי שיטת הרמ"א או"ח סי' קנ"ו דאין בני נח מצווין על השיתוף, זה רק לדידן אבל אנו מצווין על זה ואסור שיגורו בינינו בזמן שיד ישראל תקיפה. ועיין בנודע ביהודה מהדורא תניינא חלק יו"ד סי' קמ"ח דמפרש דברי הרמ"א באופן אחר דרק לענין שותפות ושבועה נאמרו דבריו, אבל בעצם הדין סובר הרמ"א דגם בני נח מצווין על שיתוף. ועיין בספר מור וקציעה לאדוננו הגאון ר' יעקב מעמדין סימן רכ"ד שיצא בחידוש שאפילו עכו"ם לא מצווה על שיתוף זה רק בחוץ לארץ אבל בארץ ישראל שהיא נחלת ה' צבי לכל הארצות מורשה לעם ה' ומיוחדת לעול מלכות שמים אינה סובלת עובדי אלילים להתיישב עליה, וכן הסכים עמו הגאון מהר"ץ חיות סוף חלק א' עטרת צבי שבארץ ישראל גם עכו"ם מצווין על שיתוף, ודר"ק.

אהבת רעים

כתב הרמב"ם בפירוש המשניות פרק חלק בהיסוד השלשה עשר וזה לשונו: „וכאשר יאמין האדם אלה היסודות כלם ונתברר בה אמונתו בהם, הוא נכנס בכלל ישראל ומצוה לאהבתו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שצוה השי"ת איש לחברו מן האהבה והאחוה, ואפילו עשה מה שיבול מן העברות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע, הוא נענש כפי חטאיו אבל יש לו חלק לעולם הבא" וכו' עכ"ל.

וכן מוכח בשבת דף קט"ז דקרא הלא משנאך ה' אשנא מיירי בכופרים בעיקרי הדת, דאמר ר' טרפון אקפח את בני שאם יבאו לידי שאני אשרוף אותם ואת האזכרות שבהן וכו' שהללו מכירין וכופרין, והללו אין מכירין וכופרין וכו' ועליהם אמר דוד הלא משנאיך ה' אשנא ובמתקוממיך אתקוטט, תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי, עכ"ל הגמרא.

והנה לכאורה מה שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות דהעובר עבירה מחמת התגברות התאוה בכל זאת מצוה לאהבו, זה נגד הגמרא פסחים דף קי"ג ע"ב שנאמר שם כי האי גוונא דחזיא ביה איהו דבר ערוה, רבי נחמן בר יצחק אמר מצוה לשנאו שנאמר יראת ה' שנאת רע. וכן הרמב"ם ביד החזקה פרק י"ג מהל' רוצח הל' י"ד פסק גם כן כהגמרא בפסחים וז"ל: השונא שאמר בתורה לא מאומות העולם הוא אלא מישראל, והיאך יהיה לישראל שונא מישראל והכתוב אומר לא תשנא את אחיך בלבבך? אמרו חכמים, כגון שראהו לבדו שעבר עבירה והתרה בו ולא חזר, הרי זה מצוה לשונאו עד שיעשה תשובה וישוב מרשעו וכו' ואע"פ שעדיין לא עשה תשובה אם מצאו נבהל במשאו, מצוה לטעון ולפרוק עמו ולא יניחו נוטה למות, שמא ישהה בשביל ממונו ויבא לידי סכנה והתורה הקפידה על נפשות ישראל, בין רשעים בין צדיקים וכו'. אם כן, אנו רואים שדברי הרמב"ם בפירוש המשניות וביד החזקה, לכאורה סתרי אהדדי?

ובחינוך מצוה רל"ח כתב: אבל בשנאת הרשעים אין בו איסור אלא מצוה לשנאותם אחרי שנוכיח אותם על חטאתם כמה פעמים ולא רצו לחזור בהם שנאמר הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט עכ"ד. והנה ברמב"ם ובחינוך מפורש עוד תנאי בזה, דהא דאמרינן בעובר עבירה מצוה לשונאו דוקא בהתרו בו ולא חזר, או כלשון החינוך: אחרי שנוכיח אותם, אבל בעובר עבירה בלי שהתרו בו מצוה לאהבתו. ולפי זה, לכאורה, אין סתירה מפירוש המשניות ליד החזקה, שביד החזקה מיירי הרמב"ם מפורש בהתרו בו ולא חזר, ולפיכך מותר לשונאו אבל בפירוש המשניות מיירי בלא התרו בו ולא הוכיחו אותו, ולפיכך מצוה לאהבו ולרחם עליו.

אבל מפשטות פירוש המשניות לא נראה כן, שמחלק שם ביסוד הי"ג בין המאמין בשלשה עשר העיקרים אף שעבר עבירה, שהוא בכלל ישראל ומצוה לאהבו ולרחם עליו, ובין הכופר בי"ג היסודות שיצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות ומצוה לשונאו ועליו נאמר הלא משנאיך ה' אשנא, הלא מוכח מפורש מזה דמחלק הרמב"ם בין שני הסוגים האלה, שהעובר

(17)

יחזר וימכור ליסראל כך כ' הרא"ש: (ד) מקום שנהגו שלא למכור. פירוש שנהגו על הרגיעה. ובנהמה גסה הטעם שמא יטלילנה לעובד כוכבים או יקריבנה ועניד בה מלאכה בשבת ועבר עליו דהא הכהמה של ישראל היא ל"ש משום נסיונו דזמיגין דזבניה ויהליה סמוך לקיעה שמתה בע"ש ואיל תא כסא ויסלה ומעי לקלא ואזלה מתמהיה וניחא ליה ומל מתמר מחר בהמתו בשבת. וכ' הטור בשם הרמב"ן בשמורה לטבח ודלי לשחיטה ומוחר ולבשל חדמה ודלי למלאכה ואסור ולכתרה קשיין הדיוקים מהדי דמי שליגו לא טבח ולא בשל חדמה דייקינן מריש לתמרא ומסיפא לקולא ומדל' פירוש דעיקר כוונתו דאלינו בחר דיריס כין לקולא כין לחומרא דהייגו אם הוא עבח ורוכח דאלמא זבני למלאכה אלינן בחרים לקולא וכן לסיפר אלינן לחומרא אבל במי שליגו לא טבח ולא בשל חדמה אלינן בחר רוכח לחתי זבני ומכי מוכח בדברי הרא"ש מתיבא ב"י ובפרישה

(ב) יכולים לקנות בשקום אחר מותר (ג) לאסור לכם לאכול כל דבר (מרדכי פ"ק דעבודה כוכבים) (ד) ויש (ה) מתמיהין ד' ונהגו להקל כסברת הראשונה וכל בעל נפש חמיר לעצמו (ו) (כ"ן שם וכמוס' ותשו"י והגמ"י פ"ק דשבת לדעת הרב): ב "אם העובד כוכבים מחבר אחד דברים המיוחדים לאילים ומערים לכלול דברים אחרים עמהם כדי שלא יבינו שקונה לצורך אלילים אסור למכרם לו: ג [ט] "אסור למכור (ו) שעוה לעובדי כוכבים ביום חגו:

הגה שדרכו לעשות נרות לעבודה כוכבים [יא] אבל בשאר ימים שרי (מרדכי פ"ק דעבודה כוכבים) ועיל סוף סימן קל"ט:

ד (ד) "מקום שנהגו [ט] שלא למכור (ז) בהמה דקה לעובד כוכבים אין מוכרין ובב"מ אין מוכרין להם "ולא לישראל החשוד למכור להם "בהמה גסה [יב] "אם

שהוא קונה אותם ג (ב) (א) לסחורה מותר [ג] וכן אם אומר שצריך אותם לדברים אחרים והישראל יודע שכברירו כן הוא מותר "ודברים שאינם מיוחדים לה מכרים אותם סתם ואם פירש העובד כוכבים שהוא קונה אותם לאילים אסור למכור לו [ד] אלא אם כן פסלן מלהקריבן לאילים:

הגה [ה] אסור למכור לעובד כוכבים מיס כשידועים שבולה לעשות מהן מיס לסמכיל (בתה"ו י"א): ד "היו מעורבים דברים המיוחדים עם דברים שאינם מיוחדין כגון לבונה שחורה מכר הכל סתם ואין חוששין שמא ילקט הזכה לברה לאילים וכן כל כיוצא בזה:

ה הגה [ו] ודוקא לתן עבודה כוכבי' [ז] לו לעובד כוכבים מתוקנו שיקריב לבונה לעבודת כוכבים אבל ה (ד) לכתם עובד כוכבים שרי

ו [ח] "ל"ה הא לאסור למכור להם דברים המיוחדים לעבודתה היינו דוקא לם לין לכם מתרים כיוצא בו לו אבל יכולו לקנות בשקום אחר אבל אם

ב) יכולים לקנות בשקום אחר מותר (ג) לאסור לכם לאכול כל דבר (מרדכי פ"ק דעבודה כוכבים) (ד) ויש (ה) מתמיהין ד' ונהגו

ב "אם העובד כוכבים מחבר אחד דברים המיוחדים לאילים ומערים לכלול דברים אחרים עמהם כדי שלא יבינו שקונה לצורך אלילים אסור למכרם לו:

ג [ט] "אסור למכור (ו) שעוה לעובדי כוכבים ביום חגו:

הגה שדרכו לעשות נרות לעבודה כוכבים [יא] אבל בשאר ימים שרי (מרדכי פ"ק דעבודה כוכבים)

ד (ד) "מקום שנהגו [ט] שלא למכור (ז) בהמה דקה לעובד כוכבים אין מוכרין ובב"מ אין מוכרין להם "ולא לישראל החשוד למכור להם "בהמה גסה [יב] "אם

כתיב י"ז ויש מ"ו כתב כדברי הסוס' רפ"ק דעבודה כוכבים ובמרדכי י"ב מ"ל כתב כדברי הסוס' רפ"ק דשבת אלא דלא כתב דלא ידע מיהו אם לא לכתוב לא לכתוב לא לכתוב

אבני הלכות שו"ת סימן קכה קכו עבודה זרה נזר

סימן קכו

ב"ה יום ה' ב' סיון מ"ו למטמונים תרנ"ו פה סאבאטשאב.

שוב"ט לכבוד אהובי הרב החו"ב מו"ה ישראל פנעיאל הלוי נ"י אבד"ק גלאוונא.

דבר המומר אשר דרכו לאכול בשר אחוריים דוקא. והמשרתת לוקחת עבורו בשר אחוריים מן הכשרות ומן הטריפות ויהודים מכרו לו עד עתה באשר חשבו שהוא עכו"ם. ועתה מודע להם:

א) **הנה** בדבר יש מחמירין שכתב רמ"א (סי' קנ"א) כתב הש"ך דמומר אין ב"ד מצווין להפרישו. ואחרונים פקפקו. ותירוץ הד"מ פליאה דעת ממני שהוא כתב דבמזיד אין מצווין להפרישו. והרי בקרא דוקדשתו שאש לא רלה דפנו. ובמ"ע מכין אותו עד שתצא נפשו. ומסתמא ה"ה בל"ת כשעדיין לא עבר. ואם תאמר שכל זה אם בידם להכריח החוטא שלא יעבור. אבל אם אין בידם רק ליקח החפץ ממנו שלא יוכל לעבור אין מחויבין. גם הא ליתא שהרי כתב הר"ן גבי פריעת בע"ח דעד שאתה כופהו בגופו כופהו בממונו. ואולם בהא דהר"ן אין הכל מודים לו. עי' רמב"ן סוף ב"ב. אך י"ל דמ"מ ביסוד זה שמייבין אף להברית במצוה מודה לר"ן. רק שכ"ל דכיון דפריעת בע"ח מצוה לבד. אם יבואו נכסי לזה למצוה בלי דעת הלוה לא יקנה המצוה):

ב) **אך** עיקר יסוד יש מחמירין שמקורם מתוס' ריש שבת דבמושיע חפץ לחבירו העומד ברבות אחרת להוליאו שמה אף אם בלעדיו הי' יכול ליקח החפץ מ"מ אסור להושיע לו שהרי אפי' להפרישו הוא מחויב. ומזה הוכיחו דלא מהני מה שיכול להשיג ממקום אחר. ואינני מבין זה דהתוס' מיירי בחפץ שאם יקח והעומד באותו רשות שהחפץ שם הוא את החפץ שוב לא יוכל האחר להוליאו. רק בלפני עור אינו עובר כיון שאם לא הי' עושה שום מעשה הי' יכול להוציא ואין הוא עושה המכשול. אבל מ"מ הא מחויב ליקח החפץ בעצמו שלא יוכל האחר להוליאו. אבל אם אין בידו למוצאו מזה שלא ישיג במקום אחר. למה יהיה מחויב להפרישו מזה. שהרי ס"ס ישיג ממקום אחר:

ג) **אך** את זה ראיתי לריטב"א ע"ז (ו:) דהיתר שאינו בתרי עיברי נהרא לענין לפני עור ל"ת מוכשל כו'. מ"מ אם תבע בפירוש לאיסורא נהי דמשום לפני עור ליכא אבל איסורא איכא משום מסייע ידי עוברי עבירה וכו' כל שאנו מתנין לו לעשות איסור. ולא עוד אלא שמייבין למחות בידו דכל ישראל ערבין זל"ז. וכ"ש שאסור לגרום להם לעשות שום איסור. הנה מבואר מדבריו דלא מהני אפי' יכול להשיג במקום אחר. מ"מ מלד ערבות אנו מייבין למוצאו מזה וכ"ש שאסור לסייעו. אך לאחר העיון דברי הש"ך נכונים מאד. דהנה יסוד הערבות הוא בשבועות (ד' ל"ט.) וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכל ישראל ערבין זה לזה. ומוקי לה בשיש בידו למחות ואינו מוחה. והנה קי"ל מומר מוחר להלוותו בריבית. ומקור הדברים בבה"מ בשם רמב"ן (שער מ"ו ח"א אות ה') משום דמומר לא מקרי אחיך עי"ש. וכיון דלא נקרא אחיו וערבות ילפי' מקרא דבאחיו. אינו ערב בעד המומר:

ד) **ועוי"ל** אף לקלת פוסקים האוסרין להלוות מומר בריבית. מ"מ יש מקום להתיר עפ"י דברי

ב) **ונראה** דהנה בסברת רבינו אפרים דשכירות קונה קלת מלינו לה סייעתא ותיובתא. סייעתא מהא דב"ק (דף ל.) המוכר עבדו ע"מ שישמשנו שלשים יום ר"א אומר שיהם אינם בדין יום או יומים. אמר רבא מ"ע דכתיב כי כספו הוא המיוחד לו. ופסקו כן הפוסקים אף דקי"ל קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי. מ"מ חשיב קלת שלו. דמה"ט אין הלוקח בדין יום או יומים. וה"ה בשוכר לעשות בה מלאכה לזמן דשכירות ליומא ממכר הוא. הא סייעתא:

ג) **תיובתא** מהא דשבת (קל"ה:) יליד בית נימול לא' היכי משכחת לה אר"י בלוקח שפחה לעובדה. לאו דומיא דלכם הוא הואיל ואין לו חלק באמו. ומקשה הגיחא למ"ד קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי. אבא למ"ד כו' הנה דלמ"ד קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי. חשיב שאין לו חלק בה. וה"ה שכירות דאין לו בה קנין אלא לזמן דהוא קנין פירות. וא"כ לריך לישב סתירות הסוגיות דב"ק ודשבת. והנה. עיין תוס' ב"מ (ל"ו.) ד"ה בעל וז"ל א"כ אפי' למ"ד התם כקנין הגוף דמי היינו משום שמשייר המוכר לעצמו פירות בעין יפה אבל בעלמא לא. המגיה):

ד) **ונראה** דוקא עבד דאפי' בעליו גמורים אין להם בו אלא פירותיו. דהיינו מלאכה. אך לא גופו ממש. ע"כ מי שיש לו בו קנין חשמים לזמן חשיב שיש לו חלק בו. אבל בהא דשבת בקונה שפחה לעובדה. הרי בעלי' ממש יש להם קנין בה להשתמש בה בגופה. ולוקח זה לא יוכל להשתמש בגופה כלום. רק בולדה. לא חשיב שיש לו קלת קנין בגופה. ודוקא מי שיש לו קנין להשתמש לזמן הוא דחשיב קנין קלת. דקנין זה שיש לבעליו בה גם הוא יש לו חלק. משא"כ באינו יכול להשתמש בגופו כלל:

ה) **ונשוב** לדברי רבינו אפרים בשוכר בית מגוי לזמן דבית להשמים קאי. ושוכר נמי יש לו רשות להשתמש בה לזמן חשיב קלת קנין. וכן שוכר בהמה עמאה לזמן. שגם בעלי' אין להם בה רק למלאכה. ואף שיכול למוכרה לבכרים לאכילה. מ"מ עיקר שוי' למלאכה). והרי השוכר יש לו ג"כ קנין למלאכה לזמן חשיב שיש לו בה חלק. ע"כ אם חמר בה תייב חטאת. אבל השוכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה. משום דפרה לאכילה קאי וקנין שיש לבעלים בגופה ממש לאוכלה. אין לשוכר בזה שום זכות לא חשיב אף קלת קנין. כהא דשבת בשפחה דעיקר זכות למלאכה. וכיון דלוקח אין לו שום זכות למלאכה רק לעובדה חשיב שאין לו זכות. ה"נ בזה:

ו) **ומדוקדק** מה דנקט פרה ולא בהמה סתם. והרמב"ן באמת העתיק בהמה. אך לר"א אחי שפיר דנקט פרה. להורות דוקא בהמה טהורה. ואני מסתפק לענין שבת. אף ששכר פרה יתחייב משום מחמר. דאיסור מחמר ושביתת בהמתו שהיא במלאכה. אפשר תלוי במי שהוא שלו למלאכה. ואם נאמר כן יבואו דברי ר' אפרים בלי גמגום. ומ"מ דייק הש"ס שפיר מהא דשוכר פרה דשכירות לא קניא לגמרי דאי קני לגמרי משום דבתר השתא אזלינן. פרה נמי השתא אין יכולין בעלי' לאוכלה כל זמן שמושכרת לשוכר. ודו"ק היטב:

דברי מהר"ל מפראג ז"ל בביאור טעם שלא נתערבו ישראל זה לזה רק אחר שעברו את הירדן וביאר מהר"ל ז"ל דארץ ישראל מיוחדת לישראל והיא עושה את כל ישראל השוכנים עלי' כאיש אחד ע"כ כשבאו לא"י נעשו ערבים עכ"ד. והנה זה פשוט דאף עכשיו שישראל בגלות נשאר הערבות. והטעם ברור דאף שגלו מ"מ מקומם של ישראל בא"י וכשאנחנו בארץ אחרת נחשבנו גולים כי אין כאן מקומינו. רק מקומינו בא"י ומלוה לדור בא"י. ע"כ עדיין חשיב כאילו כולנו בא"י אף שאין אנו בפועל בא"י. מ"מ זה מקומינו. והנה מומר אף דאפי' חטא ישראל הוא. מ"מ גוי הוא ג"כ. ועושה י"ל. וקנאים פוגעים במומרת כמו בגוי' כמבואר בפוסקים בהע"ז בענין מומר זוקק ליבום יע"ש. ובדריסה דע"ז של מומר נאסר מיד כמו ע"ז של נכרי. וכיון שדינו כנכרי ג"כ. פשוט שיש בו לאו דלא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי. וכיון שאסור לדור בארץ ישראל אין א"י מקומו כלל ופקע הערבות בעד המומר. ואין לזוז מהוראה הש"ך:

ה) **אך** יותר חשש מה שכל מוכרי בשר ישראלים ואם לא ימכור לו שוס ישראל לא ישיג ממק"א הגם ש"ל שישיג מעיר אחרת. הנה כשקונה בשר לסעודת היום ואם יקנה מעיר אחרת לא יבא רק למחר נמלא שסעודת היום כקאי בתרי עיברי נהרא דמי. הגם שאם נאסור לו יקנה בכל יום לצורך מחר ויאכל טריפה בכל יום כמו אם ימכור לו הישראל. מ"מ א"א להתיר לו שאם נתיר לו ודאי לא קנה אתמול מעיר אחרת לצורך היום. וטוב הוי צורך היום כאילו קאי בתרי עיברי נהרא:

ו) **וי"ל** עוד שאפי' יכול להשיג בו ביום יש לאסור מחמת טעם אחר. שהרי ידוע שרוב טריפות מחמת טירכא והם רק ספק טריפה. וי"ל שמא בשר זה טריפה ואולי הבשר טריפה שישיג ממק"א בחמת יה' כשר. מיהו בהא יש להתיר משום ס"ס. שמא בשר זה כשר. ואח"ל טריפה שמא בשר אחר שהי' משיג הי' ג"כ טריפה. אך מ"מ הא יש לאסור מחמת טעם הראשון:

ז) **אך** שיש לדון מחמת שמצוי לו לקנות במקומו דבר אחר. ואם לא ימכרו לו בשר יקנה דבר אחר. ולדברי האומר דבטמאים יש איסור נבילה ג"כ פשיטא דמותר. אך לנמה דקי"ל אין איסור נבילה חל על איסור טומאים יש להסתפק כיון דאותו איסור עצמו לא יקנה ממקום אחר. מ"מ מסתבר להקל כיון דמ"מ חזיר מחזיר איסורא עפי דאית בי' תרתי. איסור חזיר ואיסור נבילה. אף דאין איסור חל על איסור. מ"מ בבריאות כה"ג קובבין אותו בין דשעים גמורים כדאיתא פרק ד' אחין. א"כ מה מכשול הוא נותן. אדרבא מיקל איסור ממנו:

ח) **אך** מ"ש כבודו להתיר למכור לו בשר אחוריים מן הכשירות משום דבידו לנקר. ואף אם אינו מנקר איהו לא ספי לי' איסורא רק הוא לעצמו. דומה למוכר לו אווז חי אף שידוע שלא ישחטנה. הנה נוף הסברא באווז ראוי' לאומרה והיא כתובה בהשו' אמונת שמואל (סס"י י"ד) וז"ל עוד יש לצדד להקל דכיון שאין הגוי עושה איסור מיד ויכול ליתן לשחוט לישראל ולא יהי' אבמה"ח לדעת הרשב"א וכו'. א"כ אף כשנחר אז מתה אח"כ אין הישראל מכשילו אלא הוא מכשיל א"ע שלא הניחו לשחוט ושרי למכור

לו וליתן עכ"ל. אך הנה לא ברירא לו סברא זו וכתבה רק בלשון יש לצדד וצריך ערבא לריך ומאן לימא לן שאם אינו מולא המומר לקנות במק"א דשרי למכור לו. ובתוס' (ס"פ אר"ק) דאסור להושיט דבר הטעון שחיטה לקטן שמא ימות ויאכלנו. וכ"ש בחתיכה שחיטה מוקרת שהחלב שבה אין לו שום היתר והוא מכר לו גם החלב. אין שום מקום להתיר בזה:

ט) **גם** על היתר בעל חוות יאיר משום שמוכר למשרתת והמשרתת נותנת לו. לעל"ד אין לסמוך כלל כי בגמ' לא מצינו רק במוכר לאחד שיש לחוש שמא ימכור לחשוד. אבל לא אם בודאי יתנו לחשוד. וי"ל דחשיב לפני ממש. אך עמ"ש למוכר לו חלק פנים מן הטריפות לעל"ד יש לסמוך להתיר. אבל חלק אחוריים שיש בו כזית חלב בכמה מקומות. הגם שיש לצדד עפ"י שיטה הר"ן בשבת דקיל מגבילה משום דגבילה כמה איסורים. והא"ל אם יאכל מזיר יהי' הכל איסור משא"כ אם ימכור אחוריים מן הכשירה לא יעבור רק על החלב שבו. הנה גם דברי הר"ן ההם אין הכל מודים לו:

הרו"ש הק' אברהם.

סימן קכז

ב"ה יום ערב ר"ה תרנ"ה לפ"ק.

שוב"ט לכבוד הרב ההו"ב מו"ה חיים דוד נ"י מו"ץ דק"ק גראדזיסק.

א) **דבר** חלב הנחלב בשבת ויו"ט אם מותר להאכילו לקטן ולחולה שאין בו סכנה. הנה באו"ח (סי' שכ"ח) ברמ"א מותר לומר לגוי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול דאורכי קטן כחולה שאין בו סכנה. וכתב מג"א וה"ה להאכילו מוקלה בידים. ובפרמ"ג מבואר הטעם משום דאיכא תרתי לטיבותא. שהוא קטן וי"א שמותר להאכיל לו איסור דרבנן. ועוד שדינו כחולה שאין בו סכנה כשאין מה להאכילו:

ב) **וכבודו** הקשה מדברי ש"ך (יו"ד סי' פ"ח) דאסור להחזירו לינק אם אין בו סכנה אף דאיכא תרתי לטיבותא. ולי ברור דיש חילוק בין דבר שעיקרו מדרבנן. או יש לו עיקר בדאורייתא. דהנה בתשו' הרשב"א (סי' ל"ב) ראייתו דמותר להאכיל איסור דרבנן לקטן מהא דרב ספרא זרע בשותא בכרמא ע"י קטן. ושם מבואר דבא"ל הי' וחשיב אין לו עיקר מן התורה. כמו תרומת חו"ל דמבטלה ברוב ואוכלה בימי טומאתו מה"ט ועיין בעור (סי' ל"ט) בשם הרשב"א. וע"כ ה"ה מוקלה דחשיב אין לו עיקר מן התורה כיון דקי"ל מוקלה דרבנן ואין שום דבר מוקלה אסור מה"ת. משא"כ חלב אשה שגזרו אטו חלב גמל חשיב יש לו עיקר. כמו שמצו של גיד שגזרו אטו גיד עצמו או אטו חלב עשאוהו חכמים כחלב וגיד עצמו עיי"ש בב"י בשם הרשב"א. וכלאי כרם בא"ל אף אא"ל שגזרו אטו כלאי א"י מ"מ חשיב אין לו עיקר כיון שבא"ל אין שום כלאים נוהגים. וכ"ש מוקלה שלא גזרו אטו מלאכה כלל דחשיב אין לו עיקר:

ג) **אך** עוד י"ל דכלאי כרם בא"ל לא גזרו אטו כלאים שבא"י. שהרי בתרומת א"ל מבואר בפוסקים כיון שאיסורו מגזירה אטו תרומה א"י לא גזרו אלא במקומות

חלק א'

(21)

פימן רלה

בענין קבורה לאשה שנספחה לאמונת קריסשטיין סייענס ויש קצת סימן שחזרה בתשובה

ו' ניסן תשט"ו

מע"כ ידידי הנכבד הרה"ג מהר"ר משה ישכר גאלדבערג שליט"א.

הנה בדבר האשה אשר נספחה לאמונה נוצרית בשם קריסשטיין סייענס שאחד מהעיקרים שלה הוא שאסור להתרפאות ע"י רופאים אלא בתפלות לאותו האיש ועתה מתה שמסתפק כתר"ה אם היה מותר לקוברה בקברות ישראל משני טעמים א) דיש אולי להחשיבה לשוטה משום שאמונה זו היא ענין שגעון כיון שאוסרת להתרפאות אף שרואים שתפלתם לאמונה שלהם אינה מועילה כלום. ב) שהוברר לו שג' שבועות קודם מיתתה נתרצתה להתרפאות אצל רופאים וליכנס לבית חולים שזהו נגד עיקר אמונתם א"כ נתחרטה בה ויש להחשיבה כשבה בתשובה.

והנה בטעם הראשון שהאמונה הוא ענין שגעון לכן יש להחשיבה לשוטה, פשוט שאינו כלום דכל עובדי ע"ז לעץ ואבן וכדומה הם רק עניני שטות ומ"מ מתחייבין מיתה ונהרגין אלמא דכל דבר שאדם עושה ומחזיק כן מצד שמאמין בזה אף שהוא נגד השכל אין זה מצד טרוף הדעת אלא דאף אנשים פקחים יש שמתחילין להאמין בעניני הבל ע"י הסתה ברוב הפעמים, וגם לפעמים רחוקים גם טועים בעצמן מאיזה דבר שנדמה להם בחלום וגם בהקיץ ואחרי שכבר התחילו להאמין בזה הם ממילא גם מוסרין נפשם על אמונת הבל שלהם וחושבין שאם הע"ז אינו רוצה שיתרפא לא יועילו הרופאים וגם שיותר טוב להם למות. ועיין בסנהדרין דף ס"ג א"ר יהודה יודעין היו ישראל בעכו"ם שאין בה ממש ולא עבדו עכו"ם אלא להתיר להם עריות בפרהסיא ומ"מ מתרץ על הקראי כזכור בניהם שא"ר אלעזר שהיו להם געגועין והקרא ונתתי פגריכם שמסרו נפשם על הע"ז שהוא בתר דאביקו ביה חזינן דאף באלו שידעו שאינו כלום ורק מצד איזה תאוה עבדו אף שלא האמינו, מ"מ כשהורגלו התחילו גם להאמין כ"כ עד להתגעגע וגם למסור נפשם, כ"ש באלו שהתחילו להאמין מצד הסתה ואיזה חלומות ודמיונות שוא כשלא היה בזה מסירת נפש שעדין לא היו חולים שאח"כ באים אף למסור נפשם על אמונת ההבל שכשנחלו אין רוצים להתרפאות. ולכן אין לדונה בדין שוטה אלא היא רשעה ומומרת בדעת וחייבת בכל העונשין כעובד ע"ז ומומר. וממילא בשביל זה לא היה לן להתיר לקוברה בקברות ישראל.

ובטעם השני שכיון שנתרצתה להתרפאות אצל רופאים וליכנס לבית חולים שהוא נגד עיקר אמונתם יש להחשיבה שנתחרטה ושבה בתשובה יש ג"כ לדון דאולי רק מפני היסורים נתרצתה לדרוש ברופאים אבל לא ראינו מזה שכפרה בע"ז שהאמינה בו. ובפרט כשראתה שגם הרופאים לא הועילו לה שהוא כמו שהאמינה לא תחזור מטעותה. וכיון שיש לה חזקת מומרת ואין ראיה ממעשיה על התשובה יש לנו להעמידה על חזקתה שאפילו קודם מיתתה לא חזרה בה כדרך רשעים שאפילו על פתחה של גיהנם אין חוזרין בתשובה. לכן שפיר נעשה שלא נקברה בקברות ישראל אלא בקברה שהכינה לעצמה בבית קברות של עכו"ם ורשעי ישראל הרוצים להקבר שם. אבל לענין עצם הקבורה וכן לענין עצם ההתעסקות בטהרה והלבשת תכריכין שפיר הורה כתר"ה שצריכים גם לה אף שהיא מומרת כדאיתא בחת"ס יו"ד סי' שמ"א ובש"ך סי' שמ"ה סק"א.

אבל לענין לפנותה עתה אחרי שכבר נקברה וחזיא צערא דקברא יש טעם גדול שרשאין לפנותה ולקוברה בקברות ישראל כי בסנהדרין דף מ"ז מסיק ר' אשי דאף קודם עכול בשר הוא הכפרה מכי חזו צערא דקברא פורתא והיו רשאין לפנות את הנהרג בב"ד שנקבר בביה"ק המיוחד לנסקלין ונשרפין לקברות אבותיו ואף שר' אדא בר אהבא פליג הלכה כר' אשי דהוא בתרא. ומשמע מגמ' שם דהרוגי ב"ד ומיתה על מטתו ביד"ש שוין דהא אביי הקשה על ר' יוסף דאמר דאנשי עיר אנדחת שנהרגו אית להו כפרה כיון דאיקטול, מהא דתני ר' שמעיה דכהן אסור לטמא לאביו שפירש מדרכי צבור אלמא דאין לו כפרה במיתתו מתוך רשעו דכ"כ אין להו כפרה לנהרגו בב"ד ורבא הקשה עליו מהא דכיון דאיקטול קרי להו עבדיך והשיב אביי דהוא רק הרוגי מלכות שלא בדין קא מיקטלי אבל הרוגי ב"ד יש למילף ממת על מטתו שאין לו כפרה ושוב לא השיב רבא ע"ז משמע דכן נשאר לכו"ע דהרוגי ב"ד ומיתה ביד"ש על מטתו שוין וא"כ גם למה שחירץ דברי ר' יוסף שמיתה וקבורה בעינן ג"כ הם שוין לזה דאף במת על מטתו כשחזא צערא דקברא פורתא מתכפר וממילא יש להתיר לפנותה לקוברה בקברות ישראל שג"ז הוא כקברות אבותיה נגד המקום שנקברה בין העכו"ם.

ועיין בחת"ס שם שכתב דהמעיין בגמ' יראה כי מיתה וקבורה שמכפר הוא רק בהרוגי ב"ד ולא

במת על מטתו וכוונתו צריך לומר שמפרש דרבא הוא שמתרץ דבריו בזה שמיתה וקבורה בעינן היינו דיש ג׳ חלוקים דנהרג בידי עכו״ם דשלא כדין מיקטל מיתתו לבד מכפרת ובהרוגי ב״ד מיתה וקבורה מכפרין ובמת על מטתו אף בקבורה לא מתכפר והוא דוחק גדול דמנלן לפרש כן ולעשות מחלוקת גם למסקנא בין רבא לאביי, מאחר דמוכרחין לומר שחזר בו רבא ממה שהיה סבור מתחלה דהרוגי ב״ד שוין להרוגי מלכות מצד סברת אביי והתדע מדתנן לא היו קוברין אותו בקברות אבותיו א״כ מה״ת נימא שאף שאחר שחזר בו לא הודה לאביי לגמרי ופליג עליה בדבר חדש ובלא ראיה. ולכן ודאי מסתבר שרבא הודה לגמרי לאביי ששוה למיתה אך בשניהם מתרץ דמיתה וקבורה בעינן להכפרה.

ומה שהביא התת״ס מתוס׳ דף מ״ו ד״ה קבורה שמשמע קצת שמת על מטתו אין לו כפרה אף בקבורה וכוונתו מהא דתירצו הא דתניא ר׳ נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין לאח״מ לא נספד ולא נקבר שפרש״י בדף מ״ז דיש לו כפרה בכך שהקשו הא בקבורה מתכפר, דלאו לא נקבר כלל קאמר אלא לא נקבר לפי כבודו אלמא דבקבורה בכבוד לא מתכפר. נראה לע״ד פשוט דיש מדרגות בכפרה דהא ודאי איכא כפרה בקבורה כמפורש בתוס׳ זה אף במת על מטתו והביאו מהא דר׳ אשי דהרוגי ב״ד משום דשוין הם אבל כפרה גמורה הא חזינן שלא נתכפרו דהא עדין נידונין אחר מיתתן כדאיתא בר״ה דף ט״ז י״ז ובב״מ דף נ״ח ומשנה מפורשת בספ״ב דעדיות משפט רשעים בגיהנם י״ב חדש לת״ק ולריב״ג מפסח עד העצרת ואף גדולי העולם יראו מזה כהא דריב״ז בברכות דף כ״ח ע״י״ש, ולענין כפרה זו סימן טוב שלא נקבר לפי כבודו שיש בזה כפרה טפי מסתם קבורה וניצול מחמת זה כולו או מקצתו מעונש דגיהנם ולענין כפרה הגמורה איירי גם התוס׳ שבועות דף י״ג ד״ה בעומד. אבל לענין קבורה בקברות אבותיו וכן לענין כשרות קרבן דלא יתחשב זבח רשעים היה סגי גם בכפרת המיתה והקבורה מכי חזי צערא דקברא פורתא לר׳ אשי ועיכול בשר הוא משום דלא אפשר ואין חלוק בין הרוגי ב״ד למת על מטתו.

ולכן לדינא אחרי שכבר נקברה רשאין לפנותה לקוברה בקברות ישראל ובפרט בזו שיש קצת ספק שאולי שבה בתשובה לא מצד שהסכימה להתרפאות אלא ממה שנודע לכתר״ה שקרעה את השטר שלקחה קבר בביה״ק של העכו״ם ואף שגם זה אינה ראיה גדולה שהרי לא בטלה ממש דהא לא הודיעה לבעל ביה״ק ההוא אך קצת ספק יש מזה. אבל טוב יותר להמתין עד אחר יב״ח שהוא אחר משפט הרשעים בגיהנם ואז יפנוה לקברות ישראל אבל אם הוא בזיון לאחיה ורוצים לפנותה רשאין אף תיכף.

והנה יצטרכו לע״ד לקרוע בשעת הפנוי ולהתאבל אותו היום עד הערב כדין לקוט עצמות שאף שהיו פטורין בעת שנקברה משום דעדין לא נתכפרה והואיל ואידחו אידחו כדא״ר אשי אבל בשעת הפנוי הוא ככבר נתכפרה. ואף שבמתני׳ דסנהדרין לא הוזכר אולי מפני הפשיטות הוא וצריך עוד עיון לדינא כי אולי גם זה נדחה אבל יותר נוטה שצריכין לקרוע ולהתאבל לכן טוב להחמיר.

ידידו,

משה פיינשטיין

סימן רלו

בענין פנוי המת לקבר משפחה

א׳ דר״ח אדר תשט״ו.

מע״כ ידידי הרב הגאון מוהר״ר ישראל הלוי הורוויץ שליט״א רב בטאראנטא.

הנה בדבר פנוי המת שהבנים רוצים לפנות את אביהם שנקבר בעיר רחוק מטאראנטא לטאראנטא באשר הם קונים בטאראנטא מקום גדול לקבר משפחה וכבר נקברה אמם בטאראנטא. וכן הא יש בזה עוד שאלה בדבר האיסור דאין מוליכין מת מעיר שיש בה קברות לעיר אחרת בסי׳ שס״ג סעי׳ ב׳. אך בתרוייהו איכא ההיתר לפנות לקברות אבותיו כדאיתא שם בסעי׳ א׳ לענין איסור פנוי ובסעי׳ ב׳ ברמ״א לענין איסור הולכה מעיר שיש בה קברות.

ולכאורה היה נראה פשוט שלקברות אבותיו יש להחשיב רק בן אצל אביו כדאמר שם שערב לאדם שיהא נח אצל אבותיו וכדחזינן שהיו חז״ל משתדלים בזה בב״מ דף פ״ב גבי ר״א בר״ש ובדף פ״ה גבי ר׳ יוסי בריה דר״א בר״ש דאמרו פתח פיך ויכנס בן אצל אביו. אבל לא מצינו זה אצל קרובים אחרים. וא״כ יש לאסור.

אבל הגאון ר׳ מאיר שמחה הכהן בעל אור שמח בסוף הלכות שמחות חידש שאם קונים מקום גדול

גדול נזיר ונשיא רבי אליעזר אומר (א) יטמא כהן ואל יטמא נזיר שזה מביא קרבן טומאה על טומאתו וזה אין מביא קרבן על טומאתו וחכ"א יטמא נזיר ויביא מאה קרבנות ואל יטמא כהן הדיוט שזה קדושתו מרחם וזה אין קדושתו מרחם (מפני ש)זה קדושתו לשעה וזה קדושתו קדושת עולם: הלכה לב (ב) הכל מודים [א] בכ"ג ומרובה בבגדים יטמא מרובה בבגדים והמסונה יטמא המסונה[מסונה ומי שעבר ומשוח מלחמה יטמא משוח מלחמה מלחמה וכהן הדיוט מטמא כהן הדיוט ולוי מטמא לוי לוי וישראל מטמא ישראל ואם היו שניהן שוין מטמא הוריו שבהם ואם היו שניהם זריזין מטמא איזה מהן שירצה: הלכה לג (ג) מצאורו בין שדה ניר לשדה בור קוברין לשדה בור בין שדה ניר לשדה זרע קוברין לשדה ניר בין שדה זרע לשדה אילן קוברין לשדה זרע בין שדה אילן לשדה [ד] פרס קוברין בשדה אילן ואם היו שתיהן שוות קוברין (ד) בקרובה שבהן ואם לא היו שתיהן שוות קוברין באיזה מהן שירצה: הלכה לד (ה) אמר ר' עקיבא זו היתה תחלת זכותי לפני חכמים השכמתי ומצאתי הרוג א' והייתי מטפל בו בג' תרמסי שבת עד שהבאתיו למקום קבורה וקברתיו וכשבאתי והרצתי דברי לפני חכמים אמרו לי על כל פסיעה ופסיעה שהיית פוסע מעלין עליך כאילו שפכת דמים דנתי קל וחומר בעצמי ומה אם עכשיו שנתכוונתי לזכות חטאתי [ג] לרבות מעונותי אלו נתכוונתי על אחת כמה וכמה וכשהיה אדם מדבר זה לפני רבי עקיבא היה אומר זה היתה תחלת זכותי:

פרק חמישי

הלכה א (ו) אבל כל שבעה ימים אסור לעשות מלאכה הוא ובניו ובנותיו ועבדיו ושפחותיו ובהמתו כשם [ד] שהם והוא אסור לעשות כך אחרים אסורים לעשות לו: הלכה ב עושין לו מלאכה שהיא אובדת (לו) כונסין לו גרנו ובועטין לו גתו גורפין לו את חביותיו (ז) זיתיו הפוכין רבי

הגהות הגרי"ב

(א) [מיר מז.]: (ב) [סם]: (ג) [ב"ק פלז]: (ד) ס"ת בסיפא קבורה: (ה) [עיין תוס' כתובות יז.ד"ה מנכלין]: (ו) [עיין תוס' מ"ק כח]: (ז) [מ"ק יאלן]: (ח) [בס]: (ט) [מ"ק שם]: (י) [בס]: (יא) [בס]: (יב) [בס]: (יג) [בס]: (יד) [בס]: (טו) [מ"ק יז מפניית יג]: (טז) [מ"ק יז מפניית יג]: (יז) [מ"ק מו מפניית יג]: (יח) [מ"ק מו]: (יט) [בס]: (כ) [בס]: (כא) [בס]: (כב) [בס]: (כג) [בס]: (כד) [בס]: (כה) [בס]: (כו) [בס]:

כדברי ר' יהודה: [ב] ברביעה זו ירוענה ברביעה אחרת: [ג] צורך: [ד] נמליאל: [ה] ואין שם אמן אלא הוא הרי זה יעשה מפני (ועי' כ"ל דמ"ק שם מבחר לחדיא דלא כתן לגמרא): [ו] אלעזר: [ע] בגדולה קרקע: [ח] ובתער: [ט] שיעמידו (כ"ל בהגהות מהרבי סוף מ"ק): [ק] קורא וקורין לו שנה ראשון לו מותרים לא קורא ולא קורין לו לא שונה ולא שונין לו: [ר] שלא יגעל:

לב חכמים

וכו' ואל יטמא לחי' כהן וכו' אין קדושתו מרחם מה קדושתו. (ביכמה מכ"ה): לוי ויטמא כו'. יתמלמי ס"ו דמיר אינא. מטמא יטמא. יטמא ומחמר מטמא מחמר. (ביכמה מכ"ה ובע"): בין שהם אינא כו' בין כו'. כגון דבי ליתא בגמ' מפ"ק דעירובין וסע"ז נכון. ובדבי ר' אמונה מ"ם ובגמ' דנ"ק בנסין כו' אבל בגמ' דנ"ק ליתא לבאי בגמ' ובע"ז יל"ו כו' שבע"ם לא כותב מלוקה זו כו'. דבגמ' ליתא בגמ' גם מלוקה בקומתם. ואין שום סמך לטעמיק מלשון כתמבין בהמ"ל ומה ליתא כל כמי כמי (ודע שגם בנוסחת צוארו לתעלות): [ז] אותו: [ח] מפלקן: [ט] יעבור: [י] אבל לא נזרעין ונזרעין לו שדה פשתן ברביעה אחרת: [יא] לרבות מעונותי אלו נתכוונתי על אחת כמה וכמה וכשהיה אדם מדבר זה לפני רבי עקיבא היה אומר זה היתה תחלת זכותי:

פרק חמישי

הלכה א (ו) אבל כל שבעה ימים אסור לעשות מלאכה הוא ובניו ובנותיו ועבדיו ושפחותיו ובהמתו כשם [ד] שהם והוא אסור לעשות כך אחרים אסורים לעשות לו: הלכה ב עושין לו מלאכה שהיא אובדת (לו) כונסין לו גרנו ובועטין לו גתו גורפין לו את חביותיו (ז) זיתיו הפוכין רבי

נוסחת הגר"א

[א] בכהן משוח ומרובה בגדים יטמא מרובה בגדים. מרובה בגדים ומשוח שעבר יטמא מי שעבר. מי שעבר והמסונה יטמא המסונה. המסונה ומשוח מלחמה: [ב] כרם: [ג] לרבואות עונות בשעה שלא נתכוונתי אאבי"ו כהמה"ה ר"ע ובבר היה: [ד] שהוא והם אאבדים: [ה] אבלות: [ו] להעלות מן המערה צוארו להעלות: [ז] אותו: [ח] מפלקן: [ט] יעבור: [י] אבל לא נזרעין ונזרעין לו שדה פשתן ברביעה אחרת: [יא] לרבות מעונותי אלו נתכוונתי על אחת כמה וכמה וכשהיה אדם מדבר זה לפני רבי עקיבא היה אומר זה היתה תחלת זכותי:

לג חכמים

מטמא יטמאל. יטמאל ומחמר מטמא מחמר. (ביכמה מכ"ה ובע"): בין שהם אינא כו' בין כו'. כגון דבי ליתא בגמ' מפ"ק דעירובין וסע"ז נכון. ובדבי ר' אמונה מ"ם ובגמ' דנ"ק בנסין כו' אבל בגמ' דנ"ק ליתא בגמ' מפ"ק דעירובין וסע"ז יל"ו כו' שבע"ם לא כותב מלוקה זו כו'. דבגמ' ליתא בגמ' גם מלוקה בקומתם. ואין שום סמך לטעמיק מלשון כתמבין בהמ"ל ומה ליתא כל כמי כמי (ודע שגם בנוסחת כגר"א שנדפס בשקלאו נמצא בלון מן בין שזה אינא זרע עד בין שזה אינא): קוברין בשדה אילן. כ"ש כש"ע מי' ס"ד: קוברין בשדה אילן: פרק ה אבל כו'. כ"ה כיבוכלמי פ"ב דכתובות ופ"ת דומה ופ"ח דמעשים ופ"ב דמ"ק ופי' כמ"ה מפסקת אלוי כמן כבלבל"ד לבנגיאתא שבכאן

פרק ה אבל כו'

נחלת יעקב

בקרוביהן אבל מטמאין למת מלוה כו' כ"ג ומיר מבלבין בזרע ומגלח מת מלוה ר"ש אומר יטמא כהן כו' וכ"ס במסכת מיר ריש פרק כ"ג ומיר וכן הוא גירסת כרמבין ז"ל בספר הכ"ה: כפני שזה קדושתו לשעה. זמו מעם שני שיטמא כמיר ונלא כהן מטיר קדושתו לשעה עד שישנם נזירות אבל קודם כן דיוום בין כמ"ש לכהן הדיוט אבל אינו נגדים בכנדים. ביומו כל בכסנים מיוחדים ואילו שנגו בגדי בהמתה ואין כיבר בין כמ"ש לכהן הדיוט אבל אינו נגדים בכנדים ומאמר בהמתה נגדים וכ"ל בתרגום ולפי שבכ"ג מטמא בשאר בהמתה קדוש יותר ממרובה בגדים כדמתא שם בשבת מיר מעיים יטמא מרובה בגדים וכן בכל מי דמני לקמן ומ"ל כרמבין בקיצור כל הגדול מחבירו בשעה מתאחר בקומתה: והמסונה. כ"ל דכיון מגן בכנסים המאחר בגמרא ולפי שנתמנה אלא יטמא מומתה הלא מה תהיה מעיים לבכ"ג יטמא הוא מהתיו מעיים לבכ"ג אבל בכל מחוה: כמיונה ומי שעבר יטמא מי שעבר. בשלוגם מכול בכהנ"ג ובעמם אבר מחתיו ואחר"ל נעבר בכהן גדול מוחר לעבוהנו ומי שנתנה מהתיו המעיינין אותו ומכו מי שעבר כאמור לקן: כי שעבר ומשוח מלחמה. ר"ל בכן מיוחד בכולל בחלמה בקרא משוח מלחמה כלולמת בחמשת בקרא: כהן הדיוט ולוי. ביכולמי אביר הוא בלוי הוא מיבאל. בלומר מה בין לוי לבהמל לענין מומתה ומחנו בזמן מדוכן מיוחד ומבריש יטמא יטמאל ולא בלוי הוא מיבאל. בלומר מה בין לוי לבהמל לענין מומתה ומחנו בזמן מדוכן מיוחד ומבריש לא נמנע ובשם כלר מיוחד לבנים לחקדם ולמחוה בל מדוכן: הל"ב ומרובה בגדים. ביומו שזה מטמא בין כמ"ש לכהן הדיוט אבל אינו נגדים בכנדים. ביומו כל בכסנים מיוחדים ואילו שנגו בגדי בהמתה ואין כיבר בין כמ"ש לכהן הדיוט אבל אינו נגדים בכנדים וכ"ל בתרגום ולפי שבכ"ג מטמא בשאר בהמתה קדוש יותר ממרובה בגדים כדמתא שם בשבת מיר מעיים יטמא מרובה בגדים וכן בכל מי דמני לקמן וכ"ל כרמבין בקיצור כל הגדול מחבירו בשעה מתאחר בקומתה: והמסונה. כ"ל דכיון מגן בכנסים המאחר בגמרא ולפי שנתמנה אלא יטמא מומתה הלא מה תהיה מעיים לבכ"ג יטמא הוא מהתיו מעיים לבכ"ג ובמכ"ל

ולא יצאה מחמת זה מכלל עושה מעשה עמך, מ"מ קשה, שהרי הקללה שמקלל אותה הכהן אינה אלא על תנאי אם זינתה, כדכתיב: ואת כי שטית טומאה תחת אישך וגו' ואם לא שטית אז הנקי ממי המאררים, וא"כ, אם באמת זינתה ודאי דאינה בכלל עושה מעשה עמך ושפיר מותר לקללה, וא"כ אין שום ראיה מזה דדחי לאו דמקלל.

וצ"ל בדעת התוס', דסברי, דכ"ז שלא ידעינן בודאי שזינתה, עדיין היא בכלל עושה מעשה עמך לא מטעם ספק אלא מטעם ודאי, שזהו דין במקלל חבירו שלא הותר קללה אלא.א"כ ידעין בודאי שאינו עושה מעשה עמך, וע"כ אפי' על תנאי אסור לקלל. ונמצינו למידים, דמי שמקלל את חבירו על תנאי אם הוא אינו עושה מעשה עמך, דחייב מלקות משום מקלל חבירו.

ה„מנחת חינוך" במצוה ר"ל הקשה, דאיך קילל אלישע הנביא את הנערים בשם ה', ומקרא מלא הוא: ויקללם בשם ה'. ואפי' אם היו רשעים ואינם בכלל עושה מעשה עמך, מ"מ הרי לא הותר רק קללה גרידא, אבל לא לקללם בשם ה', דהרי עובר בעשה דהזכרת שם שמים לבטלה. ובפרט למ"ד בסוטה ד' מ"ו: מאי ראה שנתעברה אמם ביוה"כ, אבל לא היו הם עצמם רשעים, וא"כ קשה איך הותר לקללם.

ולענ"ד נראה פשוט, דכיון דהנערים פגעו בכבודו וגם ביזו אותו ,לקרותו בשם גנאי: עלה קרח, עלה קרח, א"כ הרי נתחייבו נידוי משום אפקרותא שביזו ת"ח, ושפיר הותר לקללם משום דין נידוי, דדחי לאו דמקלל חבירו, וגם לקלל בשם ה'.

ב]

מ"ק ד' ט"ו: מנודה שמת ב"ד סוקלין את ארונו לא שיעמידו עליו גל אבנים כגלו של עכן אלא ב"ד שולחין ומניחין אבן גדולה על ארונו.

הא דסוקלין את ארונו נראה, דאין זה משום דין סקילה, אלא משום דין נידוי. דכיון דעיקר הדין של נידוי היינו ריחוק, שמתרחקין ממנו מתוך ד' אמותיו, וע"כ, לאחר מיתתו, שמוכרחין להתקרב אצלו משום קבורתו, וע"כ צריך להראות פעולה של ריחוק ע"י הנחת אבן על ארונו. וזהו כוונת הרמב"ם בפ"ז מת"ת ה"ד וז"ל: מניחין אבן על ארונו כלומר שהן רוגמין אותו לפי שהוא מובדל מן הצבור. עכ"ל.

אך ממסכת שמחות פ"ה הי"א משמע, שהוא משום דין סקילה. שהרי כתוב שם: מנודה שמת ה"ז טעון סקילה שליח ב"ד גוטל אבן ונותנה על ארונו לקיים בו מצות סקילה. וכן מבואר במרדכי, ולמד מזה שיש לו דין הרוגי ב"ד שאין מתאבלין עליו.

ג]

הרמב"ם בפ"ז מת"ת ה"ד כתב וז"ל: מנודה אין מזמנין עליו ולא כוללין אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה. עכ"ל. ובכ"מ כתבו ההגהות בשם הרוקח, שהטעם, דכיון שנידוהו מאחר שיבדל מקהל הגולה אם יצרפוהו עמהם היכן היא קללתן ומה הועילו בתקנתן אינו ראוי לצרפו שכבר הבדילוהו מאגודתן. עכ"ל.

הנה מבואר דעת הרמב"ם, דהא דאין מצרפין אותו לעשרה, היינו מחמת איסור הנידוי, שאסור לקרבו. אבל לא שמענו בדעת הרמב"ם שאינו ראוי לצירוף, ובדיעבד, אם עברו על איסור הנידוי וצרפו אותו לעשרה לכל דבר שבקדושה הצריך עשרה, שפיר מצטרף ויוצאין ידי חובתן. וכן להרמב"ם גם מנודה מחמת ממון ודאי דאסור לצרפו לעשרה, כיון שזהו מכלל דיני המנודה שאסור לצרפו לכל דבר שבקדושה, א"כ אין חילוק בין מנודה מחמת עבירה למנודה מחמת ממון.

אך הרשב"א בתשובה (הובא בב"י סי' של"ד) כתב וז"ל: אם נתנדה על עבירה וכ"ש אם החרימוהו עלי' שאין מצטרף לעשרה שהעבריינים אין מצטרפין עמהם ולא מחמת הנידוי והחרם שאילו כן אפי' נידוהו בעסק הממון אלא מחמת שנעשה עבריין בעבירה חמורה שהוחרם או שנתנדה עלי' ואינו ראוי לחבורה. עכ"ל. הרי מבואר דעתו להיפך מדעת הרמב"ם, דאצד דיני נידוי וחרם אין שום איסור לצרפו, וע"כ מנודה מחמת ממון שפיר מצטרף, וגם מנודה מחמת עבירה ג"כ אין איסור לצרפו, אלא שאינו ראוי לצירוף מחמת חומר העבירה שהוחרם ונתנדה עלי'.

והמחבר בשו"ע סי' של"ד פסק כשניהם לחומרא, דבסעי"ב העתיק דברי הרמב"ם שאסור לזמן עליו ולכוללו לכל דבר שצריך עשרה מחמת דיני נידוי, וא"כ אפי' בנתנדה מחמת ממון אסור לצרפו, ובסעי' י"א העתיק דברי הרשב"א דאם נתנדה

25

פרק שלישי

(יוד) [מעודה] טבא מידוי בכרגא ולא שריגן ליה עד דמפיים לבעל דיניה ובכי [לשמעתא] [מעמא בשמעתא] דלין דיני ממונות ודיני מכות במועד ואי לא ליית מעמיגן ליה: מעודה אסור בהספדה דהניא מעודרין ומעודין אסורין [לכבס] [לספר ולכבס] מעודה שמת ב"ד סוקלין לרגום ר"יהודה אומר לא שיעמידו עליו גל אבנים כגל עכן אלא ב"ד סוקלין ומעמידין על גרגום אבן לומר שכל המעודה ב"ד סוקלין אותו מעודה מה בהסקלין היקו מעודה מה בר"מ אמר רב יוסף ת"ש מעודה שהיה ושוגן לו בסכר ומכרין לו מוכרים לא שוה ולא שוגן לו לא בסכר ולא מכרין לו אבל הוא שוה. לעלמו אלא יפסיד תלמודו ושמה הוה קנוס כדי פרנסתו מעודה מה בשאלת אלא ולא מיפסיקא מעודה מה בקריאה מיקו מעודה מה בכפיית המקום מיקו מעודה מה בגעילת הכגדל מיקו מעודה מה בהלכה מיקו מעודה מה בתפיים המעוה מיקו וכל מיקו דאמרינן בכאי עניינא לקולא מעודה מותר בעשיית מלאכה ומגלן דמסמתינן דכתיב אורו מרוח ומגלן דפרעינן הנוקה דכתיב כי לא בתי בעזרת הקרקע והבריים יחרב כל רשעו ומגלן דמדקרינן לכבסיה דכתיב וכל אבר לא יבא בעזרת הקרקע ואריב עמם ואקללם ואמרעם ואביעם בתלים אמר רב שמואל מגדין לתלה ושוגן לאחר ג' יום ["ומתרימין] לאחר ב' יום ["רב] הונא בר חיינא אמר ב' וה' וב' פירוש אין מגדין עד דמהרין בו ב' ה' ב' והוקא למעוטא אבל לאפקרותא מגדין לאחר בלא התלאה אמר אמיגא הני כי הלתא דמסמתי מייתי תלתא אחריני ומרו ליה ל"ש בממונא ולא שנא באפקרותא ובדמפיים לבעל דיניה ["שרי' ליה] לאחר ת"ל מעודה לרב מעודה לתלמיד מעודה לתלמיד מיו מעודה לרב מעודה לעיבו מיו מעודה לעיר אחרת מעודה לעיר אחרת אין מעודה לעיבו מעודה לשיא מעודה לכל ישראל מעודה לכל ישראל מיו מעודה לשיא ר"ג אומר אחד מן הלמידים שהיה ומת חלקו אין מוסר ואוקימנא לעיל עד דאתו תלתא ושרו ליה אמר רב (ה) ה"מ שהיה לכבודו דזוי דזוי אבל לאפקרותא מגדין לאחר בלא התלאה אמר אמיגא הוי מידוי ולמאי לי למידי דשמיא הא אין חכמה ואין הבונה נגד השם אלא לא לכבוד עלמא אמר רב טרבא מרבגן עביד דינא לעפיה במילתא דפסיקא ליה אמתא דבי רבי חייה לאהאה גבראל דמתה לבע בדול אמרה ליהוי האהא גברא בשמתא דעבר אולפני עור לא תקון מכשול ולא נהגו חכמים בחייה קלת ר"ג ג' פעים: הנא גברא דאכיל תלתים אתא מריה שקל קלא פתק ביה ולא אגמא ביה אמר ליה בשמתא ליהוי אמר ליה לוזך אדריבה אם ממון מהחייבתי לך הוי מי שהחייבתי לך אתא שאיל בי מדרשא ת"ל נדוי הוי שלך אין הוי מאי הקמיתי ליזיל נביה דלישרי לך אמר ליה לא יודעת ליה ת"ל זיל נבי הילה דהניא דהוא זלון יודע מי מהו יכך אלא נשיא ויהיר ל. אמר רב יהודה אמר רב נדוי על הגלי ואפילו מעלמא לריך הפרה דכתיב אם לא הביאותיו אלוך והבאתיו לפניך ואמאתי לך כל הימים ואם על פי אקיים אתגלי הוי עלמוהיו מגולגלין בהרון ופירשו האום' פרק מלינה אתאה מה שהוי על הגלי לריך הפרה אע"פ אקיים אתגלי הייט בדבר שאין בדוק ל בשעה אתגלי שיוכל לקיימו כמו אהוא דיהודה כי מה הוה יכול לודע שיבואנו אולי יתגלגלו מיתה והלכך הוה ליה כאלו הוה הגלי שהתגלי בטל ושון אם בחום' פ"ק דסנהדרין: מהו בפניו אין מחיצין ל' אלא בפניו שאלא בפניו בין בפניו ובין שאלא בפניו הקומע הוכרה הפם מנהגו ואם לא אמר בעלמו בידוע בכל מקום שמזכירין הפם אי מיתה לו שוני אמר רב גידל אמר רב ת"ח מהם לעלמו ומפיר לעלמו מהו בחלום לריך עבדה בני אדם להיות ל (ג) דתנו הלכתא. מ"ח אבדה אין מנהין אותו בפרסומי ע"כ רי"ף פרק ואלו מגלחין נגד מה שבאלתי מתוספות פרק מלינה אתאה ובגלאבי אהריך יותר ועיין בספרו פרק ואלו מגלחין ופרק הנזל בתרא במסכת בבא קמא. כתב רבינו משה הסיימוני בספרו ח"ל כל המבזה תלמיד חכם אין לו חלק לעוה"ב כו' בספר המדע ומס מפרים טעם הנוה בפס רבי מנן כמות שיורד אדם לקבורה בו עתיד לעמוד בהחייה האמתים שנאמר התהלך כמוהו תוסס עיין בהמחומה: חיוב לעניין נדוי ושמתא ובזן ר"מ לע"פ עיין פרק מקום שנהגו בתלמודי עוד פרק השוכר האומנים בע"מ הנזכר מבר"ף על נדוי: שאלו לאמור"ם על אדם רתרקלו אחד שהיה הפוס והכנה לו הבר לוגיאלו אם יצא אותה אבה שרוצה אהת לו ועברו עליו ר"ה ויו"כ וסוכות ממיתת אשתו ואשלו אם הנוזרין כרגלים גם לעניין זה כמו גבי אבילות ומותר לשאת לאחר לאחר מיתת אשתו"ל שאין כרגלים מ"מ דלמא מרי ליה שמוטל בכבלי ברזל בשביל הגער כי טרי שהיהו לפי שיש לו בנים בשביל גער הבנים והשיב שאין לסמוך על דברי הבר אבר פיהם דבר שוא ואפילו אם יהיהו הבר אין זה דומה לפי שהיהה לו מי שמשמשו מוהר לשאתו בנים דוקא בגון בפה ועלרת ובוסות שיש בהם ממתת הבא ומתוך כך יבאה אבילה ראשונה ראשונה בתא עם זו אבל אבה בבעל כל דהו אינה אסור לאחר אבילה ראשונה שלבה רגלים לדיבה לעיתר מעמת שלבה רגלים משום אבילות אם כן אבה מפי ליבוי שלבה רגלים (דאם) ["ואם] כן אין לחקל בבני רגלים כרבי יהודה דאין שייך בזה אלא דבבי המיקל באבל ואבל רבי חייט לא לחייב לרבי אלעזר לשאת אבה לאחר מדפסק פרק הבא בריב"ל דאמר משא אבה בבהרתו ישא אבה בוקנתו משום פריה ורביה משמע דלא קיימא לן בבריתא דמשנה קנון ואבריב"ם לא בריתו אבל אם אין לו מי שישמשו מותר מיד בדוחות במסכת שמחות ובירושלמי בפרק אלו מגלחין ובפרק הנולן: עיין פרק קמא דכתובות ובפרק הנולן בתוספות ובמסכת שמחות: מלינה ולינן מלבנות ומלמוע בפ"ק דמגילה מוקי לה בבנין ומשיטה של שמחה כגון אבוריקי של מלכים ים מפרסים המשה ומתן מי כגון לרבי חופה לאור ולין בלילה דלא לאור אלא קטודה נופה ומיהו לריך למעבר יותר מבשאר ימים ובמגלה הבריס. מתיר לאדם בע"ב עכ"ל המוס' והאריכו הרבה ועיין פרק הנולן ומן הביבור ממעא קלת שלאסור לאדם בע"ב עוד כתוב בהוס' וז"ל משא ומתן שהוא דבר של פרסיה לאסור בע"ב כן יאמרו לוי מהאבל על ירושלים עד כלן לשון: בפרק אלו מגלחין גרסי' בסנהדרין אמר ל' מת וקבע ואח"כ מת אם אם תוך כדי דיבור מת אינו קובע עיין פרק מרובה בתוספות בגמרא הזומה כה שיה ובם פירש רבינו אם עמד של תוך כדי דיבור בכל מקום ועיין גם פרק בתרא דמדים ובתוספות שלמי אלו מגלחין ת"ח שבבכל קונעין הן על זה אם פרשבו בתוספות אם קונעין על אדם שאינו כאר ועל הזוקה בן יומו מי שנומר עליו בשעה ראשה ש"ם. כתב רב אלפס בפרק קמא דכתובות ומשעיון מיהה הוכח דאפשר ליכא פסידא אינו טוב ז' ימים ברשות כתב האמר"י דעת אלפס דוכח דליכא פסידא טוב ז' ימי המתה ברשות ובוכח דליכא פסידא בתהלה אבל בשביעה בטל בעילת מטה קודם שיקבר המת (ג): פיוט ["סו' תתפו] קנון בן שה כו' עד והבית ראיה כו' עיין בסנהדרין ס' נגמר הדין שם דהה ראיה. הוכח דליכא פסידא קובר מתו וטוב אבילתו ואחר כך מכנים הכלה לחופה וכן מלאתי בשם ה"ג ובשם הרי"ן נראה דבשאר קרובין מכוסין המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה וטעל בעילת מטה ופורש וטוב ז' ימי אבילות ואח"כ ז' ימי המתה ולא מפהבה כלל לבזות המת ומאר והאריך האמר"י מה"ז כתב זה לשון ראיה לי דאבל מותר לישן עם אשתו במעוה דאבילות המורה ליה מנדה וכבי מיבעיא לן פ"ק דשבת מהו שהיהן בבגדיה ומהו

דגדות מ"ו (ה) ל"ל הלמוד: (ב) כ"ל הוסף: (ג) ר"ל דאם לא כן כל"ל הוכח דליכא כו' כל"ל ומחיצת פעים כו' עד מיבעי כמה כ"ו כב"ה ומיין כדי כ"ל ר"ל קודם כתב רב אלפס:

חדושי אגשי שם מרדכי א ובגיגים בשים לאלפס בגיגים אלו שאין נשאין בעול עם אלמנה בחשים ואלמנותם ואינם מלעבריים בלשר בל לבור:

דפסעה אתם לאיסור דאיתקש מה לאשת ראשו מ"מ בתבילות דחמירא ליה שרי ובקיבוב בשר ראוי לרחיץ ומאי לאו במעה דקמאר פרק קמא דכתובות אלא דוקא ממש שרוצין עמו עד כאן לשון ועיין פ"ק דכתובות. עפ"ש בתוא דיוס טוב שם מירבני דפליגי נדוליס אם מותר לקדם אבה ביום טוב לאי שלין לו בנים ועי"ש פ"ק במסכת יום טוב: [עלו דבר אחת לראוין תרתקלו שהיה עקרה ובשעה שבועה הוהה בעקיעת אחין מי' הבכרות על דעת המקום וע"ל מכאים בתלה ובגיוי בשמתא אלא אמאל כתובתה ומזוניתה רק לבעלה ואחר כך שכחה ברית אלהיה ועבה אלוף עשוריה והאמילה בעת מוהה לא בן אחותה ומתה בגיוויה שאלתא אם יש להתבל עליה תניא פ"ה דמסכת שמחות מעודה שמת עשון שקלה לא שיעמידו עליו גל אבנים אלא שלח בית דין טולל אחבן ובתן על האמון לקיים בו מצות שקילה הוה לך דדין מעודה כדין מחוייבי שקילה ואמרינן פ' שני דשמחות הרוגי ב"ד אין מתעסקין בהם לכל דבר אחיהם וקרוביהם בלים ובוגלין בשלום הבדים והדיינין ומו אמרינן כל הפרס מדרכי לבור אין מתעסקין עמו לכל דבר אחיהם וקרוביהם לובשין לבנים ומתעסקין לבנים ואכלין ושותים ושמחים מפני שאבנו שנאי אחבנו אמאלם אמאלם הלא מבאלוך ה' אמאל ואומר בתבר רבעים רגם והעובר על שבועה אפילו בלא נידוי נקרא רשע כדאיתא בגמ' שבועות נבי שבועה שהו גא מעל אלאי האמיה הרבעים ואמת מתה בידוע ושמתא ושמתא אמירת מגידת דאמרי' פרק מקום שנהגו ממנו אגיגדא ולא ממנו אמתא ומלקות אמת מיתה עומד[ובירוש' אמרינן הרוגי מלכות מתחילין להתאבל עליהם משמתיאמו לקוברו ומסיים ובלבד אלא יהא נגב ולכן אין מתאבלין על נגב וקשאר הם כל הפרס מדרכי לבור אין מתאבלין עליו וס"ס קמא דרשים הבאה פרס מדרכי לבור אפרס מדיני ישראל א ובהלכות שמחות של מהר"ם כתב וזה לשונו אמר לי הרב רבי משה ורבי מחנן מפי הרב ר' יוסה הא דאמרינן הנומר בשעת ראיה אמה מייב לקרוא הני מילי בחדם הראוי לשון רשע אבל אדם רשע ואסור לן לקרוא אלא יש לשמוח דכתיב בתבר רשעים רנה ונראה להביא ראיה מדאמרינן לעיל לא לריכה דלא אדם בשר הוא ופריך ואי הוה בשעת ראיה אמה מיוכא מיתייב ומולה מהני לא לריכה בלתה אדם רשע לא מיתייב דבתבר רשעים רנה ואין זה דומה לספר תורה שמנרף וכל אדם רשע מומר להכעיס וכל אדם לרוחה זו יודעת דה ויודעת שאמרים תורה שבאדם יוכם אם אמאה וקבלה עליה אלה ושבועה ונדוי ברלון אפשה וגם הוריעה נדוי חכמי ישראל כגון ר"ר מתתיה וה"ר ברוך עמודי עולם ושאים הגגיד רבי אברהם וה"ר יוסף האסוד דאמכמי ואוסיף מהר"ם ואמר מיו נקרא רשע רק העושה עבירה להכעיס דהכי אמר רב שמעיה פ' נגמר הדין יכול פירשו אמרוהו מדרכי לבור ת"ל בעמיו משמע דהכי מייני אבל אם אדם עושה עבירה לפעמים לאיתקון לו לפעמים מיון אלוה בשבעל עורה כגון אם מייב לקרוא עליו בשעת ראיה אמה כיון שאינו עושה להכעיס אבן מליט אדם דוד מתאבל על אבשלום אדם רשע לפי אלא הוה מהכיון כי אם אמלך ולא להכעיס ועתה זאת האמה לא לחשלת עשהה כי לעות הוה עומדת ומאי אמת דוה מה שאמה לבן אחותה לא ולמד כמה גרמה הוהת אפשה שעברת על דת משה ועל הדין חכמים ועל הדוה ובעובה ועון עקיבה הוכבבה ומוכרו כל הבשים ולא הבשיבה כולה בישראל ועליה נאמר אוי לרשע רע בי גמול ידיו יעשה לו וכי יש רשע אלון אין רע אלא רשע רע זהו שרע לשמים ולבריות ואת עזבה אלוף עשוריה ועבה לבריות הוא ואת ברים אלהים שבאה אפרסם מדרכי גזירות לבור שגזרו יהודים בעל לאשתו . ומה אפרסם מהר"ם לפעמים עושה עבירה להיאבון יפה לקדק אחם הוה רגיל לעשות עבירה הרי הוא בכלל פרס מדרכי לבור ולאים דאמרינן פ"ק אבל המלמדים והמשורות והמעון והמומרים והאפיקורסין ומכפרו בתורה ובתחיית המתים ואפרסו מדרכי לבור ופרס"י ז"ל ל"ע אפרסו מדרכי לבור דבא אלוה פירשו מדרכי לבור מינהו מתוך דברי רש"י ז"ל שמע מינה הלכתא גברותא טובה שמע מינה אוכל נבילות לאיתבון לו לבעלים הוי בכלל פרס מדרכי לבור דהכי אמרינן פ"ב דהוריות רב אחא ורבינא חד אמר מומר אוכל נבילות לאיתבון מין הוא לבעלים מומר הוא והד אמר לבעלים ממי מין הוא לעכו"ם מומר הוי ולפי זה הייתה הגני פירש רש"י ז"ל פ' נגמר הדין יכול אפילו פירשו אמרוהו מדרכי לבור כגון שנשבו מומרים לעכו"ם דבא מייני ליה רב יוסף סייעתא לר' יוחנן דאמר אכל חלב ואפרים קרבן ונעשה מומר ואחר בו אחיל ונדחה ודחה וקפ"ל דרב יוסף כיון שמת נהפכר ל והוי כאילו חזר בו ואפ"ה לא יתאבל עליו לפי אלא הוה עושה מעשה עמון . ומעתון מינה ממי דאפיקורוס קרי ליה רש"י ז"ל פרס מדרכי לבור ואפיקורוס בר מדוי הוא כדאמר פרק ואלו מגלחין והוא המבזה ת"ח אם כן מנוזה ומת במדוין כגון זאת אין לו להתאבל עליה טוב בדקנו בכל הספרים פ"ק דר"ה וכתוב בהם ופירשו מדרכי לבור וכן בהלפסי וכן בהלפסי דמדינו שלום וכ"כ פ"ב דסנהדרין ודוחק לאמוק כל הספרים ונראה הפי' כמו שפירשתי מדרכי לבור שפירשו מדיני ישראל וזה הפי' נכון וכן מלאתי בשם' שמחות הפרס מדרכי גזירות הבור ובר מן דין אפילו לא מדרה ולא בשבעה אחרי שהכעיס עכו"ם [לא חיוק לירושה בעל יש לעשות גדר בשה שמוכל הבשים ומי יהן ויהיה מניעת התבילה אמרינן פ' נגמר הדין מימן יפה לאים שמפרעין הימנו לאחר שוהו ומתה דוקא בעבירות שבינו לבין המקום ["יוה"כ מכפר] אבל שבינו לבין חבירו אין ל"כ מכפר עד שילה את חבירו ואת היא מעוות לא יוכל להקון ולא ביולא בזה האעבה יש לעשות סייג לתורה ואל יסמוכו לי חייבי אקר עושה גזולות עד אין מקר ישיר לי אין בנקר בבקר אלא אלעזר המחוקק: לא יקבר בהן עולמנית כו' עיין במרובה בדיבור משה ר"א לא גזרו בסופי בקלר: תרתקלו מעשה בא לידי אחר אבר שלא הגיע לבית הקברות ופרס שבגיע לבית הקברות בהפס המת לשליע מלאה שיהבו: ז' ימי אבילות ולא דמי לאוראה ר"י בענין שהפשו המוסל דהתם מיירי שהפשו המוסל מיד בעת ולא חל עליו אבילות כלל אבל הכא שבבר חל עליו אבילות כדאמרי' מאימתי חל עליו אבילות משילא מפתח ביתו לו כדאמרי' ביבוגלמי מסמכר לרבים לו לבתפיס לוכל בשר ושותה יין ואיל' ואל עליו אבילות יעמוד ז' ימי אבילות ואחר' יעמוד ז' ימי אבילות קדם שילא מן האפיסה ל"ל לחזור ולמנות ז' ימי אבילות מידי דהוה כמוזיכין המת בדרך לתוקה ובאה ימים רבים קודם שיקבר ולעולם מונה משילא מפתח ביתו כ"ל: גר שאל אם יתאבל על אמו בגיורת והשיב דמ"ל דגר שנתגייר בקטן בעוד דמי ושוב חזר בו ולוה להתאבל כדאמרי' פ' ד' אחין גר אסור בתחות אם משום דלמא אתי לאחלופי ביראל הבא אמי דלמא אתי לאחלופי אבל בחחות אב מותר דדאמרא אפקריה לגזע דאב עכ"ל הרב מעגיל: מסקינן בגיר אפילו אינו מת אלא נוסס צריך בהן לפרוש ממנו כתתיא בגיר פ' נ' מיגין לאחלו עד שעת מיתה ר' אומר בשותה עד שיתות ואמ"ל נוסס איכא ביניהו לגמ"ד להחלו אפי' נוסס וקי"ל כרבנן ואע"ג דת"ל יוחנן מממעות דוכשין איכא ביניהו יש לומר שאינו חולק על ר"ל דקא אמרי רבנן בנוסס והוכא טהר בנוסס לא הפסיד ולאיתי בה"ג דרב יהודאי האיר בנוסס ולאיתי מהנהן אין אדם מומת עד שהגיע נפש ואפי' מגייד ואפי' לגוי והוי מחלוקת בבריתא ומסתם בתחני' והלכה כבתם מבנה וכן הלכה וחמיה אי איתך מבוא מדתן דאל בגיר דמי' לה בהיות ה"מ לענין מומתת אבל אבל לענין מיתתו לא איתתו לכן ל"ל איסור בנוסס כדפי' ועוד דבה"ג נראים אמר אביי ממעות דוכשין איכא ביניהו ורבא אמר נוסס איכא ביניהו והלכה כרבא בר מיעל' קא"ס כל זה אמר"ל ואח"כ פסק כרהבן אין אדם מומת עד שהגיע נפש ועוד מדתן דאל בגיר דמי'

עד שהגיע נפש ת': סליק פירקא וסליקו הדגרות לסס' מועד קטן

שיעיה לאשת ולא נעבר בו מר שמואל וכפ' המקין בני הכהת דלאשת לקמיה דר' אמי ל"ל לחזכות שבשבתי בס"ח לא בתבתים לבמן ובפ' הכותב ל"ל בה רב אסנא לרבא ידעתא בכסיא לתיבתא דשמיה לבטומתא ולא נעבר בה. ס"ת. ופר"ח שבר לאר בשיש לשוחק פוטרו מבטוסה ופ"בנים בלשון ושמון, הבשה מיישוני פ"ס מס' עדות: